

บทคัดย่อ

ชื่อโครงการ	ขับลื้อ
ผู้รวบรวม	นายองอาจ อินทนิเวศ
ปีที่ดำเนินการ	๒๕๕๖
ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ชัย ปัญญกรัณฑ์

การศึกษารวบรวมข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้อ เพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกของภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม สาขาศิลปะการแสดง นั้น เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้กระบวนการภาคสนาม ร่วมกับคนในชุมชน มีคณะทำงานร่วมในทุกชุมชนที่เก็บข้อมูล ใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางมานุษยดนตรีวิทยา (Ethnomusicology) เป็นแนวทางหลักในการดำเนินงาน มีการจัดการเสวนากลุ่มย่อยภายในชุมชน เสวนาใหญ่ในระดับจังหวัด เพื่อสร้างจิตสำนึกรักในภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของตน จากนั้นมีการตรวจสอบข้อมูลเพื่อความถูกต้องโดยชุมชนที่เกี่ยวข้อง

จากการรวบรวมข้อมูล พบว่า ขับลื้อ คือ การขับร้องเพลงชนิดหนึ่งของชาวไตลื้อ ที่ต้องใช้ไหวพริบในการคิดบทร้องทันทีทันใด หรือนำเอาเรื่องราวในพระพุทธศาสนา เรื่องราวของการเล่าเรื่องประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวไตลื้อในรอบปี วิธีการดำเนินชีวิต หรือกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน ทั้งนี้การขับลื้อจะขับร้องร่วมกับเครื่องดนตรีประเภทเป่า หรือที่เรียกว่า เป่าลื้อ อีก ๑ เล่า ประวัติความเป็นมาของการขับลื้อ เป็นเรื่องราวการบอกเล่าสืบทอดกันมาเป็นตำนานเรื่องการขับลื้อเพื่อขับไล่ผี โดยเชื่อว่าการขับลื้อนี้มีการด้นกำเนิดมาไม่น้อยกว่าร้อยปี และพบเห็นการแสดงการขับลื้อมานานตั้งแต่บรรพบุรุษเมื่อครั้งอาศัยอยู่ที่สิบสองปันนา หรือเมืองยอง ขับเล่นกันเป็นเรื่องธรรมดา เมื่อมีกิจกรรมงานสำคัญในหมู่บ้านช่างขับเหล่านี้จะได้รับเชิญไปขับแสดงความยินดีหรือขับเพื่อสร้างความรื่นเริงในหมู่บ้านเสมอ การขับลื้อ ถึงแม้ว่าจะเป็นการเล่นที่มีการคิดเนื้อร้องโดยฉับพลัน มีการใช้หลักการสัมผัสของคำร้องจะเป็นไปอย่างไม่ตายตัว บทคำ หรือคำขับ เป็นคำประพันธ์ที่คล้ายกับร้อยแปด ใช้บรรยายเรื่องราวให้คล้องตามบังคับสัมผัสต่างๆ กันไปทุกวรรค ไม่กำหนดสั้นยาว ขึ้นอยู่กับเนื้อความที่แต่ง ไม่มีการกำหนดกฎเกณฑ์ไว้ว่าจะต้องมีกี่วรรค มีกี่คำ แต่ลักษณะของการส่งสัมผัสจะส่งคำท้ายวรรคต้นไปยังคำหนึ่งคำใดในวรรคต่อไป คำขับจะไพเราะด้วยถ้อยคำที่นำมาเรียบเรียง ไม่มีบังคับเอก โท อันใด ลักษณะทางทำนองของการขับลื้อ ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งในการขับลื้อ โดยทำนองหลักอยู่ที่ทำนองขับ ส่วนเสียงปี่จะช่วยในการยืระดับเสียงทำนอง จากนั้นจะสามารถเปลี่ยนเนื้อร้องไปได้เสมอๆ หรือที่นิยม เรียกว่า “ร้อยเนื้อทำนองเดียว”

ในการจำแนกลักษณะการขับลื้อที่พบในปัจจุบัน จำแนกโดยสำเนียงภาษาการขับของช่างขับ และท่วงทีความกระชับของทำนอง ซึ่งหากฟังโดยทั่วไปอาจไม่สามารถแยกแยะได้เนื่องจากโน้ตหลัก

ของทำนองคล้ายกัน หากสังเกตจากภาษา และรูปแบบการเอื้อนคำแล้วจะพบว่าแตกต่างกันทั้ง ๓ กลุ่ม ออกเป็น ๓ กลุ่ม ด้วยกัน คือ ๑. กลุ่มสำเนียงสิบสองปันนา พบที่บ้านท่าข้าม อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย ลักษณะการขับในสำเนียงสิบสองปันนา ที่โดดเด่นและสังเกตได้ชัดเจน คือ คำขึ้นต้นของการขับจะขึ้นต้นด้วยคำว่า “เออ เฮ้ย นอ” และทำนองการขับจะมีลีลาท่วงทำนองที่ซ้ำกว่า ขับแบบเมืองยอง มีลักษณะทำนองตรงกับบันไดเสียงเสียง จี ฮาร์โมนิค ไมเนอร์ ๒. กลุ่มสำเนียงยอง กลุ่มสำเนียงยอง เป็นกลุ่มที่พบได้ส่วนใหญ่ ถือเป็นสำเนียงที่พบเห็นได้ทั่วไป จะขึ้นต้นการขับด้วยคำว่า “...เจ้าเฮ้ยเจ้า เฮ้ย...” ท่วงทำนองมีลีลากระชับสนุกสนาน มีลักษณะทำนองเสียงแบบ ครึ่งเสียง (Chromatic scale) โดยมีโน้ตหลักเสียงที่ ๑ และมีเสียงข้างเคียงทั้งต่ำและสูงอย่างละ ครึ่งเสียงเป็นหลัก และมีเสียงที่เชื่อมกับบางประโยคเกิดขึ้น และ ๓. กลุ่มสำเนียงประยุกต์ กลุ่มสำเนียงประยุกต์เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นใหม่ เป็นการพัฒนา ดัดแปลงมารูปแบบการขับมาจากสำเนียงยอง แต่ลีลาจังหวะจะอ่อนช้อย มีลูกเอื้อนของคำ และจังหวะที่ซ้ำกว่าสำเนียงยอง กลุ่มสำเนียงประยุกต์นี้ พบที่กลุ่มช่างขับลืออำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา มีลักษณะทำนองตรงกับบันไดเสียง เอ เพนตาโทนิค ไมเนอร์

เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการขับลือ คือ ปี่ลือ ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีโบราณที่เกิดขึ้นมา พร้อมๆ กับการขับลือ ไม่มีหลักฐานแสดงถึงที่มาอย่างชัดเจน แต่สันนิษฐานได้ว่าปี่ลือเป็นเครื่องดนตรี ที่มีประวัติความเป็นมาควบคู่กับการขับลือตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน ปี่ลือหากเครื่องมีขนาดใหญ่จะให้เสียงที่ทุ้มต่ำ แต่หากมีขนาดเล็กเสียงจะสูง แหลมใส ดังนั้นเสียงของปี่แต่ละเลา จะมีความเหมาะสมกับช่างขับบางคน ระบบเสียงของปี่สามารถสรุปได้ว่า ระดับเสียงของปี่ลือจะไม่คงที่ตายตัว ในเรื่องของค่าความถี่ ปี่แต่ละเลาสามารถมีระดับเสียงแตกต่างกันได้ แต่จะขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของเสียงร้องของผู้ขับแต่ละคน ซึ่งเป็นหน้าที่ของช่างปี่ที่แสวงหา หรือเตรียมปี่เอง ในเรื่องของระดับเสียงพิจารณาเห็นว่า โดยทั่วไปทำนองจะใช้เสียงไม่มาก เสียงหลักประมาณ ๓-๔ เสียง และเสียงที่เกี่ยวข้อง ประมาณ ๑-๒ เสียง

สถานะภาพของการขับลือในปัจจุบัน การขับลือในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมโดยสภาพปัจจุบันวงขับลือไม่มีค่าจ้างใดๆ จะแสดงแต่ละครั้งจะเป็นไปในลักษณะของการเชิญไปร่วมแสดงเพียงช่วงสั้นๆ ประมาณ ๑ ชั่วโมงเท่านั้น ซึ่งต่างจากในอดีตที่การแสดงขับลือแสดงกันทั้งคืน

สถานะภาพของช่างขับ และนักดนตรีชาติพันธุ์ไตลื้อในปัจจุบัน กลับกลายเป็นเพียงการแสดงทางศิลปวัฒนธรรมให้ผู้คนที่สนใจได้ชมการแสดง ในงานที่จัดขึ้นโดยหน่วยงานของรัฐเท่านั้น

ปัจจัยคุกคาม ทำให้สถานการณ์ในปัจจุบันเกิดภาวะวิกฤติ และเสี่ยงต่อการสูญหายขององค์ความรู้ทางวัฒนธรรมที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ จนทำให้อาจเกิดปัญหาต่อการสืบทอดต่อคนในรุ่นต่อไป ได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม สภาพแวดล้อม สภาพเศรษฐกิจที่เข้ามามีผลต่อการดำรงชีวิต รวมทั้งความสะดวกสบายทันสมัย

ศิลปะการแสดงการขับลือเป็นศิลปะการแสดงด้านดนตรีที่ทรงคุณค่าเหมาะสมแก่การขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งมีเหตุผลประกอบ ดังนี้ ๑. ขับลือ เป็นศิลปะการแสดงที่มีการสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ๒.เป็นศิลปะการแสดงที่ยังคงมีการแสดงอยู่ แต่เสี่ยงต่อการสูญหาย ๓. เป็นศิลปะการแสดงที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติไตลื้อได้อย่างชัดเจน ๔. เป็นศิลปะการแสดงที่เป็นแหล่งองค์ความรู้ให้กับชุมชน และ ๕. เป็นศิลปะการแสดงที่สามารถสร้างเป็นหลักทฤษฎีดนตรีของไตลื้อได้

แนวทางการส่งเสริมให้ขับลือ: เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางวัฒนธรรมแก่เยาวชนในอนาคตที่จะเติบโตเป็นกำลังสำคัญของชาติต่อไป โดยมีข้อเสนอแนะ คือ ๑. จัดสรรงบประมาณสนับสนุน ๒. จัดทำศูนย์การเรียนรู้ด้านการขับลือ ๓. เสริมสร้างความรู้ เพื่อผลิตครูสอนการขับลือ ๔. เผยแพร่ให้เยาวชนได้รับรู้อย่างทั่วถึง ๕. บันทึกภาษาให้เหมือนที่สุด และ ๖. บทขับลือควรมีการปรับให้เข้าใจได้ง่ายมากยิ่งขึ้น เช่น แทรกภาษาทันสมัย

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เริ่มตั้งแต่การเตรียมทีมงานผู้ช่วยเก็บข้อมูลก่อนลงพื้นที่ การเข้าพื้นที่เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์การทำงาน การสร้างทีมงานในพื้นที่เพื่อประสานปราชญ์ชุมชน การเสวนากลุ่มย่อยในหมู่บ้าน และการตรวจสอบข้อมูลร่วมกันในชุมชน

การเกิดจิตสำนึก และความเปลี่ยนแปลงในชุมชน พบความเปลี่ยนแปลงของสังคมในชุมชน รวมทั้งความตื่นตัวของชุมชน คือ ๑. ชุมชนเกิดความหวงแหนวัฒนธรรมการขับลือ ๒. ชุมชนมีความเข้าใจ และมีความรู้ด้านภูมิปัญญาการขับลือเพิ่มขึ้น และ ๓.เกิดความตื่นตัวในการรักษาวัฒนธรรมด้านอื่นๆ

การปรับกระบวนการให้ได้ตามเป้าหมายถือเป็นกระบวนการที่คณะผู้วิจัย และทีมวิจัยในชุมชนต้องปรึกษาหารือกันเสมอ ต้องเผื่อเวลาทำงานในภาคสนามมากขึ้น เนื่องจากในสถานการณ์จริงอาจเกิดปัญหาทั่วไปที่ไม่อาจคาดคิดได้ ดังนั้นคณะผู้วิจัยควรเตรียมเวลา หรือเตรียมรับมือการปรับกระบวนการทำงานให้สามารถยืดหยุ่นได้ตลอดเวลา

คำสำคัญ : ขับลือ / ดนตรี / ไตลื้อ / มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ หลักการเหตุผล

กลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้อ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอาศัยอยู่ในประเทศไทยมาเป็นเวลานานกว่าสองร้อยปีแล้ว ในอดีตมีการกวาดต้อนผู้คนให้ไปอาศัยตามเมืองต่างๆ พบมากในเขตภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ พะเยา ลำปาง ลำพูน แพร่ และน่าน กลุ่มไตลื้อเป็นกลุ่มที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ชัดเจนกลุ่มหนึ่ง ตั้งแต่เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย อาหารการกิน ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตของชาวไตลื้อ ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้มีทั้งความเหมือน และแตกต่างกันกับคนเมืองล้านนาในทางภาคเหนือของไทยด้วย

ศิลปะการแสดงของชาวไตลื้อ มีหลายประเภท เช่น การฟ้อนดาบ การฟ้อนเจิง ตบมะพาบ ฟ้อนนก ฟ้อนปอยบังไฟ ขับป่าหาโหล (ขับป่าหาพิน) ขับโลงน้ำ โลงหนอง และขับเป่าปี่ หรือขับลื้อ ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นของชาวไตลื้อ เนื่องด้วยสำเนียงการขับร้องที่หวานประสานสอดคล้องกันกับปี่ไม้ไผ่ หรือเรียกว่า ปี่ลื้อ เป็นปี่ที่ใช้บรรเลงประกอบจึงทำให้การขับลื้อเป็นศิลปะการแสดงที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะของชาวไตลื้อ

ขับลื้อ คือ การขับร้องเพลงชนิดหนึ่งของชาวไตลื้อ ที่ต้องใช้ไหวพริบในการคิดบทร้องทันทีทันใด หรือนำเอาเรื่องราวในพระพุทธศาสนา เรื่องราวของการเล่าเรื่องประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวไตลื้อในรอบปี วิถีการดำเนินชีวิต หรือกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน ทั้งนี้การขับลื้อจะขับร้องร่วมกับเครื่องดนตรีประเภทปี่ หรือที่เรียกว่า ปี่ลื้อ อีก ๑ เล่า ปี่ลื้อ เป็นปี่ไม้ไผ่ ยาวประมาณ ๔๕ เซนติเมตร มีขนาดสั้นยาวแตกต่างกัน ตามลักษณะของเสียง หากช่วงขับลื้อเป็นผู้หญิงซึ่งมีเสียงสูง ช่วงปี่จะเลือกปี่ขนาดเล็ก เพราะปี่ขนาดเล็กนั้นจะให้เสียงที่สูง ถ้าหากช่วงขับลื้อเป็นผู้ชายเสียงจะใหญ่ ช่วงปี่ก็จะเลือกใช้ปี่ที่มีขนาดใหญ่ขึ้นไป

ในสภาพปัจจุบันศิลปะการแสดงการขับลื้อกำลังถูกภัยคุกคามอย่างน่าเป็นห่วงด้วยปัญหาการขาดผู้สืบทอด และการขาดความตระหนักในการรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของตนเอง จากเยาวชนเท่าที่ควร การเข้าศึกษาในระบบโรงเรียน หรือการทำงานเพื่อหาเลี้ยงครอบครัวทำให้คนไตลื้อบางส่วนไม่อาจทุ่มเทเวลา การฝึกฝนในการที่จะเป็นช่างขับลื้อ หรือว่าเป็นช่างเป่าปี่ ด้วยความที่ต้องมีการฝึกฝนท่วงทำนอง การฝึกให้เป็นผู้มีปฏิภาณไหวพริบ ในการคิดบทขับลื้อทันทีที่แสดง จึงทำให้ผู้ที่จะเป็นช่างขับลื้อได้ต้องมีประสบการณ์และผ่านการฝึกฝนมามากพอ จากการสำรวจสอบถาม

ข้อมูลเบื้องต้นกับชาวไตลื้อ ในหมู่บ้านแถบจังหวัดเชียงราย (สำรวจเมื่อ พฤษภาคม ๒๕๕๖, บ้านป่าห้า และบ้านเหล่าพัฒนา ตำบลบ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย) พบว่ามีผู้ที่สามารถขับลื้อได้น้อยมาก เพียงหมู่บ้านละ ๒-๓ คนเท่านั้น ส่วนช่างปี่ยังมีน้อยกว่า ทั้งนี้ช่างขับลื้อและช่างปี่ต่างก็เป็นผู้ใหญ่อายุประมาณ ๔๕-๕๐ ปี แสดงให้เห็นถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตเรื่องของการขาดผู้สืบทอด

จากเหตุผล และสภาพปัญหาดังกล่าว คณะผู้รวบรวมจึงมีความต้องการที่จะศึกษารวบรวมองค์ความรู้เรื่องการขับลื้อซึ่งเป็นศิลปะการแสดงประเภทเพลงร้องของกลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้อ โดยใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อสร้างจิตสำนึกในการรักษาวัฒนธรรมของคนในชุมชนให้เป็นวัฒนธรรมที่ยั่งยืน มีการสืบทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ทำให้เกิดความชื่นชมในความงามของศิลปะการแสดงร่วมกันของคนในชาติ อันจะส่งผลสู่เยาวชนของชาติในอนาคตที่จะเกิดความภาคภูมิใจในบรรพบุรุษของตนต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์

- ๑) เพื่อศึกษารวบรวมองค์ความรู้ด้านการขับลื้อ
- ๒) เพื่อสร้างจิตสำนึกในการรักษาภูมิปัญญาทางดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ อันจะส่งผลต่อการอนุรักษ์ และสืบทอด
- ๓) เพื่อนำไปสู่การขอให้การขับลื้อ ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติและของโลก

๑.๓ คำถามการศึกษา

- ๑) องค์ความรู้ด้านการขับลื้อมีอะไรบ้าง
- ๒) การสร้างจิตสำนึกในการรักษาภูมิปัญญาการขับลื้อจะส่งผลต่อการอนุรักษ์ และสืบทอดอย่างไร
- ๓) อะไรคือเหตุผลสำคัญที่จะสนับสนุนเพื่อนำไปสู่การขอให้การขับลื้อ ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ และของโลก

๑.๔ ขอบเขตในการดำเนินโครงการ

- ๑) ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
- ชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องกับการจัดเก็บมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมด้านการขับลื้อ เป็นชุมชนของชาว ไตลื้อในเขตภาคเหนือ หรือชาวไตลื้อที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ทั้งนี้กลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้อ ได้มีการรวมตัวกับเป็นกลุ่ม หรือสมาคมเครือข่ายไตลื้อของแต่ละจังหวัด และแยกออกเป็นกลุ่มอำเภอ และหมู่บ้าน โดยจะมีตัวแทนคอยประสานงานกันอย่างทั่วถึง อาจมีการผสมผสานคนต่างพื้นที่กันบ้างขึ้นอยู่กับความร่วมมือของกลุ่มผู้บรรเลงดนตรี

๒) พื้นที่ในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล

พื้นที่ในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล มุ่งศึกษาในพื้นที่หมู่บ้านที่มีช่างขับลื้อ นักดนตรี หรือผู้เกี่ยวข้องกับการขับลื้อ ทั้งนี้เนื่องจากบางหมู่บ้านอาจไม่มีผู้ขับลื้อ หรือนักดนตรี ดังนั้นจึงต้องมีการสำรวจและศึกษาข้อมูลจากกลุ่มสมาคมไตลื้อในแต่ละจังหวัด ซึ่งจากการศึกษาพบว่าในเขตภาคเหนือมีหมู่บ้านชุมชนไตลื้อที่มีวิถีชีวิตแบบอย่างไตลื้อ และมีการแสดงออกถึงวัฒนธรรมไตลื้ออย่างชัดเจน

ในการนี้ทางคณะผู้รวบรวมจะดำเนินการเก็บข้อมูลการขับลื้อและองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ๒ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงราย และจังหวัดพะเยา สามารถแยกรายละเอียดของพื้นที่ตามอำเภอต่างๆ ดังนี้

ที่	จังหวัด	อำเภอ	ตำบล	สถานที่
๑	เชียงราย	เมืองเชียงราย	บ้านดู่	บ้านเหล่าพัฒนา หมู่ ๑๔
		แม่สาย	แม่สาย เกาะช้าง	บ้านไม้ลุงชน บ้านสันบุญเรือง
		เวียงแก่น	ท่าข้าม	บ้านท่าข้าม
๒	พะเยา	เชียงคำ	ตำบลหย่วน	บ้านหย่วน หมู่ ๓
			ตำบลเชียงบาน	บ้านธาตุสบแวน หมู่ ๑

๑.๕ สถานภาพองค์ความรู้

จากการลงพื้นที่เบื้องต้น และการศึกษาข้อมูลด้านเอกสาร สามารถอธิบายถึงสถานภาพองค์ความรู้ในปัจจุบันที่มีอยู่ กล่าวคือ ในส่วนของผู้ขับ หรือนักร้องนั้นยังคงมีอยู่บ้างหมู่บ้านละ ๑-๒ คน ส่วนช่างปี่นั้นมีน้อยมากและบางหมู่บ้านไม่มีผู้ที่สามารถเป่าปี่ได้ (สัมภาษณ์ นายผิว หงษ์คำ, พฤษภาคม ๒๕๕๖)

ในด้านข้อมูลเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการขับลื้อ พบว่ามีการศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าวที่มีการศึกษาในเชิงลึกค่อนข้างจำกัด และเป็นงานที่ผ่านการศึกษามากหลายปีซึ่งสามารถนำเสนอ ได้ดังนี้

ประสิทธิ์ เลี้ยวสิริพงศ์ (๒๕๔๒: ๒๐) กล่าวถึงการขับลื้อว่า ขับ หรือ ขับลื้อ มีทำนองเดียวสำหรับให้ช่างขับต้นบ่หรือ เรียกว่า คร่าว โดยไม่มีข้อจำกัดตายตัวในด้านความยาวของวรรค และไม่มีระบบจังหวะที่สามารถแบ่งเป็นห้องที่มีจังหวะนับเท่าๆกันได้ แต่คร่าวนั้น มีสัมผัสระหว่างคำทำยวรรคหนึ่งไปยังคำภายในวรรคที่ตามมาเป็นทอดๆ ไปจนกว่าจะจบเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงร่วมกับขับ มีเพียงปี่ไม้ขม ซึ่งเป็นไม้ตระกูลไผ่ ขนาดเล็ก เส้นผ่าศูนย์กลางไม่เกิน ๑.๕ เซนติเมตร ยาวไม่เกิน ๔๕ เซนติเมตร เป็นเครื่องเป่าประเภทลิ้นอิสระเช่นเดียวกันกับปี่จุม แต่มีรูน้อยกว่า และมีรูนิ้วค้ำ ขนาด

ของปีผันแปรไปตามระดับเสียงของช่างขับ ดังนั้นช่างปีจึงมีปีสำรองไว้หลายเล่ม หลายระดับเสียง เพื่อเลือกใช้ให้พอดีกับเสียงของช่างขับ ในอดีตช่างคนหนึ่งๆจะมีช่างปีประจำตัว แต่ปัจจุบันนี้ทั้งช่างปีและช่างขับมีจำนวนน้อยลง จึงใช้วิธีเตรียมปีไว้ให้เพียงพอ

ขับลือมีบทบาทเกี่ยวข้องกับประเพณีของชาวไตลื้อ ซึ่งเป็นเกษตรกรชาวพุทธที่ดำรงชีวิตอยู่ในวัฒนธรรมมูขุปาฐะเช่นเดียวกับชนเผ่าไทยอื่นๆ แม้ว่าจะมีอักษรใช้เขียนเป็นของตนเองก็ตาม ประเพณีที่มีการขับ ได้แก่ ปอยสังขาร (สงกรานต์) งานบวช งานกินแขก (สมรส) งานบุญขึ้นเรือนใหม่ และงานปอยของวัด เนื่องจากชาวไตลื้อในประเทศไทย มาตั้งหลักแหล่งนานนับศตวรรษแล้ว และได้ใช้ชีวิตวัยเยี่ยงประชาชนชาวไทยในบริบทของประเทศไทยจนเป็นปกติ ศิลปะแห่งการขับลือและเป่าปี่ลือ จึงมีบทบาทและโอกาสน้อยลงเป็นลำดับ ผู้ที่สามารถขับและเป่าปีได้อย่างสมบูรณ์แบบ จึงเป็นผู้ที่เพ่งย้ายถิ่นฐานมาจากสิบสองปันนา ประมาณ ๒-๓ ทศวรรษหลังนี้ ซึ่งพบในบางชุมชนเท่านั้น เช่นที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา กับที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เป็นต้น นอกจากนี้แล้วเป็นเพียงการขับเล่นๆ กระท้อนกระแท่นเท่านั้น

นิศาธร กองมงคล (๒๕๔๙: บทคัดย่อ) “ขับลือ: กรณีศึกษาในอำเภอเชียงคำและอำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา” ศึกษาถึงเรื่องคุณลักษณะเฉพาะทางดนตรี การวิเคราะห์รูปแบบฉันทลักษณ์และแนวดำเนินทำนองของเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการขับลือ หน้าที่ทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงของการขับลือในสังคมของชาวไตลื้อ ผลการวิจัยพบว่า ขับลือ เป็นศิลปะการขับร้องในลักษณะวรรณกรรมผสมดนตรี ประกอบด้วยผู้ขับเรียกว่า “ช่างขับ” และผู้บรรเลงดนตรีเรียกว่า “ช่างปี” รูปแบบในการแสดงการขับลือเริ่มจาก การฟายครู หรือไหว้ครู จากนั้นช่างปีและช่างขับจะเกริ่นนำเข้าสู่บทขับ ช่างขับจะเล่าเรื่องราวต่างๆ เป็นทำนอง โดยมีปีบรรเลงทำนองคลอไปจนจบเพลง ช่างขับจะหยุดพักช่วงสั้นๆ เป็นครั้งคราว แต่ช่างปีจะบรรเลงอยู่ตลอดเวลา ประวัติความเป็นมาของการขับลือนั้นเกิดจากการที่ช่างขับที่เป็นชาวไตลื้อสามารถร้องเพลง ขับไล่ผีที่มาทำร้ายในวิหารออกไปได้ และในการขับครั้งนั้นมีปีบรรเลงประกอบเพียงเลาเดียว จึงเรียกการขับร้องเพลงของชาวไตลื้อที่มีปีเลาเดียวบรรเลงประกอบว่า “ขับลือ”

ธิดิพล กันติวังศ์ (๒๕๔๙: ๖๙-๘๗) บทความวิจัยเรื่อง ปีขับลือ บ้านนาบาง เมืองน้ำบาก แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผลการศึกษาพบว่า การขับลือเป็นวัฒนธรรมการขับร้องร่วมของชนชาติพันธุ์ไตลื้อที่อาศัยอยู่บริเวณพื้นที่แผ่นดินใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การขับลือมีทำนองที่หลากหลาย เช่น ทำนองของผู้อาวุโสผู้สาว ทำนองของพื้นเมือง เป็นต้น การขับลือประกอบด้วยผู้ขับลือ ๑-๒ คน ผู้ขับปี่ลือขนาดเล็กอีก ๑ คน และผู้ขับปี่ลือขนาดใหญ่อีก ๑

คน ผู้ขับลือเป็นผู้ขับทำนองหลัก และเป็นผู้สื่อความในเนื้อร้องให้กับผู้ฟัง เมื่อผู้ฟังพึงพอใจกับการขับลือมักจะนิยมให้เงินแก่ผู้ขับ

ในด้านการวิเคราะห์ทำนองพบว่าทำนองปี และทำนองร้องมีความสัมพันธ์กันโดยใช้เสียงหลักร่วมในระบบเสียง เออาป เพนทาโทนิค (A# Pentatonic Scale) นอกจากนี้ยังมีการเอื้อนเสียงในพยางค์ที่มีเสียงยาว และคำที่มีเสียงสั้น อาจจะกล่าวได้ว่าระบบเสียงในภาษาไตลือเป็นตัวกำหนดระดับเสียงในแนวทำนองขับลือ

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (๒๕๕๑: ๘๖) จากหนังสือ ๓๐ ขาติในเชียงราย ได้กล่าวถึงการขับลือ และดนตรีของชาวไตลือว่า “เครื่องดนตรีของชาวไตลือมีอยู่ชนิดเดียวคือ ขลุ่ย (ลือเรียก) แต่ที่จริงชาวเหนือเรียก ปี รูปร่างลักษณะเดียวกันกับที่ชาวเหนือใช้เป่าในวงซอ (ปีจุม) ปีคู่เกี้ยว ลือก็เรียกเหมือนกัน เพราะเวลาไปแ้วสาว หรือเที่ยวสาวต้องมีปีคู่เกี้ยวนี้เป่าไปด้วย เป่าตั้งแต่ลงบันไดบ้าน ชายหนุ่มคนเป่า เป่าถึงบ้านหญิงสาวจึงหยุด หรือใช้เป่ายามเมื่อมีพิธีมงคลต่างๆ ตลอดจนงานปีใหม่ก็มีเป่าด้วย ผู้ที่เป่าไม่เป็นก็ขับ (ร้องเพลง) ปีใช้คลอเสียงคนขับ ”

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (๒๕๔๗: ๑๐๐-๑๐๓) จากหนังสือไทยสิบสองปันนา เล่ม ๒ ได้กล่าวถึงการขับลือใน เพลงขับวันแต่งงานว่า “เวลาแต่งงานนอกจากจะมีช่างขับ และช่างเป่าปีมาร้องเพลงให้แขกในงานฟังแล้ว บางที่ชายหนุ่มหญิงสาวจะถูกบังคับให้ร้องเพลงขับโต้ตอบกัน ๑ คู่ โดยหญิงอื่นๆ นั่งอยู่ข้างๆช่างขับฝ่ายหญิง ฝ่ายชายนั่งอยู่อีกฝ่ายหนึ่ง คอยส่งเสียงหนุนให้แก่กัน เนื้อเพลงที่ร้องออกมา นั้นล้วนแต่เป็นประโยคที่อ่อนหวานไพเราะ กล่าวถึงปัญหาด้านานเดิมและเกี่ยวกับทางพุทธศาสนา โดยชายผู้ร้องรอจังหวะของปีแล้วเอ่ยร้องเพลงไป

เนื้อเพลงคำขับที่ร้องในงานแต่งงาน ไม่ใช่ร้องเฉพาะเนื้อร้องเกี่ยวพาราสี ขับส่งสอนคู่ผัวเมีย สั่งสอนหญิงชายเท่านั้นไม่ บางที่ร้องเพลงกล่าวถึงนิยายโบราณ คำอวยพร ฯลฯ เวลาร้องเพลงขับมีช่างเป่าปี (คล้ายขลุ่ย) ๒ คน คอยเป่าปีคลอให้จังหวะอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ที่นั่งล้อมวงโดยรอบ ถ้าร้องเพลงขับเกี่ยวพาราสีกัน ก็มีพวกผู้หญิงผู้ชายคอยส่งเสียงสนับสนุนกันอยู่ข้างๆ เวลาชอบใจก็หัวเราะเฮฮาปรบมือเคาะไม้ การร้องเพลงขับนั้น เขาจัดให้มีในตอนบ่ายหรือเย็น บางที่ก็ถึงกลางคืน เนื้อเพลงคำขับเหล่านี้ถ้าตั้งใจฟังก็จะเห็นว่าได้แทรกความอ่อนหวานไพเราะ และมีความหมายอันลึกซึ้งไว้ ผู้ร้องต้องใช้สติปัญญาของตน กลั่นเอาเนื้อเพลงออกมาโดยฉับพลันท่านอง การร้องกลอนสดของชาวไทยเรา

๑.๖ ชุมชนที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลมรดกภูมิปัญญาฯ ชับลื้อ มีชุมชนที่เกี่ยวข้องหลากหลาย ชุมชนเนื่องจากบางชุมชนมีช่างขับ แต่ไม่มีช่างปี และบางชุมชนมีช่างปีแต่ไม่มีช่างขับ บางชุมชนไม่มี ทั้งช่างขับและช่างปีเลย ส่วนชุมชนที่มีทั้งช่างปีและช่างขับในชุมชนเดียวกันนั้นมีค่อนข้างน้อย ทั้งนี้ ปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้ภูมิปัญญาขับลื้อยังคงอยู่ คือ ชุมชนที่ยังอนุรักษ์ และให้ความสำคัญต่อ ศิลปะการแสดงการขับลื้อ ในเทศกาลงานสำคัญตามความเชื่อของเชื้อชาติอยู่

ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการในครั้งนี้ มีคณะดำเนินงานในพื้นที่แบ่งออกตามพื้นที่ ศึกษารวบรวมข้อมูล เป็น ๒ จังหวัด โดยแสดงเป็นรายชื่อหัวหน้าผู้ประสานงานการทำงานกับชุมชน ดังนี้

พื้นที่จังหวัดเชียงราย

๑) นายเอกราช	ลือชา	นายกสมาคมไตลื้อจังหวัดเชียงราย
๒) นายผิว	หงส์คำ	ประธานไตลื้ออำเภอเมืองเชียงราย
๓) นายอนันต์	อินวงศ์	ประธานไตลื้ออำเภอแม่สาย
๔) นายแอ่น	ลิ่วไซ	ประธานไตลื้ออำเภอแม่จัน
๕) นายแสง	พุทธวงศ์	ประธานไตลื้ออำเภอเชียงแสน
๖) นายสิงห์คำ	จันตะคาด	ประธานไตลื้ออำเภอเชียงของ
๗) นายแสน	ลือชา	ประธานไตลื้ออำเภอเวียงแก่น
๘) นายบุญคำ	ศรีแก้ว	ประธานไตลื้ออำเภอพาน
๙) นายหงส์คำ	อินตะวงศ์	ประธานไตลื้ออำเภอเวียงป่าเป้า
๑๐) นายอินเมือง	อินวงศ์	ประธานไตลื้ออำเภอแม่สรวย
๑๑) นายประเสริฐ	ปิมปา	ประธานไตลื้ออำเภอพญาเม็งราย
๑๒) นายเลื่อน	ใจแปง	ประธานไตลื้ออำเภอขุนตาล
๑๓) นายประเสริฐ	คำลือ	ประธานไตลื้ออำเภอแม่ฟ้าหลวง

พื้นที่จังหวัดพะเยา

๑) นายสวัสดิ์	หอมนาน	นายกสมาคมไตลื้อจังหวัดพะเยา และ ประธานไตลื้ออำเภอเชียงคำ
๒) นายวิชัย	ศรีจันทร์	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านห้วยวน จังหวัดพะเยา
๓) นางสาววรรณ	วงศ์ใหญ่	ศึกษานิเทศก์ จังหวัดพะเยา
๔) นางสาวนิศาธร	กองมงคล	ครู โรงเรียนฝายกวางวิทยาคม

๑.๗ การปรากฏตัวของดนตรีในพื้นที่จังหวัดเชียงราย และจังหวัดพะเยา

จากการลงพื้นที่ เพื่อจัดตั้งทีมงานทำงานด้านการอนุรักษ์ และชี้แจงถึงวัตถุประสงค์การดำเนินงานโครงการจัดเก็บและรวบรวมมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม การขับลื้อ เพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ประจำปี พ.ศ.๒๕๕๗ นั้น ผลการสำรวจพื้นที่ที่สามารถแบ่งข้อมูลนำเสนอออกได้ ๒ ประเด็น คือ ประเด็นแรก คือ การรวมกลุ่มกันจัดตั้งสมาคมไตลื้อในระดับจังหวัด มีประธานไตลื้อจังหวัด และแบ่งการบริหารงานย่อยออกเป็นอำเภอ มีประธานไตลื้อแต่ละอำเภอเป็นตัวแทนของชาวไตลื้อในอำเภอนั้นๆ อีกครั้งหนึ่ง ดังนั้นการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์และจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องสามารถดำเนินการได้โดยผ่านสมาคมไตลื้อในจังหวัด และระดับอำเภอต่อไป

ประเด็นที่สอง เรื่องคณะกรรมการแสดงขับลื้อ พบว่า มีเฉพาะบางอำเภอเท่านั้น จากการสำรวจลงพื้นที่แต่ละอำเภอ พบว่า ในจังหวัดเชียงราย พบที่ อำเภอแม่สาย อำเภอเมือง และอำเภอเวียงแก่น จังหวัดพะเยา พบที่อำเภอเชียงคำ ซึ่งในแต่ละอำเภอจะมีรายละเอียดปลีกย่อยทางภาษา และวัฒนธรรมที่แตกต่างกันบ้าง ตามสภาพพื้นฐานของผู้คนที่เคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ ตั้งแต่อดีต เช่น บางกลุ่มที่อพยพมาจากสิบสองปันนา ประเทศจีน สำเนียงการขับจะมีลักษณะหนึ่ง หรือบางกลุ่มที่เคลื่อนย้ายมาจาก เมืองยอง ประเทศสหภาพเมียนมาร์ ก็จะมีลักษณะเฉพาะทางสำเนียงภาษาอีกลักษณะหนึ่ง ในการนี้ผู้รวบรวมจึงขอจำแนกลักษณะการขับลื้อที่พบในปัจจุบัน ออกเป็น ๓ กลุ่ม ด้วยกัน คือ

๑. กลุ่มสำเนียงสิบสองปันนา
๒. กลุ่มสำเนียงยอง
๓. กลุ่มสำเนียงประยุกต์

ทั้งนี้รายละเอียดปลีกย่อยจะได้อธิบายในบทต่อไป

บทที่ ๒

ประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้อ

๒.๑ ประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้อ

ชาวไตลื้อ เป็นชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลไต มีถิ่นฐานอยู่ในเขตสิบสองปันนา ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ชาวจีนเรียก ชาวไตลื้อว่า “หลี่” หรือ “สุยไป๋” และเรียกเมืองเชียงรุ่ง เมืองหลวงของไตลื้อว่า “เซอหลี่” ชาวไตลื้อนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่ตามที่ราบลุ่ม แม่น้ำและที่ราบระหว่างหุบเขา โดยมี “น้ำ” ของ หรือแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสำคัญ รวมถึงแม่น้ำสายย่อยที่ไหลผ่านเมืองต่างๆ เช่น น้ำฮั่วไหลผ่านเมืองฮั่ว น้ำเฮ้มไหลผ่านเมืองเฮ้ม เป็นต้น การที่มีแม่น้ำโขงไหลผ่านทำให้รัฐสิบสองปันนาแบ่งออกเป็นสองฝั่ง คือ ฝั่งตะวันตกหกพันนา และฝั่งตะวันออกหกพันนา มีความเป็นไปได้ว่าชาวไตลื้อจะเป็นกลุ่มไทแรกเริ่มที่ถือกำเนิดขึ้นในจีนตอนใต้ แล้วอพยพไปตั้งถิ่นฐานตามแหล่งต่างๆ จนเกิดเป็นกลุ่มไตอื่นๆ ตามมา โดยหลักฐานที่ชัดเจนที่สุด คือ การแตกสายตระกูลออกไปเป็นชาวไตยอง และชาวไตเจิน ในเขตเมืองเชียงตุง ประเทศสหภาพเมียนมาร์ ซึ่งมีขนบธรรมเนียม ความเชื่อและวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกันคนไทยกลุ่มอื่นในหลายๆ พื้นที่

“สิบสองปันนา” เป็นชื่อรวมเรียกบริเวณอาณาเขตของเมืองต่างๆ หลายหัวเมืองอันเป็นที่อยู่อาศัยของบรรดาชาวไตลื้อทั้งสองฟากฝั่งแม่น้ำโขง ซึ่งแบ่งออกเป็นหัวเมืองใหญ่ได้ ๑๒ หัวเมือง สามารถกล่าวเป็นประโยคคล้องจองได้ว่า “๕ เมืองวันตก ๖ เมืองวันออกของ” หมายความว่า แคว้นสิบสองปันนา นั้นมีเมืองใหญ่อยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขง ๕ เมือง มีเมืองอยู่ทางตะวันออกของแม่น้ำโขง ๖ เมือง และรวมเชียงรุ่งซึ่งเป็นเมืองหลวงเข้าด้วยกัน จึงรวมเป็น ๑๒ เมือง (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์; ๒๕๔๗: ๑๗)

คำว่า “สิบสองปันนา” ใ้จะมีความหมายเพียงสิบสองหัวเมืองอย่างเดียวนั้น ความหมายที่แท้จริงของคำนี้ คือ หมายถึงพื้นที่นาซึ่งถือเอาจำนวนพันธุ์ข้าวเปลือกที่นำเอาไปหว่านลงในนาทั่วอาณาจักรจะสิ้นพันธุ์ข้าวไปทั้งหมดถึงหมื่นสองพันต่าง (เป็นกระบุงไม้ สำหรับตวงข้าวเปลือกบรรจุได้ ๑๕.๕ กิโลกรัม ตางหนึ่งมี ๓๒ กิ่ง) หมายถึงบริเวณที่เป็นพื้นที่ซึ่งเป็นที่ทำนาของชาวไตลื้อทั้งหมด หลายๆ เมืองรวมกันเข้าเป็น ๑ ปันนา ๑๒ หัวเมืองจึงมีอยู่ ๑๒ ปันนา หรือหนึ่งหมื่นสองพันพันธุ์ข้าวต่าง (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์; ๒๕๔๗: ๑๗)

เมืองสิบสองปันนาได้แบ่งเขตการปกครองเอาไว้ในอดีตดังนี้

๑. ปันนาเชียงรุ่ง มี ๒ เมือง คือเมืองเชียงรุ่ง, เมืองฮำ
 ๒. ปันนาเมืองแจ้ มี ๓ เมือง คือเมืองอ่อง, เมืองงาด, เมืองแจ้
 ๓. ปันนาเมืองหน มี ๒ เมือง คือเมืองปาน, เมืองหน
 ๔. ปันนาเมืองเจียงเจื่อง มี ๒ เมือง คือเมืองฮาย, เมืองเจื่อง
 ๕. ปันนาเจียงลอ มี ๔ เมืองคือเมืองมาง, เมืองงาม, เมืองกลางเหนือ, เมืองเจียงลอ
 ๖. ปันนาเมืองลง มี ๑ เมืองคือเมืองโลง
 ๗. ปันนาเมืองลา มี ๒ เมือง คือเมืองบาง, เมืองลา
 ๘. ปันนาเมืองฮิง มี ๒ เมืองคือเมืองวัง, เมืองฮิง
 ๙. ปันนาเมืองล้า มี ๒ เมืองคือเมืองบาน, เมืองล้า
 ๑๐. ปันนาเมืองพง มี ๒ เมืองคือเมืองหย่วน, เมืองพง อีกเมืองสา่งกาง สา่งยอง
 ๑๑. ปันนาเมืองอู่ มี ๒ เมืองคือเมืองอู่ใต้, เมืองอู่เหนือ (ปันนาคัดเป็นเขตแดนลาวล้านช้าง สมัยฝรั่งเศสปกครองประเทศลาวถึงปัจจุบัน)
 ๑๒. ปันนาเจียงตอง มี ๔ เมืองคือ เมืองบ่อล้า, เมืองฮิง, เมืองฮิปปิง, เมืองเจียงตอง
- จึงเป็นที่มาของคำว่า "สิบสองปันนา"

ในสมัยโบราณสิบสองปันนาเป็นรัฐอิสระไม่ขึ้นแก่ประเทศใดมีกษัตริย์ปกครองสืบต่อกันมาทั้งสิ้น ๔๓ พระองค์ ตั้งเมืองหลวงอยู่ที่เมืองเชียงรุ่ง ตามตำนานเมืองยอง ได้กล่าวว่า สิบสองปันนาเคยตกไปอยู่ภายใต้การครอบครองของเมืองยองครั้งหนึ่ง ภายหลังกอบกู้อิสรภาพคืนได้ หนังสือจีนบางเล่มให้ความถึงแคว้นสิบสองปันนาว่า ได้ตกเข้ามาอยู่ในความปกครองของจีนเป็นเวลานานถึง ๖๐๐ กว่าปีเศษแล้ว แต่ถ้ากล่าวถึงด้านความเป็นอยู่ขนบธรรมเนียม ภาษา ศาสนา อักษรที่ใช้ แล้วจะพบว่าไม่มีส่วนที่คล้ายคลึงหรือเข้ากันได้เลย การที่ตกเป็นเมืองขึ้นของจีน นั้น มีเรื่องเล่าสืบทอดกันว่าในลักษณะนิยาย เรื่อง เจ้าฟ้าว่อง (กษัตริย์เมืองจีน) ทั้งนี้เรื่องดังกล่าวอาจเป็นนิยายมากกว่า เพราะเชื้อสายกษัตริย์แห่งเมืองเชียงรุ่งรวม ๔๓ พระองค์ มิเคยปรากฏเป็นเชื้อสายจีนเลย ล้วนแต่เป็นเชื้อสายชาวไตลื้อทั้งสิ้น เพราะในสมัยนั้นชนชาวจีนยังไม่ได้อพยพเข้ามาอยู่ในดินแดนมณฑลยูนนานตอนใต้ติดกับเขตสิบสองปันนา เมืองซือเหมาซึ่งอยู่ทางทิศเหนือขึ้นไปเวลานั้นเป็นที่อยู่ของคนไทย เต็มไปด้วยป่าไม้ และภูเขา ปรากฏตามคำให้การของมหาไชยเจ้าเมืองพง เมื่อปี พ.ศ.๒๓๙๕ ว่าเหตุการณ์ในแคว้นสิบสองปันนานั้นยุ่งยากมีการรบราฆ่าฟันระหว่างบรรดาเจ้าฟ้าพญาเมือง ตอนหนึ่งว่า “... พ.ศ.๒๓๘๖ เจ้าอังวะแห่งพม่า โกรธหว่าเมืองเชียงรุ่ง เมืองพง คิดกบฏให้จำขังเจ้าอร่ามวูทะ มองตาเลมาทูลว่า เจ้าเมืองเชียงรุ่ง เจ้าเมืองพง หาได้คิดกบฏ

ไม่ เป็นเหตุด้วย ณ ทมมอชโหม่กับนายหน่อคำมาจับขุนนางเมืองเชียงรุ่งฆ่าเสีย ฮ่อขัดใจจึงให้เมืองสิบสองปันนาสู้รบทัพพม่า...” แสดงว่าเมื่อร้อยกว่าปีมานี้ แคว้นสิบสองปันนาขึ้นอยู่กับจีน และพม่าเพียงในนาม โดยส่งเครื่องบรรณาการดอกไม้เงิน ดอกไม้ทอง และสิ่งของมีค่าหายากไปให้ ๓ ปีต่อครั้งเท่านั้น ส่วนการปกครองบ้านเมืองภายในสิบสองปันนาปล่อยให้บรรดาเจ้าฟ้าพญาเมืองปกครองกันเอง

ในแคว้นสิบสองปันนามีพระเจ้าแผ่นดินปกครองที่เรียกว่า “เจ้าแสนหวีฟ้า” ซึ่งปกครองดินแดนนี้สืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยพระยาเจือง จนถึงเจ้าหม่อมคำลือ รวมทั้งสิ้น ๔๕ พระองค์ โดยมีเจ้าแผ่นดินที่ปกครองสิบสองปันนา ดังนี้

ลำดับ	นาม	พุทธศักราช
๑	พระยาเจิง	๑๕๘๕ - ๑๖๓๖
๒	สามโคเนิง	๑๖๓๖ - ๑๗๔๔
๓	อ้ายกุง	๑๗๔๔ - ๑๗๖๗
๔	ท้าวรุ่ง	๑๗๖๗ - ๑๗๙๐
๕	เจ้าแรงหลวง	๑๗๙๐ - ๑๘๐๖
๖	เจ้ากุวาก	๑๘๐๖ - ๑๘๒๐
๗	เจ้ายี่เพียงลากซาย	๑๘๒๐
๘	เจ้าอ้ายอึด	๑๘๓๑ - ๑๘๘๑
๙	เจ้าฟานเมือง	๑๗๘๘ - ๑๙๒๕
๑๐	เจ้าสีลาคำ	๑๙๒๕ - ๒๐๐๕
๑๑	ท้าวกุมาร	๒๐๐๕ - ๒๐๐๖
๑๒	เสื่อหลวงฟ้า	๒๐๐๘ - ๒๐๒๘
๑๓	ท้าวค้อเมือง	๒๐๒๘ - ๒๐๓๑
๑๔	ท้าวลือพ่อไทย	๒๐๓๑ - ๒๐๖๑
๑๕	สามโคเนิง	๒๐๖๑ - ๒๐๖๖
๑๖	เจ้าอาม	๒๐๖๖ - ๒๐๘๗
๑๗	เจ้าสะหลีคำ	๒๐๘๗ - ๒๑๒๕
๑๘	เจ้าอุ่นเมือง	๒๑๒๕ - ๒๑๕๓
๑๙	เจ้าอินเมือง	๒๑๕๓ - ๒๑๕๓

ลำดับ	นาม	พุทธศักราช
๒๐	นางจันยอดฟ้า	๒๑๕๓ – ๒๑๖๐
๒๑	เจ้าหน่อจันทา	๒๑๖๐ – ๒๑๗๕
๒๒	เจ้าศรีสุธรรม	๒๑๗๕ – ๒๑๙๖
๒๓	เจ้าคำลือ	๒๑๙๖ – ๒๒๑๔
๒๔	พ้ออว (น้องเจ้าคำลือ)	๒๒๑๔ – ๒๒๒๐
๒๕	เจ้าท้าว	๒๒๒๐ – ๒๒๔๕
๒๖	เจ้าแพงเมือง	๒๒๔๘ – ๒๒๘๒
๒๗	เจ้าชินฟ้า	๒๒๘๒ – ๒๒๘๕
๒๘	ท้าวชิน	๒๒๘๕ – ๒๓๑๗
๒๙	เจ้าอินวง	๒๓๑๗ – ๒๓๑๘
๓๐	เจ้าไชยอินวง	๒๓๑๘ – ๒๓๒๑
๓๑	เจ้าธายค้อ	๒๓๒๑ – ๒๓๕๒
๓๒	เจ้าซุงชายค้อ	๒๓๕๒ – ๒๓๕๓
๓๓	ท้าวเงินซุง	ไม่ปรากฏข้อมูล
๓๔	เจ้าหม่อมมหาวัง	-
๓๕	เจ้าหม่อมอุปราชา	-
๓๖	เจ้าหม่อมราชบุตร	-
๓๗	ลำดับที่ ๓๗ – ๔๐ ไม่ปรากฏข้อมูล	-
๔๑	เจ้าหม่อมสอ	๒๔๑๖ – ๒๔๒๒
๔๒	เจ้าหม่อมแสง	๒๔๒๒ – ๒๔๒๕
๔๓	เจ้าหม่อมคำลือ	๒๔๒๗ – ๒๔๖๑
๔๔	เจ้าหม่อมหลวง	๒๔๖๑ – ๒๔๘๔
๔๕	เจ้าหม่อมคำลือ	๒๔๘๔ – ๒๔๙๓

(ข้อมูลจาก นิศาธร กองมงคล; ๒๕๔๙: ๒๗-๒๘)

ในเรื่องการก่อตั้ง และสถาปนาดินแดนสิบสองปันนาเป็นอาณาจักรไตลื้อนั้น มีบันทึกและภาพเขียนประกอบการบรรยายเรื่องราวในหอบจดหมายเหตุ วัดพระธาตุสบแวน อ.เชียงคำ จ.พะเยา ที่

บันทึกเรื่องราว ความเป็นมา ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรมของชาวไตลื้อในอดีตไว้อย่างน่าสนใจ ดังเช่น ภาพที่ ๒ ที่กล่าวถึงเรื่องราวในสิบสองปันนา ว่า

“...ไตลื้อ อาศัยอยู่ตามลุ่มแม่น้ำโขง และแม่น้ำสาขา กระจายอยู่บริเวณชายแดนของจีน พม่า ลาว เวียดนาม และไทย จีนเรียกกลุ่มชาติพันธุ์นี้ว่า ไต (Dai) ประวัติศาสตร์ไตลื้อ ย้อนไปในปี พ.ศ.๑๗๐๓ เมื่อพญาเจิ้งได้ก่อตั้ง “หอคำเชียงรุ่ง” แล้วปราบดาภิเษกขึ้นเป็นปฐมกษัตริย์ ใน พ.ศ.๑๘๓๕ ขณะที่ กองทัพจีนมองโกล ยกมาตีอาณาจักรปาไป่สีฟู (ต่อมาคือบริเวณที่เป็นอาณาจักรล้านนา) ได้ผ่านมาพบ เชียงรุ่ง จึงให้ส่งบรรณาการแก่จีนนับแต่นั้นเป็นต้นมา เมื่อบุเรงนองเรืองอำนาจก็ยกทัพไปตีเชียงรุ่ง เชียงรุ่งยอมสวามิภักดิ์ต่อพม่า ใน พ.ศ.๒๑๐๗ แต่นั้นมาจึงเป็นธรรมเนียมว่าจีน และพม่า เป็นผู้ตั้งแผ่นดินเชียงรุ่งร่วมกัน เชียงรุ่งจึงเป็น “เมืองสองฝ่ายฟ้า” ถือเอาฮ่อหรือจีนเป๊าพ่อ และม่าน หรือพม่า เป็นแม่ สมัย เจ้าอินเมือง ได้รวบรวมหัวเมืองต่างๆแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๑๒ ปันนา แต่นั้นมาจึงเรียกดินแดนนี้ว่า สิบสองปันนา เพื่อสร้างอิทธิพลครอบงำอำนาจปกครองสิบสองปันนา จีน พม่า ต่างแทรกแซงถือหางคนของตนให้เป็นเจ้าแผ่นดิน เมืองลื้อจึงวุ่นวายแย่งชิงอำนาจกันตลอด สิบสองปันนามีความใกล้ชิดกับ ล้านนา มาแต่โบราณ พญามังราย ปฐมกษัตริย์เมืองเชียงใหม่ก็มีการดาเชื้อสายของราชสำนักเชียงรุ่ง แต่เดิมไตลื้อนับถือผี และบรรพบุรุษมานาน แม้จะรับเอาพุทธศาสนาไปจากล้านนาแล้ว แต่ก็ยังไม่ละทิ้งการนับถือผี วิถีชีวิตไตลื้อจึงมีประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีต่างๆอยู่เสมอ เช่น ผีเฮิน (เทวดาเรือน) เลื้อบ้านเลื้อเมือง สิบสองปันนายังรับเอาอักษรล้านนา (ตัวธรรม) และปัลลวะอักษรที่จารึกคัมภีร์พุทธศาสนา โดยนำไปใช้บันทึกเรื่องราวต่างๆ นานกว่า ๕๐๐ ปี แต่ปัจจุบันจีนได้เปลี่ยนระบบการเขียนอักษรไตลื้อใหม่ทั้งหมดแล้ว

อนึ่ง ขณะนี้ไตลื้อมีจำนวนไม่ถึง ๑ ใน ๓ ของประชากรทั้งหมดในเขตปกครองตนเองชนชาติไต สิบสองปันนา ด้วยประเทศจีนมีนโยบายพัฒนามณฑลยูนนาน เพื่อใช้เป็นฐานขนถ่ายสินค้าส่งออกไปสู่ประชาคมอาเซียน จึงมีนักธุรกิจและชาวจีนหลั่งไหลเข้ามาอยู่ในสิบสองปันนามากขึ้นเรื่อยๆ แล้วไตลื้อก็กลายเป็นชนกลุ่มน้อยในดินแดนของตนเอง...”

ในอดีตแคว้นสิบสองปันนาเคยอ่อนน้อมเป็นข้าขอบขัณฑสีมากรุงเทพมหานคร เมื่อปี พ.ศ.๒๒๔๙ โดยพระราชวงศ์คำพันเมืองเชียงใหม่ พระยาอุปราชมูลาเมืองลำปาง เกณฑ์กองทัพเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปางยกไปตีเมืองเชียงรุ่ง ได้รับพุงกับพม่าไตลื้อหลายครั้ง เจ้าเมืองเชียงรุ่งกับท้าวพระยาสิบสองปันนา ก็ยอมอ่อนน้อมขอขึ้นอยู่ภายในพระราชอาณาจักรไทย (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์; ๒๕๔๗: ๑๙-๒๗)

ในช่วงประมาณปี พ.ศ.๒๓๒๕ ชาวไตลื้อได้ถูกพระยาภาววิละทำการกวาดต้อนลงมาจากสิบสองปันนามายังเชียงใหม่ เพื่อตั้งชุมชนต่างๆ หรือที่เรียกว่า ยุค “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” การเก็บข้าใส่เมืองนั้น ขึ้นต้นออกเกลี้ยกล่อมหวานล่อมให้อพยพเข้มาร่วมสร้างพัฒนาบ้านเมือง ต่อมากลายเป็นการใช้กำลังกวาดต้อนเทครัว ส่งกองทัพออกไปทำสงครามกวาดต้อนถึงเขตพม่า เขตสิบสองปันนา คนที่ถูกเทครัวอพยพลงมาจึงมีหลายเผ่าพันธุ์ นับแต่กระเหรี่ยง ตองซู่ เจี้ยว ไทยอง รวมถึงไตลื้อด้วย

ในพงศาวดารเมืองน่านได้กล่าวถึง การอพยพและการกวาดต้อนไตลื้อจำนวนมากมาสู่นครน่าน ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๓๓๓ ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยองหรือไตลื้อจากเมืองยอง (เมืองยองเป็นส่วนหนึ่งของเมืองเชียงตุงในประเทศพม่า) และในปี พ.ศ.๒๓๓๔ พระยาเชียงของนำครอบครัวไตลื้อเมืองเชียงของทั้งหมดออกมาจากเมืองแก่นท้าวเข้ามาเมืองน่านด้านใต้ ต่อมาในปี พ.ศ.๒๓๔๘ เจ้านายเมืองน่านยกกองทัพไปตีสิบสองปันนา นำตัวเจ้านายและขุนนางต่าง ๆ พร้อมเครื่องราชบรรณาการไปกรุงเทพฯ และในสมัยเจ้าหลวงสุนทรวราช (พ.ศ.๒๓๕๓-๒๓๖๘) ได้ยกทัพขึ้นไปตีและกวาดต้อนผู้คนมาจากเมืองลำ เมืองพง เชียงแขว เมืองหลวงภูคา ในปี พ.ศ.๒๓๕๕ มาที่เมืองน่าน และในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔) ทรงมีพระบัญชาให้เจ้าอนันตวรฤทธิ เจ้าผู้ครองนครน่านยกทัพไปตีแคว้นสิบสองปันนาที่เชียงรุ่งและกวาดต้อนครอบครัวไตลื้อจากเมืองพง เมืองหย่วน เมืองลำ และเมืองอื่นๆ มาไว้ที่เมืองเชียงม่วนใกล้ลำน้ำปี้ (บ้านปงสนุก) ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) เจ้านครน่านอีกพระองค์หนึ่ง คือ พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช ได้ยกทัพไปตีหัวเมืองลื้อหลายเมือง เช่น เมืองพง เมืองหย่วน เมืองมาง เมืองลำ นำไตลื้อจำนวนมากลงมาไว้ที่ท่าวังผา (อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน) และที่เมืองเชียงม่วน (อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา) รวมกับไตลื้อที่อยู่แต่เดิม ไตลื้อกลุ่มหลังนี้มาจากเมืองมาง เมืองแพต สร้างบ้านมาง บ้านแพต และได้ขยายออกไปสร้างบ้านทุ่งมอกอีกชุมชนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งให้มาตั้งถิ่นฐานที่เมืองเชียงคำ (อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา) ใกล้ฝั่งแม่น้ำลาว ตั้งหมู่บ้านหย่วนขึ้นเป็นแห่งแรก ขณะนั้นเมืองเชียงคำและเมืองเชียงม่วนขึ้นตรงต่อนครน่าน ต่อมาเมืองเชียงม่วนเกิดขัดสนทำมาหากินผิดเคือง พญารณะหัวหนากลุ่มได้ขออนุญาตเจ้าเมืองน่านให้ไตลื้อบางส่วนอพยพไปอยู่ที่ท่าวังผาส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งอพยพมาอยู่ที่เมืองเชียงคำตามหมู่บ้านที่มีเครือญาติอาศัยอยู่ก่อนแล้ว ส่วนชื่อหมู่บ้านล้วนนำชื่อมาจากบ้านเก่าเมืองเดิมในสิบสองปันนา เช่น บ้านมาง บ้านแพต บ้านหย่วน บ้านเชียงบาน เป็นต้น (นิศารท กองมงคณ ๒๕๔๙; ๓๑-๓๒)

ในปี พ.ศ.๒๔๙๒ เหมากูซี้ (เหมาเซตุง) ได้ยึดอำนาจการปกครอง และได้นำระบอบคอมมิวนิสต์มาใช้ มีการรื้อถอนอำนาจเจ้าฟ้า รื้อถอนสิทธิเสรีภาพของประชาชน ทำให้เจ้าหม่อมคำลือ เจ้าฟ้าในขณะนั้นต้องสูญเสียอำนาจลงในปี พ.ศ.๒๔๙๖ ชาวไตลื้อในสิบสองปันนาจึงทยอยหลบหนีออกมาเรื่อยๆ ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๐๑ เหมากูซี้ได้ปฏิวัติวัฒนธรรมครั้งใหญ่ ชาวไตลื้อในสิบสองปันนาจึง

หลบหนีออกเมืองมากที่สุดเป็นประวัติการณ์ ชาวไตลื้อสิบสองปันนาที่หนีออกเมืองหลายทิศทางแยกออกได้มี

สายที่ ๑ เข้าสู่เมืองเชียงตุง ประเทศพม่า

สายที่ ๒ เข้าสู่เมืองยอง ประเทศพม่า

สายที่ ๓ เข้าสู่เมืองสิงห์ เมืองอุ ประเทศ สปป.ลาว

สายที่ ๔ เข้าสู่ทางจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ ของประเทศไทย

ในประเทศไทยมีไตลื้ออยู่หลายจังหวัด ดังนี้

๑. จังหวัดเชียงราย ได้แก่ อ.แม่สาย, แม่จัน, เชียงแสน, เชียงของ, เวียงแก่น, แม่สรวย, เวียงป่าเป้า, แม่ฟ้าหลวง, เทิง, พาน
๒. จังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ อ.สะเมิง, ดอยสะเก็ด, วังเหนือ, แม่อาฮ
๓. จังหวัดลำพูน ได้แก่ อ.บ้านธิ, ป่าซาง, บ้านโฮ้ง, ลี้
๔. จังหวัดลำปาง ได้แก่ อ.แม่ทะ, เมือง
๕. จังหวัดพะเยา ได้แก่ อ.เชียงคำ, เชียงม่วน, จุน, ปง
๖. จังหวัดน่าน ได้แก่ อ.ปัว, สองแคว, ทุ่งช้าง
๗. จังหวัดแพร่ กระจายกระจาย

(ข้อมูลจาก <http://chiangtung.freeforums.org/topic-t441.html> บันทึกนี้เขียนที่ GotoKnow โดย ว่าที่ พ.ต.ดร. ญัฐพล ตันมิ่ง <http://www.gotoknow.org/posts/187548>)

๒.๒ ชุมชนไตลื้อในภาคเหนือ

ในปัจจุบันมีชุมชนไตลื้อกระจายอยู่ในพื้นที่จังหวัดต่างๆ ทางภาคเหนือ คือ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน เชียงราย และพะเยา นอกจากนี้ยังมีชาวลื้อบางกลุ่มที่อพยพเข้ามาเพิ่มเติมเพื่อลี้ภัยทางการเมือง ภายหลังจากจีนเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบอบคอมมิวนิสต์ และบางส่วน ได้อพยพโยกย้ายออกจากหมู่บ้าน เพื่อแสวงหาที่ทำกินที่เหมาะสม ชาวไตลื้อได้กระจัดกระจายกัน ตั้งถิ่นฐานอยู่ในจังหวัดต่างๆ ในภาคเหนือ เช่น

๑. จังหวัดเชียงใหม่ มีชุมชนไตลื้อ อยู่ที่บ้านเมืองหลวง ตำบลหลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด ซึ่งเป็นชาวไตลื้อที่อพยพมาในรุ่นแรกๆ ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ในสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน

และบ้านแม่สาบ อำเภอสะเมิง นอกจากนี้ยังมีชุมชนหมู่บ้านไต่ลื้อที่อำเภอสันกำแพง และอำเภอสันทราย

๒. จังหวัดลำพูน เป็นจังหวัดที่ชาวไตลื้ออพยพเข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากที่สุด ส่วนใหญ่อพยพมาจากเมืองยอง ตั้งหมู่บ้านอยู่ในเขตอำเภอเมือง อำเภอป่าซาง อำเภอบ้านโฮ้ง อำเภอแม่ทา อำเภอเถิน และกิ่งอำเภอทุ่งหัวช้าง ดังนี้

- อำเภอเมือง มี ๑๓ ตำบล ได้แก่ ตำบลป่าสัก ตำบลบ้านแป้น ตำบลบ้านกลาง ตำบลมะเขือแจ้ ตำบลอุโมงค์ ตำบลเหมืองง่า ตำบลบ้านธิ ตำบลลิ่มปิง ตำบลเหมืองจี้ ตำบลต้นธง ตำบลประตูป่า ตำบลห้วยยาบ และตำบลเวียงยอง
- อำเภอป่าซาง มี ๑๑ ตำบล ได้แก่ ตำบลปากบ่อง ตำบลป่าซาง ตำบลแม่แรง ตำบลม่วงน้อย ตำบลบ้านเรื่อน ตำบลมะกอก ตำบลน้ำดิบ ตำบลท่าตุ้ม ตำบลหนองยอง ตำบลหนองล่อง และตำบลเจดีย์
- อำเภอบ้านโฮ้ง มี ๓ ตำบล ได้แก่ ตำบลบ้านโฮ้ง ตำบลเหล่ายาว และตำบลศรีเตี้ย
- อำเภอแม่ทา มี ๔ ตำบล ได้แก่ ตำบลทาปลาดุก ตำบลทากาศ ตำบลทาทุ่งหลวง และตำบลทาขุนเงิน
- อำเภอเถิน มี ๒ ตำบล ได้แก่ ตำบลเถิน และตำบลแม่ต๋น
- กิ่งอำเภอทุ่งหัวช้าง มี ๑ ตำบล ได้แก่ ตำบลตะเคียนปม

๓. จังหวัดเชียงราย มีชาวไตลื้อตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อำเภอเมือง อำเภอแม่สาย อำเภอเวียงแก่น อำเภอเชียงแสน อำเภอเชียงของ อำเภอพาน เป็นต้น

๔. จังหวัดพะเยา มีชาวไตลื้ออาศัยอยู่จำนวนมากที่อำเภอเชียงคำ อำเภอเชียงม่วน และอำเภอปง

- อำเภอเชียงคำที่ตำบลห้วยน ได้แก่ บ้านสบธาตุ บ้านแดนเมือง บ้านมาง ตำบลเชียงบาน ได้แก่ บ้านเชียงบาน บ้านแพด บ้านแวด บ้านทุ่งหมอก บ้านเชียงคาน ตำบลฝายกวาง ได้แก่ บ้านหนองลื้อ ตำบลภูซาง ได้แก่ บ้านหนองเลา บ้านห้วยโป ตำบลสบง ได้แก่ บ้านสบง
- อำเภอเชียงม่วน ได้แก่ บ้านท่าฟ้าเหนือ บ้านท่าฟ้าใต้

๕. จังหวัดน่าน มีหมู่บ้านไตลื้อกระจายตัวอยู่ทั่วไปในเขตอำเภอเมือง อำเภอท่าวังผา อำเภอปัว อำเภอเชียงกลาง อำเภอทุ่งช้าง กิ่งอำเภอทุ่งหลวง และกิ่งอำเภอแม่จริม
- อำเภอเมือง มีที่ ตำบลทุ่งพงษ์
 - อำเภอท่าวังผา ที่ตำบลศรีภูมิ ตำบลสอยม ตำบลจอมพระ ตำบลแสงทอง ได้แก่ บ้านแฮะ บ้านฮวก ตำบลป่าคม ได้แก่ บ้านต้นฮาง บ้านหนองบัว
 - อำเภอปัว มีที่ตำบลปัว ได้แก่ บ้านร่องแง บ้านมอน บ้านดอกแก้ว บ้านดีด บ้านซอน ตำบลศิลาแดง ได้แก่ บ้านตีนตุก บ้านดอนไชย บ้านศาลา บ้านหัวน้ำ ตำบลศิลาเพชร ได้แก่ บ้านนาคำ บ้านป่าตอง บ้านดอนมูล บ้านดอนแก้ว บ้านทุ่งรัตน
 - อำเภอเชียงกลาง มีที่ตำบลยอด ได้แก่ บ้านปางส้วน บ้านผาสึงห์ บ้านผาหลัก บ้านยอด
 - อำเภอทุ่งช้าง มีที่ตำบลงอบ ได้แก่ บ้านงอบเหนือ บ้านงอบใต้ ตำบลหอน ได้แก่ บ้านห้วยโก้น บ้านห้วยสะแกง บ้านเมืองเงิน ตำบลแพะ ได้แก่ บ้านห้วยเตย บ้านสะหลี
๖. จังหวัดแพร่ มีชาวไตลื้ออาศัยอยู่ที่ตำบลบ้านถิ่น อำเภอเมือง อำเภอสูงเม่น
๗. จังหวัดลำปาง มีหมู่บ้านชาวไตลื้อที่ตำบลกล้วยแพะ อำเภอเมืองลำปาง ได้แก่ บ้านกล้วยหลวง บ้านกล้วยแพะ บ้านกล้วยฝาย บ้านกล้วยกลาง และบ้านกล้วยม่วง อำเภอแม่ทะ ได้แก่ ตำบลน้ำโจ้ บ้านแม่ปุง และบ้านฮ้องห้า

๒.๓ เรื่องราว และตำนานที่เกี่ยวข้อง

เจ้าหม่อมคำลือ

“เจ้าหม่อมคำลือ” ประสูติเมื่อปี ค.ศ.๑๙๒๘ และไปเรียนหนังสือที่เมืองจุงกิง เมื่ออายุ ๑๖ ปี ในปี ค.ศ.๑๙๔๔ ได้เข้า “พิธีฮับเมือง” แต่ในช่วงนั้นเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา (ค.ศ.๑๙๓๙-๑๙๔๕) พิธีฮับเมืองจึงไม่สมบูรณ์ ท่านได้กลับไปเรียนหนังสือ และกลับมาทำพิธีฮับเมืองครั้งที่สอง เมื่อ ค.ศ.๑๙๔๘ ขณะอายุ ๒๐ ปี

เจ้าหม่อมคำลือเป็นราชบุตรของ เจ้าหม่อมแสนเมือง ซึ่งเป็นอนุชาของพระเจ้าแผ่นดินองค์ก่อน ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินองค์ก่อนนั้นมีศักดิ์เป็นอาของเจ้าหม่อมคำลือ แต่พระองค์ท่านเองไม่มีบุตร จึงได้ขอเจ้าหม่อมคำลือเป็นราชบุตรบุญธรรม อย่างไรก็ตาม ช่วงนั้นได้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ภายในประเทศจีน ราวปี ค.ศ.๑๙๔๙-๑๙๕๐ ท่านจึงกลายเป็น “กษัตริย์องค์สุดท้าย” โดยเปลี่ยนฐานันดรศักดิ์จากกษัตริย์เป็นสามัญชน โดยที่ยังมิได้บริหารราชการแผ่นดินเลย เนื่องจากหลังจากทำพิธีฮักเมืองครั้งแรกแล้วท่านได้แต่งตั้งให้เจ้าหม่อมแสนเมือง พระราชบิดาเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ จากนั้นท่านก็ไปเรียนหนังสือต่อ

หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ท่านได้เรียนหนังสือที่มหาวิทยาลัยยูนนาน และได้แต่งงานกับ สิริ จีว เฟิน ชาวจีนคนหนึ่ง ในปี ค.ศ.๑๙๕๓ ก่อนจะทำงานเป็นนักวิจัยด้านภาษาศาสตร์ อีก ๘ ปี ที่สถาบันวิจัยชนชาติส่วนน้อยแห่งชาติ สังกัดสภาวิทยาศาสตร์ประเทศจีน ในมหาวิทยาลัยปักกิ่ง ต่อมาเจ้าหม่อมแสนเมืองได้ขอให้รัฐบาลจีนย้ายทั้งสองกลับมาที่คุนหมิง โดยมาทำงานเป็นนักวิจัยด้านภาษาซึ่งรวมถึงอักษรไตลื้อ จนกระทั่งในปี ค.ศ.๑๙๗๑ รัฐบาลจีนมีคำสั่งให้เจ้าหม่อมคำลือ และภรรยาไปทำงานในชนบททำงานในสวนอ้อยใน อ.เซียงกุ ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของสิบสองปันนา เป็นเวลานานถึง ๙ ปี

การใช้เวลาในสวนอ้อยนี้ สิริ จีว เฟิน เล่าว่าสามารถพกหนังสือหรือตำราเข้าไปอ่านได้ด้วย และหลังจาก เต็ง เสี่ยว ผิง ได้เป็นนายกรัฐมนตรีของจีนแล้ว เห็นว่านโยบายเอียงซ้าย นโยบายที่ให้เจ้านายไปใช้แรงงานในชนบท เป็นนโยบายที่ผิดพลาด ดังนั้นเจ้าหม่อมคำลือและภรรยาจึงมีโอกาสกลับคุนหมิง โดยทำงานเป็นนักวิจัยที่สถาบันวิจัยชนชาติในมหาวิทยาลัยชนชาติยูนนาน จนกระทั่งเกษียณอายุ โดยมีคุณวุฒิทางวิชาการคือ “ศาสตราจารย์”

อย่างไรก็ดีหลังจากเกษียณอายุแล้วทางการเงินได้ให้ฐานะทางสังคมแก่เจ้าหม่อมคำลือในฐานะเจ้านายเก่าคือเป็น รองประธานสภาที่ปรึกษาการเมืองระดับมณฑล และกรรมการสภาที่ปรึกษาการเมืองแห่งชาติ ซึ่งมีที่พักและรถประจำตำแหน่งให้

ปัจจุบัน (พ.ศ.๒๕๕๖) เจ้าหม่อมคำลือมีอายุ ๘๕ ปี ท่านก็ได้เกษียณจากทุกตำแหน่งแล้ว และอาศัยอยู่ในเมืองคุนหมิง ประเทศจีน มีบุตร ๔ คน เป็นชาย ๒ คน และหญิง ๒ คน ซึ่งรับราชการทั้งหมด ชีวิตที่เมืองคุนหมิงของท่านเป็นชีวิตที่เรียบง่ายและสงบ แม้ว่าจะมีโรคประจำตัวคือโรคเกาต์ แต่ท่านก็ยังดูแลสุขภาพดี เช่นเดียวกับภรรยาของท่านในวัย ๘๓ ปี ที่ก็ยังแข็งแรงดี ทั้งนี้เจ้าหม่อมคำลือมีพระอนุชาชื่อ เจ้าหม่อมมหาวัง อยู่ที่แม่สาย จ.เชียงราย ของไทยแต่ปัจจุบันก็สิ้นแล้ว คงเหลือแต่ลูก ซึ่งอยู่ที่แม่สาย และรวมถึงในกรุงเทพฯ ที่ใช้นามสกุล “คำลือ” เพื่อเป็นที่ระลึกถึง “เจ้าหม่อมคำลือ” กษัตริย์องค์สุดท้ายของอาณาจักรไตลื้อ

ที่มาของข้อมูล <http://board.postjung.com/731198.html> ข้อมูลเมื่อ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๖
สืบค้นข้อมูลเมื่อ 1 พฤษภาคม ๒๕๕๗

ภาพที่ ๒.๑ เจ้าหม่อมคำลือ

ที่มา: <http://board.postjung.com/731198.html>

ตำนานเจ้าฟ้าว่อง

ตำนานเจ้าฟ้าว่อง เป็นตำนานที่เล่าสืบต่อกันมาทำนองนิยายว่า เจ้าฟ้าว่อง (กษัตริย์เมืองจีน) มีโอรส ๓ องค์ล้วนแต่ชำนาญการยิงธนู ทั้งสามได้แข่งฤทธิ์กัน หากผู้ใดยิงธนูไปตกยังเมืองใดก็ให้เป็นกษัตริย์เมืองนั้น โอรสผู้เป็นเชษฐาจึงยิงธนูไปในอากาศ ธนูนั้นย้อนลงมากในที่ดินเดิม จึงได้รับราชสมบัติเป็นกษัตริย์สืบแทนพระบิดา โอรสองค์กลางยิงธนูไปตกยังเมืองอังวะ ประเทศพม่า ได้ไปเป็นกษัตริย์เมืองพม่า โอรสองค์สุดท้ายได้ยิงธนูไปตกยังเวียงผาขวางเชียงรุ่ง จึงได้มาเป็นกษัตริย์ปกครองแคว้นสิบสองปันนา

โอรสทั้ง ๓ นี้ ต้องเดินทางไปหาพระอินทร์บนสวรรค์ชั้นฟ้าทุก ๓ ปี โดยนำขวานทิพย์ซึ่งพระอินทร์ขว้างลงมาตอนเวลาฟ้าผ่ากลับคืนไปถวาย มีปีหนึ่งโอรสองค์สุดท้ายกษัตริย์เมืองเชียงรุ่งกำลังเดินทางไปเมืองว่อง เพื่อชวนกษัตริย์ผู้พี่ไปหาพระอินทร์ บังเอิญระหว่างทางพบความอ้วนนพี ก็นึกอยากได้เนื้อสดควายตัวนั้นมาทำเป็นซำ (ซำ คือ เนื้อสดสับบดละเอียดใส่เครื่องเทศชาวไทยสิบสองปันนา ทางภาคเหนือของไทย เรียกว่า ลาบ) เพื่อรับประทาน นึกเพียงในใจแล้วก็เดินผ่านไป จนบรรลุถึงเมืองว่อง (เมืองจีน) ขวนพี่ทั้งสองไปหาพระอินทร์ พระอินทร์บ่นว่าเหม็นเนื้อดิบ จึงถามกษัตริย์ทั้งสามว่าผู้ใดรับประทานเนื้อดิบมาบ้าง ต่างก็พากันปฏิเสธ เพราะไม่มีผู้ใดรับประทานมา พระอินทร์ให้ทั้งสามเอาเจียน

ดู องค์แรกที่เป็นกษัตริย์เมืองว่องอาเจียนออกมาเป็นถั่ว และผักกาดเค็ม องค์กลางกษัตริย์เมืองพม่า อาเจียนออกมาเป็นปลาร้า ปลาเฒ่า องค์สุดท้ายกษัตริย์สิบสองปันนา อาเจียนออกมาเป็นเนื้อสด ให้รู้สึก อับอายแก่บรรดาเทวดาที่มาประชุมในวันนั้น จึงหนีจากสวรรค์ขึ้นฟ้าลงมาก่อน กษัตริย์เมืองว่องเอน้ำมา ล้างอาเจียนของน้องชายนับจึ่งแต่นั้นมา เมืองเชียงรุ่งจึงต้องเก็บเงินจากบรรดาชาวไตลื้อในแคว้นสิบสอง ปันนาหลังคาเรือนหนึ่งเป็นเงิน ๑ หัว (เงินโบราณมีน้ำหนัก ๑ เท) ส่งไปให้กษัตริย์เพื่อจัดส่งไปชดใช้แก่ พี่ชายที่ล้างอาเจียนให้แก่ตนในเมืองฟ้า

เรื่องนี้ น่าจะเป็นนิยายมากกว่า เพราะเชื้อสายกษัตริย์แห่งเมืองเชียงรุ่ง รวม ๔๓ องค์ มิเคย ปรากฏว่าเป็นชาวจีนเลย ล้วนแต่เป็นชาวไตลื้อทั้งสิ้น (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์; ไทยสิบสองปันนา เล่ม ๑, ๒๕๔๗: ๒๓-๒๔)

ตำนานไตลื้อ

วิชัย ศรีจันทร์

หอนดั่งแดดแสง/จิวแดงแอ้งลู่	ตกใจสะดุ้ง/ลุ่มตุงจอยวอย
จำฮ้องเนอโห/โหยงเตวก้อย	เข้าหุมเก่าช้อย/ใจน้อยเศร้าหมอง
กำเล่าปาวมา/ปันนาสิบสอง	น้ำตาปอนอง/น้ำของปอไห้
วังเวงผาคราง/หิมตางต้าไส	ปิ่นเป็นแจ็กใจ/สุดไต้เงงเนอ
เผวของเงินคำ/เส้งสำจ้างเหอ	ปากบอปิ่นเอ่อ/บ่จ้างเมอตีไหเน
ปิ่น้องเมิงไทย/เป็นมาสู่ต้อน	เมิงไทยบ่ฮ้อน/เตล่อนโคไป
ย่ำหินดินซึ่ง/ไปปึงเมิงไทย	ลำบากจะได้/แบกไปไม้กาน.....
จ้าวเหยจ้าวลื้อ/จำจื้อสิบสาน	เล่าปิ่นตำนาน/ละบ้านละเมิง
ละเหินละหอ/ติดต่อปิ่นเรื่อง	กำเล่าเก่าเจิง/ปายเมิงตุ้ยกาก
สิบสองปันนา/ข้าวปลาหายาก	อดเม้งอดหมาก/ลำบากเกากัก
โจรปุ่นคั่นฆ่า/น้ำตาช้อยตก	วิบากหม้อหนาฮก/โหลกขุนลื้อ
แล่ตุงแล่ดเหล่า/ปาข้าวตุงป้อ	โคผ้าก็ต้อ/สาหือเศร้าใจ.....
มาฮอดแตนา/น้ำตักัดไส	เงงคำเมิงใหม่/สร้างโยเก่าเคอ
ลู่แสงแปงเฮิน/กายเกินตางเนอ	ก่อเก่าปิ่นเคอ/ฮือเมอตีไหเน

ดินดำน้ำดี/น้องปี่เงินใจ
 สิบสองปันนา/อีหล้าเสวเป็น

บั้งถู่บั้งจ๋อน/เจิงกอนคาหนีบ
 อยู่เฮินเมิงใหม่/ไถ่ใจล่งต๋อง
 ผ้าเสื่อผ้าลบ/โขตบปุมปุก
 อ้อกล็อกน้ำผัก/บ้ายแสงน้ำปู
 เสื่อปัดสั่นลื้อ/ร่ำลื้อทั่วถิ่น
 เฮาอีสืบสาน/ตำนานปันมา
 สืบเหยสืบสาน/ตำนานไต้ลื้อ
 แจ่งไต้หุนเนอ/ออกตกคีนวัน
 จักเคอหาเนย/ตั้งแต่เมิงโก

กอยโหขึ้นไค/กิดใจฮอดเฮิน
 ละเต็นละตุง/ละบุงสำต๊ีบ

แม่ก๊ีบคำฝอย/กิดกอยอี๋น้อง.....
 ฮีข้าวหาของ/แม่ต๋องตำฮุก
 ฮอเฮินปันสุข/เส็งตักก้อยอยู่
 แอ่งทะเลสาบ/มีจู้แกมกิน
 กำปากกำกั้น/บ่หินน้ำต้า
 ลูกหลานตางหน้า/ฮู่ก่านบ่ถื่อ.....
 ว่าจาวเอาคือ/ไต้ลื้อเมินกัน
 เอาฮักหมักกัน/จ๊าดเจ๋อโมโย
 สิบสองปันนา/มาฮอดเจงคำ

บทที่ ๓ การขับลือ

การขับลือ เป็นศิลปะการแสดงที่สำคัญอย่างยิ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้อ เป็นศิลปะการแสดงที่มีการสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เรื่องราวเนื้อหาของบทขับลือยังแสดงออกถึงวิถีวัฒนธรรม ตลอดจนประเพณี ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และการดำรงชีวิตตามแบบฉบับความเป็นชาวไตลื้อได้อย่างชัดเจน

คณะผู้รวบรวมฯ ได้ศึกษาถึงองค์ความรู้ด้านการขับลือ จากงานภาคสนามซึ่งถือข้อมูลหลักในงานชิ้นนี้ นอกจากนี้ยังได้มีการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมจากเอกสารงานวิจัย บทความวิชาการ และสื่อสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับศิลปะการขับลือ และได้รับการตรวจสอบร่วมกันโดยชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่น ศิลปินภูมิปัญญาชาวไตลื้อ และนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการบันทึกข้อมูลที่ครอบคลุม ถูกต้อง ยอมรับโดยทั่วกันของชาวไตลื้อในพื้นที่ โดยสามารถนำเสนอข้อมูลองค์ความรู้ ได้ดังต่อไปนี้

๓.๑ การขับลือ

การขับลือเป็นการศิลปะการแสดงด้านการขับร้องของชาวไตลื้อ ที่มีปี่ไม้ไผ่เป็นเครื่องดนตรีบรรเลงประกอบ มีลักษณะของทำนองที่สอดคล้องกับเนื้อร้องอย่างไพเราะลงตัว ถือเป็นศิลปะการแสดงที่สำคัญ และเป็นที่ภาคภูมิใจอย่างยิ่งของชาวไตลื้อ และได้รับการสืบสาน ถ่ายทอดมาตั้งแต่อดีต จวบจนปัจจุบัน ดังเช่น ประสิทธิ์ เลี้ยวสิริพงศ์ (๒๕๔๒: ๒๐) ได้กล่าวว่า ขับลือ เป็นศิลปะการขับร้อง ในลักษณะวรรณกรรมผสมดนตรี ส่วนที่เป็นวรรณกรรมในการขับลือ คือ “คำขับ” หรือ “คำวขับ” ส่วนที่เป็นดนตรี คือ ทำนองและลีลา ซึ่งมีทำนองเดียวสำหรับให้ช่างขับคันคำขับโดยไม่มีข้อจำกัดตายตัวในด้านความยาวของวรรค ขับลือมีผู้นำเสนอสองฝ่าย คือ ผู้ขับร้องกับผู้เล่นดนตรี ผู้ขับร้องเรียกว่า “ช่างขับ” ส่วน ผู้บรรเลงดนตรี เรียกว่า “ช่างปี่” ซึ่งช่างขับและช่างปี่ใช้วิธีเดียวกันในการดำเนินเพลง คือ ใช้วิธีดัน (Improvisation) โดยมีเกณฑ์ที่จะใช้ร่วมกัน เพื่อให้คำขับและทำนองมีความสอดคล้องกัน

๑. ประวัติความเป็นมาของการขับลือ

การศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของการขับลือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาสองแนวทางด้วยกัน คือ จากการสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ชาวไตลื้อที่มีความรู้ด้านการขับลือ และข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถสังเคราะห์ข้อมูลประวัติความเป็นมาของการขับลือได้ ดังนี้

นายกร แก้วคำแปง (สัมภาษณ์ เมื่อ ๒๕๔๗, อ่างในนิศาธร กองมอญ; ๒๕๔๙: ๗๔-๗๕) เล่าว่า เหตุที่เรียกว่าขับลื้อนั้น ตามตำนานในนิทานพื้นบ้านเล่าว่า ในสมัยพระเจ้าสะหนี่ฟ้า มีผีหลงมาเกาะในวิหาร ทำให้ชาวไตลื้อไม่สามารถที่จะเข้าไปทำบุญ ฟังธรรมในวิหารได้ เนื่องจากเกิดความรำคาญและกลัวอันตรายจากตัวผี เจ้าสีหนี่ฟ้าจึงได้ประกาศหาผู้ที่มีความสามารถในการขับมาขับไล่ผี ในครั้งนั้นก็มีทั้งชาวไตจีน ไตยอง ไตใหญ่ สมัครเข้ามาร้องขับไล่ แต่ก็ไม่สำเร็จ จนกระทั่งมีช่างขับที่เป็นชาวไตลื้อมาขับร้องโดยใช้เป่าคลอการขับ จนสามารถขับไล่ผีออกไปจากวิหารได้ พระเจ้าสะหนี่ฟ้าจึงมอบรางวัลให้กับช่างขับชาวไตลื้อที่สามารถขับไล่ผี เป็นทองคำหนัก ๑ บาท และเรียกการขับร้องนี้ว่า “ขับลื้อ” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

นายสาม วงศ์ราษฎร์ (สัมภาษณ์ เมื่อ ๒๕๔๘, อ่างในนิศาธร กองมอญ; ๒๕๔๙: ๗๔-๗๕) ได้เล่าถึงประวัติความเป็นมาของการขับลื้อว่า ในสมัยเจ้าสะหนี่ฟ้า เจ้าแผ่นดินของสิบสองปันนา ได้ทำการการสร้างหอปราสาท บังเอิญมีผีหลงมาเกาะและทำรังในวิหาร จึงทำการขับไล่ผีให้ออกไปจากหอปราสาท แต่ทำทุกวิถีทางก็ไม่สามารถไล่ผีได้ จึงได้ไปประกาศหาคนขับไล่ผี มีรางวัลเป็นทองคำพันชั่ง จนกระทั่งไปพบช่างขับที่เป็นชาวไตลื้อ ซึ่งช่างขับที่เป็นชาวลื้อก็ได้พาช่างเป่าประกอบการเล่นขับ จนสามารถขับไล่ผีหลงในหอปราสาทออกไปได้ ดังนั้นเจ้าสะหนี่ฟ้าจึงเรียนการขับร้องนี้ว่า “ขับลื้อ” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา และเริ่มมีการสืบทอดการขับลื้อเรื่อยมา

จากการสัมภาษณ์ช่างขับลื้อ เช่น นางทองพูน ยาวีเลิง, นายวิชัย ศรีจันทร์, นายแก้ว แสงงาน, นายก้อน อุ่นคำ, นายแก้ว มาไกล ตลอดจนคณะทำงานในพื้นที่ชุมชน ได้ให้รายละเอียดถึงข้อมูลประวัติความเป็นมาของการขับลื้อในลักษณะทิศทางเดียวกันว่า ตนเองได้เห็น และได้ยิน การแสดงศิลปะการขับลื้อมาตั้งแต่เด็กๆ ได้เห็นผู้เฒ่าผู้แก่ บรรพบุรุษของตนในหมู่บ้านเมื่อครั้งอาศัยอยู่ที่สิบสองปันนา หรือเมืองยอง ขับเล่นกันเป็นเรื่องราวธรรมดา เมื่อมีกิจกรรมงานสำคัญในหมู่บ้านช่างขับเหล่านี้จะได้รับเชิญไปขับแสดงความยินดี หรือขับเพื่อสร้างเสริมความรื่นเริงในหมู่บ้านเสมอ และเชื่อว่าการขับลื้อนี้มีการตักต้อนมาไม่น้อยกว่าร้อยปีก่อนหน้านี้

ภาพที่ ๓.๑ การแสดงการขับลื้อ อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย

ที่มา: นางสาวกรรณิกา ยาวีเลิง

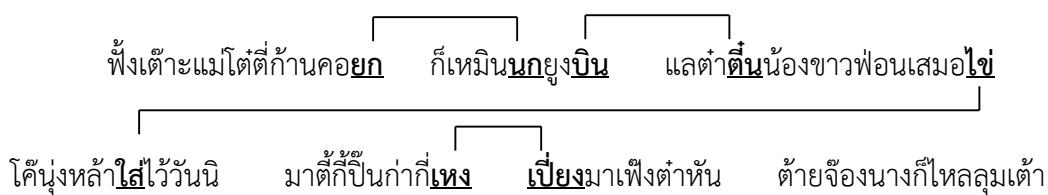
๒. ลักษณะทางฉันทลักษณ์

การขับลือ ถึงแม้ว่าจะเป็นกรขับที่มีการคิดเนื้อร้องโดยฉับพลัน แต่หากสังเกตถึงคำในบทขับ แล้วจะพบว่ามีการใช้หลักการสัมผัสของคำร้องจะเป็นไปอย่างไม่ตายตัว บทคำ หรือคำขับ เป็นคำ ประพันธ์ที่คล้ายกับร้อย ใช้บรรยายเรื่องราวให้คล้องตามบังคับสัมผัสต่างๆ กันไปทุกวรรค ไม่กำหนด สั้นยาว ขึ้นอยู่กับเนื้อความที่แต่ง ไม่มีการกำหนดกฎเกณฑ์ไว้ว่าจะต้องมีกี่วรรค มีกี่คำ แต่ลักษณะ ของการส่งสัมผัสจะส่งคำท้ายวรรคต้นไปยังคำหนึ่งคำใดในวรรคต่อไป คำขับจะไพเราะด้วยถ้อยคำที่ นำมาเรียบเรียง ไม่มีบังคับเอก โท อันใด

ตัวอย่างบทขับเย้าแม่ฮ้าง

บทขับลือโดย นายกร แก้วคำแปง

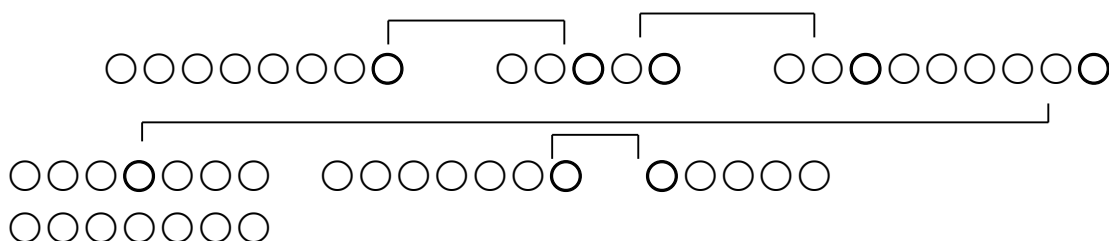
ถอดภาษาโดย นิศาธร กองมงคล

ตัวอย่างลักษณะสัมผัสของบทขับเย้าแม่ฮ้าง

บทขับลือโดย นายกร แก้วคำแปง

ถอดภาษาโดย นิศาธร กองมงคล

- ๒) บทขับที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม เช่น บทขับขึ้นเฮินใหม่ (ขึ้นบ้านใหม่) บทขับงานแต่งงาน
- ๓) บทขับที่ใช้ในการอบรมสั่งสอน เช่น บททำฮ่ำแก่บ้าน (คำสอนของผู้ใหญ่บ้าน) บทขับอุ้นลูกแก้ว
- ๔) บทขับที่ใช้ในการเกี่ยวพาราสี เช่น บทขับฮักแม่่ม่าย (รักแม่่ม่าย) บทขับแม่่ม่ายโผ่ต่ายละ (แม่่ม่ายสามิตาย) บทขับละกันไปมีโผ่ใหม่ (ทิ้งไปมีสามีใหม่) บทขับโผ่เมฮ้างกัน (สามีภรรยาหย่าร้างกัน)
- ๕) บทขับที่ใช้ในเทศกาลและโอกาสต่างๆ เช่น บทขับถามป็นหา (ถามปัญหา) บทขับแอ่วป่าหิมพานต์ (เที่ยวป่าหิมพานต์) บทขับบนบ๋อมมกุนใหญ่ (ผู้ใหญ่) เนื้อหาของบทขับจะเน้นการให้ความรู้ ความสนุกสนานโดยกล่าวถึงเรื่องราวต่างๆ ตั้งแต่ต้นจนจบและมีการสอดแทรกคติสอนใจในบทขับด้วย

บทขับส่วนมากที่เป็นบทสำคัญในพิธี หรืองานสำคัญจะมีการบันทึกไว้เป็นตัวอักษรของชาวไตลื้อ คล้ายอักษรล้านนา มักจะเขียนบันทึกไว้ในแผ่นพับที่ทำจากกระดาษสา เรียกตามภาษาไตลื้อและภาษาล้านนาว่า “ปื๊บ” จดบันทึกโดยการเขียนด้วยปากกาเป็นภาษาไตลื้อ ซึ่งเป็นบันทึกเรื่องราวที่เป็นบทขับลื้อ ตำนานไตลื้อ ตำนานพญากรรม ตำนานยาสมุนไพร หรือองค์ความรู้ที่สำคัญเป็นต้น

๓. ลักษณะทางทำนอง

ลักษณะทางทำนองของการขับลื้อ ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งในการขับลื้อ เนื่องจากช่วงขับจะยึดระดับเสียงทำนองที่ได้ยินจากเสียงปี่ลื้อ เป็นหลักในการจับเสียง โดยมีเสียงหลักของทำนองที่ตนเองจำได้เป็นหลักซึ่งเป็นทำนองที่มาจากทำนองขับลื้อ จากนั้นจะสามารถเปลี่ยนเนื้อร้องไปได้เสมอๆ หรือที่นิยม เรียกว่า “ร้อยเนื้อทำนองเดียว”

การยึดหลักการเน้นคำร้องให้สอดคล้องกับทำนองปี่ โดยมีโน้ตหลักของทำนองสำคัญในทำนองที่ช่วงขับ กับช่วงปี่ต้องมาเจอกันในเสียงโน้ตตัวนั้น เสียงโน้ตตัวนี้ ในการศึกษาวิเคราะห์เชิงดนตรีวิทยา เรียกเสียงโน้ตนี้ว่า โน้ตหลักของทำนอง (Structural Pitch) หมายถึง เสียงหลักของทำนอง ที่ทั้งทำนองร้องและทำนองดนตรีจะต้องมาเล่นเสียงดนตรีนี้พร้อมๆ กัน จากนั้นก็แยกเสียงไปตามอิสระของตนเอง อีกสักพักก็บรรเลงเสียงกลับเข้ามาพบกันอีก ทำอย่างนี้ไปเรื่อยๆ เสียงที่มาเจอกันของเสียงทางร้องและเสียงทางเครื่องดนตรี นี้เราจึงเรียกว่า เสียงโน้ตหลักของทำนอง

ในการนี้ผู้รวบรวมจึงขอจำแนกลักษณะการขับลื้อที่พบในปัจจุบัน ออกเป็น ๓ กลุ่ม ด้วยกัน คือ

๑. กลุ่มสำเนียงสิบสองปันนา
๒. กลุ่มสำเนียงยอง
๓. กลุ่มสำเนียงประยุกต์

การจำแนกลักษณะการขับลื้อที่พบในปัจจุบัน ออกเป็น ๓ กลุ่ม นั้น เป็นการจำแนกโดยสำเนียงภาษาการขับของช่างขับ และท่วงทีความกระชับของทำนอง ซึ่งหากฟังโดยทั่วไปอาจไม่สามารถแยกแยะได้เนื่องจากโน้ตหลักของทำนองคล้ายกัน หากสังเกตจากภาษา และรูปแบบการเอื้อนคำแล้วจะพบว่าแตกต่างกันทั้ง ๓ กลุ่ม ดังจะนำเสนออัตลักษณ์ของแต่ละสำเนียง ดังต่อไปนี้

กลุ่มสำเนียงสิบสองปันนา

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูล การขับลื้อในกลุ่มสำเนียงสิบสองปันนา พบที่การแสดงลักษณะนี้ โดยกลุ่มพ่อครูแม่ครู บ้านท่าข้าม อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย ได้แก่ นางทองพูน ยาวีเลิง อายุ ๗๔ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๗ บ้านท่าข้าม ตำบลท่าข้าม อำเภอเวียงแก่น คุณยายทองพูน เล่าว่า เริ่มต้นฝึกขับลื้อเมื่ออายุประมาณ ๑๕-๑๖ ปี เรียนรู้การขับลื้อจากการติดตามผู้เฒ่าผู้แก่ช่างขับลื้อในหมู่บ้าน (หมู่บ้านในสิบสองปันนา) ไปขับลื้อในช่วงปีใหม่สงกรานต์ ฟังจนจำได้ และจำมาขับอีกครั้งเมื่อขับไป จึงจะได้รับการแนะนำจากครูช่างขับเป็นบางครั้ง (ครู คือ ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน) หลังจากแต่งงานมีครอบครัวได้รับการแต่งตั้งให้เป็นช่างขับประจำตัวของผีเจ้าหลวง จึงได้ขับลื้อมาจนถึงปัจจุบัน

ลักษณะการขับในสำเนียงสิบสองปันนา ที่โดดเด่นและสังเกตได้ชัดเจน คือ คำขึ้นต้นของการขับจะขึ้นต้นด้วยคำว่า “เออ เฮ้ย นอ” และทำนองการขับจะมีลีลาท่วงทำนองที่ซ้ำกว่าขับแบบเมืองยอง ดังตัวอย่างบทขับลื้อ สำเนียงสิบสองปันนา ของคุณยายทองพูน ยาวีเลิง ดังนี้

ขับลือ บทเกี้ยวพาราสี

(สำเนียงลือสองปันนา)

ขับลือ โดย นางทองพูน ยาวีเลียง
ปี่ลือ โดย นายแก้ว แสงงาม
ถอดโน้ตสากล โดย นายองอาจ อินทนิเวศ

ขับลือ

ปี่ลือ

เออ เฮ้ย น้อ โอ้ ละ ผีน ว่า อะ นั้น ฮู้

ข้า ละ เป็น หนู น้า ละ อะ พี่ เอ้ย และ น้า ก็น ฉ่า ละ เป็น ฮู หาน น้า นอ โอ้

ขอ เป็น ผา ก็น หนะ ข้า พอ ชะ เวา ว่า ฮั่น ขา

ฮิม เป็น อะ เวา มุง งา นาว จัน อยู่ กะ ขา ไป ขอ ละ ก็ หอย ข้า จู ก็ เย้ย

เอต เจ้า มี ชี ฟู ห่า เขอ ละ บั่น จ้าง จู ง บั่น ก็ หา ตี ตัง หั่น ตา ตัง

นั่น เล่า ฝ่าย ละ ดั่ง เหน มา งอ งอบ จอย เคียว แวน

ฟ้า ช่าง ละ มา หา จู หา นาง แซ่

ความหมาย หญิงสาวเปรียบว่าฝันว่าได้เจอ และกินอยู่กับชายหนุ่มซึ่งเป็นคนดี วันนี้มาได้เจอพี่คนนี้ ถ้าได้ปรองดองเป็นฝั่งเป็นฝากันก็คงดี ช่วยกันทำมาหากิน น้องจะเป็นคนนั่งปั้นฝ้ายดูแลบ้านเรือนให้เอง

กลุ่มสำเนียงยอง

กลุ่มสำเนียงยอง เป็นกลุ่มที่พบได้ส่วนใหญ่ ถือเป็นสำเนียงที่พบเห็นได้ทั่วไป จะขึ้นต้นการขับด้วยคำว่า “...เจ้าเฮ้ยเจ้า เฮ้ย...” ท่วงทำนองมีลีลากระชับสนุกสนาน ดังตัวอย่างการขับลือของช่างขับในอำเภอเมือง และอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ดังนี้

ขับลือ บทเกี้ยวสาว

(สำเนียงยอง)

ขับลือ โดย นายจอม ฉายเสา
ปี่ลือ โดย นายแสง แสงเพชร
บันทึกโน้ต โดย นายองอาจ อินทนิเวศ

ขับลือ

เจ้า เฮ้ย เจ้า เฮ้ย

ปี่ลือ

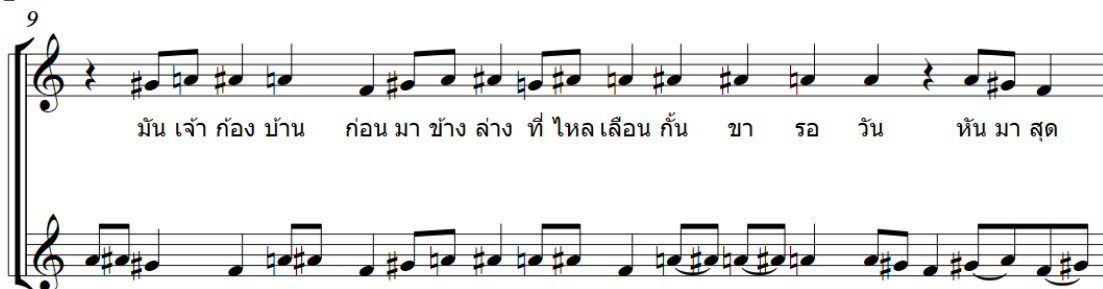
ฟัง เดอะ แม โต หน้า ดี หน้า เก ไส ดี ไหล่ สาง

5

ฟัง เดอะ แม โต หน้า ดี หน้า เก ไส ดี ไหล่ สาง

2

9

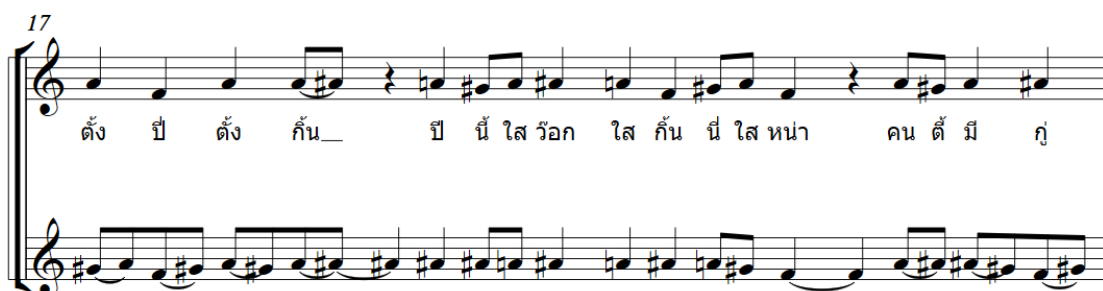
มัน เจ้า ก้อง บ้าน ก่อน มา ข้าง ล่าง ที่ ไหล เลื่อน กัน ขา รอ วัน หัน มา สด

13

สาย ดา ที่ บ มี เห็น จื่อ ฎย ม่วน ชื่น เว้า เข่า มา เก๋อ โหย

17

ดัง ปี่ ดัง กัน_ ปี่ นี้ ไส ร็อก ไส กัน นี้ ไส หน้า คน ดี มี ฤ

21

ก้า ละ ซาน ห่า อุด ป่อน โคน ดัง ห่า เลือก สี หน้า ดู หนึ่ง_

25

หน้า บัด เฒ่า วัน นี้ แม่ โต

29

สิ้น ใจ ไม่ สิ้น ดัน นุง ชั่ง ยา หลัง ปิ้ง ไป ได้

33

นิ ปี โต แด่น แวน โต้น ขู โน เรา กัน นี้ หรือ แม มัน จะ ออก แก่

37

ห่วย ดี ชุบ ปา ใส ด้าย ล้ม เตียง นี้ เหมือน คำ ต่า ดาด หนอ

ความหมาย กล่าวถึงการได้สบตาน้องสาวคนงามเป็นที่ต้องตาพี่ น้องหน้าใสมีคู่ครองแล้วหรือ
ยัง ช่วยตอบพี่หน่อย (เป็นนัยการแสดงสีหน้าก็ได้)

กลุ่มสำเนียงประยุกต์

กลุ่มสำเนียงประยุกต์เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นใหม่ เป็นการพัฒนา ดัดแปลงมารูปแบบการขับมาจากสำเนียงยอง แต่ลีลาจังหวะจะอ่อนช้อย มีลูกเอื้อนของคำ และจังหวะที่ช้ากว่าสำเนียงยอง กลุ่มสำเนียงประยุกต์นี้ พบที่กลุ่มช่างขับลืออำเภอยางคำ จังหวัดพะเยา โดยมีลักษณะของทำนองดังนี้

ขับลือ บทตำนานไดลือ

(สำเนียงประยุกต์)

ขับลือ โดย นายวิชัย ศรีจันทร์
ปี่ลือ โดย นายประดิษฐ์ พวงมณี
ถอดโน้ตสากล โดย นายองอาจ อินทนิเวศ

ขับลือ

ปี่ลือ

เจ้า เฮ้ย เจ้า _____

_____ เฮ้ย _____ หน้า บัด เตว วัน นี้ เจ้า เฮ้ย เจ้า ลือ จ่า จื่อ สืบ สาน เจ้า ละ เปน

_____ ตา_นาน ละ บัก ละ มือ ละ เออ ละ เฮ้อ ตัด ต่อ เปน ลือ ละ กา เล่า เก้า จื่อ ปาย เอิน

ตุก ยาก สืบ สอง ปั้น_นา ข้าว ปา หา ยาก อด หลน อด หมด ล่า มาก เก้า โกว เจ้า กุม

2

กุ่ม ก้าง น้ำ ตา ข่อย_ตก มี มาก อะ นะ โสภ เก้า โสภ กุน ลือ ลัก ตุง ลัก เต่า ป่า เข้า

กุน ลือ ป่า ผา หอ ดือ สาย หือ เศร้า ใจ_____ โก มา ปีน ไกล ตา

สอง อี เม่อ ดอก น้ำ_____ ปี่ ก็ ต้อง ปีกอ เมิง_____ ฮ่า ก็ ถูก ก่า เมิง_____ หลา ก่ ดัก ย่าง ลิง_____

ห่าน เมิง ยืน ก็ ถูก ข่าง แวน ต่าง จอม ข่า มา เอน ดู โอ โอ๊ก เทอ ใจ หลุด ลั่น ปี่ น่อง ไต

ลือ ได้ เมิง ปาย ละ เมิง_วาย จาก สิบ สอง ปั่น นา แต่_____ นอ_____

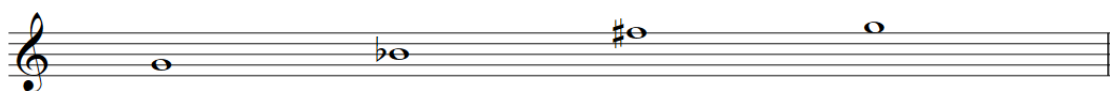
ความหมายกล่าวถึง เกริ่นนำถึงการจะเล่าเรื่องตำนานไต้ลือ ให้ลูกหลานได้ฟังเป็นตำนานสืบ
 สานต่อๆ กันไป เริ่มขึ้นที่สิบสองปันนา บ้านเมืองเกิดความทุกข์ยากลำบาก บ้างครอบครัวต้อง
 อพยพย้ายถิ่นฐานไปตั้งเมืองใหม่ยังที่ต่างๆ เกิดเป็นตำนานดังเรื่องราวการย้ายถิ่นของชาวไต้ลือ

๔. ระบบเสียงการขับลื้อ

จากการบันทึกเสียงและถอดโน้ตสากลเสียงขับลื้อของ ทั้งสามสำเนียงการขับลื้อ สามารถวิเคราะห์ถึงบันไดเสียงที่ใช้ในการขับลื้อของทั้งสามสำเนียงพอสังเขป โดยใช้กระบวนการนับความถี่ของโน้ตในจังหวะตกของจังหวะ จากนั้นเปรียบเทียบกับโครงสร้างบันไดเสียง เพื่อตั้งเป็นสมมุติทางทางทฤษฎีดนตรีตะวันตก ได้ดังนี้

สำเนียงสิบสองปันนา

การวิเคราะห์เสียงหลัก เพื่อเทียบหาบันไดเสียงในระบบดนตรีตะวันตก ของการขับลื้อแบบสิบสองปันนา โดยนางทองพูน ยาวีเลิง ซึ่งเป็นช่างขับประจำตัวเจ้าหลวง และมีประสบการณ์ขับลื้อในรูปแบบสิบสองปันนามากกว่า ๓๐ ปี พบว่า มีการใช้เสียงขับทั้งสิ้น จำนวน ๓ เสียง ได้แก่ เสียง G – Bb – F# ดังนั้นเมื่อวิเคราะห์การเกิดความถี่ของเสียง การลากเสียงยาวในช่วงท้ายของท่อน ซึ่งโดยมากเป็นเสียงโน้ต G จึงพอวิเคราะห์ได้ว่า ในการขับร้องครั้งนี้ใช้ระบบเสียง จี ฮาร์โมนิค ไมเนอร์ (G Harmonic Minor Scale)

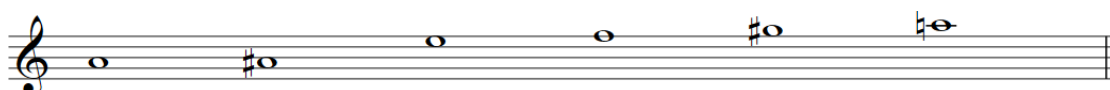

ปรากฏโน้ตของบันไดเสียง G harmonic minor ในลำดับที่ ๑-๓-๗ คือ G-Bb-F# ซึ่ง F# เป็นตัวที่ ๗ ยกขึ้นครึ่งเสียง เป็นไปตามหลักทฤษฎีดนตรีตะวันตก

สำเนียงยอง

กรณีการขับลื้อสำเนียงยอง ซึ่งได้รับความนิยมมากในกลุ่มชาวไตลื้อ และมีผู้ขับในลักษณะนี้มากที่สุด จากการถอดเสียงการขับลื้อของสำเนียงยอง และได้ฟังการขับหลายท่าน ทำให้พอวิเคราะห์กลุ่มเสียงออกมาได้ กล่าวคือ การขับลื้อ ในสำเนียงยอง ใช้ระดับเสียงแบบครึ่งเสียง (Chromatic scale) โดยมีโน้ตหลักเสียงที่ ๑ และมีเสียงข้างเคียงทั้งต่ำและสูงอย่างละครึ่งเสียงเป็นหลัก และมีเสียงที่เชื่อมกับบางประโยคเกิดขึ้น เช่น

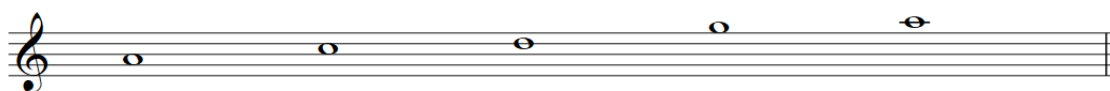
กรณีของนายจอม จายเสา วิเคราะห์ได้ คือ โน้ต G# - A - A# - E - F - G# - A ในที่นี้ โน้ต A คือเสียงหลัก มีเสียงโครมาตเกิดขึ้นคือ เสียง F# และ G# ทำนองจะเคลื่อนสามเสียงนี้เป็นหลัก บางครั้งมีการใช้โน้ต E และ F ซึ่งเป็นโน้ต ลำดับที่ ๕ และ ๖ นับจากเสียงหลักเป็นตัวเชื่อม

ในกรณีนี้ได้รับการยืนยันจากนายจ้อย ช่างขับจากแม่สาย และนายสิงห์คำ วงศ์ลาด ช่างเป่าจากแม่สาย ที่กล่าวว่า การขับลือในรูปแบบเมืองยอง ใช้โน้ตเพียง ๒-๓ เสียง แต่ละเสียงมีลักษณะเสียงใกล้เคียงกันมาก

สำเนียงประยุกต์

ระดับเสียงที่เคราะห์ได้จากการขับลือของนายวิชัย ศรีจันทร์ ซึ่งเป็นช่างขับลือคนหลักในการคิดสร้างสรรค์รูปแบบการขับลือแบบประยุกต์ พบการใช้เสียงในกลุ่มโน้ต A=๒๓ ครั้ง, C=๑๔ ครั้ง, D=๑๐ ครั้ง และ G=๒๐ ครั้ง และในบทเพลงช่วงท้าย และเสียงของโน้ตที่ลากยาวส่วนใหญ่เป็นเสียงโน้ต A หากให้วิเคราะห์ให้ A เป็นโน้ตหลัก สามารถสรุปได้ว่า การขับร้องของนายวิชัย ศรีจันทร์ ในรูปแบบสำเนียงประยุกต์ใช้บันไดเสียง เอ เพนตาโทนิค ไมเนอร์ (A Pentatonic Minor) เนื่องจากมีการใช้โน้ตในลำดับที่ ๑/ ๓/ ๔/ ๗ เป็นโน้ตที่อยู่ในระบบเสียงเพนตาโทนิคไมเนอร์

เอ เพนตาโทนิค ไมเนอร์ สเกล

นอกจากนี้หากเปรียบเสียงกับเสียงเสียงหลักของท่านองปีจะพบความสัมพันธ์เช่นเดียวกัน (อธิบายในส่วนระบบเสียงของปี)

๓.๒ ปี่ลื้อ

ปี่ลื้อ เป็นเครื่องดนตรีภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้อที่มีการสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ โดยทั่วไปช่างไตลื้อ อาจเรียกสั้นๆ ว่า ปี่ ก็ได้ แต่ส่วนใหญ่มักจะเรียกเต็มๆ ว่า ปี่ลื้อ ส่วนนักดนตรีคนเป่าปี่ นิยมเรียกว่า “ช่างปี่” แต่ไม่ค่อยพบที่จะเรียกว่า “ช่างปี่ลื้อ”

เครื่องดนตรีปี่ลื้อ จัดอยู่ในเครื่องดนตรีตระกูลเครื่องลม (Aerophone) ประเภทลิ้นอิสระ (Free Reed) ตัวเครื่องทำจากไม้ไผ่ ชนิดไผ่ขม เป็นไม้ไผ่ตระกูลไผ่ขนาดเล็ก ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑.๕-๒ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๓๐-๔๕ เซนติเมตร การทำปี่ลื้อโดยใช้ไม้ชนิดอื่นมาทดแทนไม่นิยมนำมา ทำปี่ลื้อเนื่องจากไม้คงทน แตกง่าย คุณภาพเสียงไม่ไพเราะเหมือนไม้ไผ่ขมที่จะให้เสียงที่กังวานใส หวาน โหยหวน ชัดเจน

โดยทั่วไปเมื่อเวลาออกแสดงในแต่ละครั้งช่างปี่ลื้อจะมีช่างปี่ประจำตัว ไปด้วยกันทุกที่ เพราะช่างปี่จะรู้ว่าช่างปี่ลื้อต้องใช้ปี่ขนาดใด ระดับไหน จังหวะหายใจ ลูกลื้อลูกเล่น ซึ่งทั้งสองจะเข้าใจซึ่งกัน และกัน แต่ทั้งนี้ช่างปี่อาจจะซั้กับช่างปี่คนอื่นๆ ได้ ซึ่งโดยมากช่างปี่มักจะเอาปี่ประจำตัวของตนไปให้ช่างปี่คนอื่นๆ ซั้ให้

สำหรับช่างปี่ที่นิยมเดินสายเป่าปี่ให้กับช่างซั้ ส่วนใหญ่ก็จะนำปี่ติดตัวไปด้วย ๓-๔ เล้า เพื่อเป็นตัวเลือกให้กับช่างซั้ที่บางครั้งไม่มีปี่ส่วนตัวมาด้วย หรือเกิดการชำรุดจากการแสดงของปี่อันใดอันหนึ่ง

๑. ประวัติความเป็นมา

ปี่ลื้อ ไม่มีประวัติความเป็นมาของตนเอง ซึ่งจากการค้นคว้าทางเอกสารและการสัมภาษณ์ช่างปี่ลื้อ และช่างซั้ลื้อ พบว่า ปี่ลื้อมีประวัติความเป็นมาพร้อมกับการซั้ลื้อตั้งแต่เริ่มแรกแล้ว ในฐานะเป็นเครื่องดนตรีบรรเลงประกอบการซั้ลื้อ จึงทำให้สันนิษฐานได้ว่าปี่ลื้อจึงน่าจะมีประวัติความเป็นมาควบคู่มากับการซั้ลื้อตั้งแต่ต้น

นายอุ่น วงศ์ลาด (สัมภาษณ์, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖) ได้กล่าวว่า ปี่ลื้อเป็นเครื่องดนตรีที่ควบคู่มากับปี่ลื้อ ตนเองเมื่อวัยเด็กได้เห็นผู้ใหญ่ในหมู่บ้านซั้ลื้อ ก็มีช่างปี่เป่าปี่ประกอบด้วย มีตั้งแต่แรกแล้ว ได้ศึกษาถึงตำนานของการซั้ลื้อ ก็มีการกล่าวถึงปี่ลื้อควบคู่มาด้วยกัน จึงเข้าใจว่าปี่ลื้อ และการซั้ลื้อเป็นของคู่กันเกิดขึ้นมาพร้อมๆ กัน

นายก้อน อุ่นคำ (สัมภาษณ์, ๒๕ มกราคม ๒๕๕๗) ได้กล่าวว่า ปี่ลื้อเป็นเครื่องดนตรีที่บรรเลงควบคู่มาพร้อมกับการซั้ลื้อตั้งแต่อดีต ไม่ทราบว่าเกิดขึ้นเมื่อใด ตนเองเห็นผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านซั้ลื้อ ก็มีการเป่าปี่ลื้อประกอบมาตั้งแต่เริ่มเห็นแล้ว

นายแก้ว มาไกล (สัมภาษณ์, ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๗) ได้กล่าวว่า ปี่ลื้อ เป็นเครื่องดนตรีที่บรรเลงประกอบการขับลื้อมาตั้งแต่อดีต ไม่ทราบประวัติความเป็นมาชัดเจน แต่ทราบเพียงว่าเกิดขึ้นมาพร้อมกับการขับลื้อ

นายแสง แสงเพชร (สัมภาษณ์, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๗) ได้กล่าวว่า ปี่ลื้อเป็นเครื่องดนตรีที่เกิดขึ้นมาพร้อมๆ กับการขับลื้อ เป็นเครื่องดนตรีบรรเลงตามเสียงการขับลื้อเท่านั้น ไม่ทราบประวัติความเป็นมาแต่อย่างใด สมัยวัยเด็กได้เห็นช่างขับลื้อแสดงก็มีช่างปีบรรเลงควบคู่ด้วยแล้ว

จากการสัมภาษณ์ช่างปี่ลื้อหลายท่านทำให้สันนิษฐานได้ว่า ปี่ลื้อเป็นเครื่องดนตรีโบราณที่เกิดขึ้นมาพร้อมๆ กับการขับลื้อ ไม่มีหลักฐานแสดงถึงที่มาอย่างชัดเจน แต่สันนิษฐานได้ว่าปี่ลื้อเป็นเครื่องดนตรีที่มีประวัติความเป็นมาควบคู่กับการขับลื้อตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน

ภาพที่ ๓.๒ ช่างปี กับ ช่างขับ กำลังแสดง (อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย)

ที่มา: นายองอาจ อินทนิเวศ

๒. ลักษณะทางกายภาพ

ปี่ลื้อ เป็นเครื่องดนตรีที่มีระดับเสียงเกี่ยวข้องกับขนาดของเครื่อง หากเครื่องมีขนาดใหญ่จะให้เสียงที่ทุ้มต่ำ แต่หากมีขนาดเล็กเสียงจะสูง แหลมใส ลักษณะมาตรฐานของปี่ลื้อ กล่าวคือ ตัวเครื่องทำจากไม้ไผ่ขนาดเล็กเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑.๕-๒ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๓๐-๔๕ เซนติเมตร เจาะรูด้วยเหล็กแหลมเผาไฟ มีรูเสียง ๗ รู และรูค้ำ ด้านหลัง ๑ รู มี ๒ ขนาด คือ ขนาดเล็ก เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑.๕ เซนติเมตร ยาว ๓๐-๓๕ เซนติเมตร เหมาะสำหรับระดับเสียงของช่างขับลื้อหญิง และปี

ขนาดกลางมีขนาดใกล้เคียงกัน คือ มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๒ เซนติเมตร ยาว ๓๘-๔๕ เซนติเมตร
เหมาะสำหรับระดับเสียงของช่างขับลือชาย

ทั้งนี้ช่างขับลือแต่ละคนจะมีปี่ประจำตัวของแต่ละคนซึ่งจะสัมพันธ์กับระดับเสียงของตน โดยจะ
แยกปี่ออกเป็น ๒ กลุ่ม ตามระดับเสียงที่ใช้ในปัจจุบัน คือ ปี่ลือขนาดเสียงของช่างขับลือชาย และปี่ลือ
ขนาดเสียงสำหรับช่างขับหญิง

ภาพที่ ๓.๓ ตัวเครื่อง ปี่ลือ

ที่มา: นายองอาจ อินทนิเวศ

ส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่งที่ถือเป็นหัวใจของปี่ลือ คือ ลิ้นที่ใช้ในการผลิตเสียงของปี่ หรือ เรียกว่า
“ลิ้นปี่” ลิ้นปี่เป็นส่วนที่รับลมเข้าไปในตัวเครื่อง เป็นการบิบเสียงเข้าไปในตัวเครื่องเพื่อให้เกิดเสียง ลิ้นปี่
ทำมาจากแผ่นทองเหลืองรีดให้บาง จากนั้นขูดเป็นเส้นเพื่อให้เกิดส่วนสะบัดของแผ่นลิ้น จะเกิดลักษณะ
การปิดเปิดลมเข้าไปภายในตัวเครื่องของปี่ทำให้เกิดเสียง หากลิ้นปี่ไม่ดี ขาดคุณภาพ ปี่ลือตัวนั้นจะไม่มี
เสียง หรือมีเสียงแต่เสียงไม่ดี ต้องเปลี่ยนลิ้นใหม่ ลิ้นปี่แนบติดกับปี่ตรงปลายด้านหนึ่ง ยึดติดด้วยขี้ผึ้ง

ภาพที่ ๓.๔ ลิ่น ปี่ลื้อ

ที่มา: นายองอาจ อินทนิเวศ

ปี่บางเลาอาจมีเชือกหวายสานเป็นเกลียวมัดติดกับเลापี่บริเวณใกล้กับลิ้น สามารถเลื่อนได้ หวายสานนี้มีหน้าที่ปิดตัวลิ้นไม่ให้เกิดความเสียหาย กล่าวคือ เมื่อต้องการเป่าปี่ก็จะเลื่อนเปิดให้เห็นลิ้นปี่ หลังจากใช้งานเสร็จก็เลื่อนปิด เป็นการป้องกันลิ้นปี่ไม่ให้เสียหาย หรือเกี่ยวกับผ้า หรืออื่นๆ ข้างปี่เรียกส่วนนี้ว่า ผอก-ลัด (ผอก-ลัด)

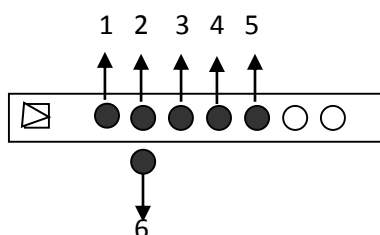

ภาพที่ ๓.๕ ผอก-ลัด ของปี่ลื้อ

ที่มา: นายองอาจ อินทนิเวศ

๓. ลักษณะการบรรเลง

ปี่ลื้อ เป็นปี่เป่าด้านข้าง (Side Bow) ดังนั้นการเป่าปี่ลื้อ จะต้องจับปี่ให้ขนานกับพื้นแล้วเป่า คล้ายกับการเป่าฟลูท (Flute) การเป่าใช้ปากประกบกับลิ้นปี่แล้วเป่าลมเข้าที่ลิ้น การเป่าปี่ลื้อจะไม่อมลิ้น ปี่เหมือนกับปี่จุมของล้านนา ส่วนทำนองนิยมนั่งทำซัดสมาธิ หรือนั่งบนเก้าอี้ได้เช่นกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับช่าง ช่าง การวางตำแหน่งนิ้วของปี่ลื้อ สามารถวางได้ดังนี้

หมายเลข 1	นิ้วชี้	มือซ้าย
หมายเลข 2	นิ้วกลาง	มือซ้าย
หมายเลข 3	นิ้วชี้	มือขวา
หมายเลข 4	นิ้วกลาง	มือขวา
หมายเลข 5	นิ้วนาง	มือขวา
หมายเลข 6	นิ้วหัวแม่มือ	มือซ้าย

การเป่าปี่ลื้อที่ดี จนสามารถออกแสดงได้นั้น ช่างเป่าปี่จะต้องฝึกเทคนิคระบายลม ซึ่งเป็นเทคนิค การหายใจเข้า และเป่าลมออกไปพร้อมๆ กันในขณะที่เป่าปี่

๔. ขั้นตอนการผลิตปี่ลื้อ

การผลิตปี่ลื้อ เป็นกระบวนการที่ยาก และหาช่างผู้มีความสามารถทำปี่ลื้อได้ยากมาก จากการลง พื้นที่เก็บข้อมูลการขับลื้อในพื้นที่จังหวัดเชียงราย และจังหวัดพะเยา พบช่างผู้ทำปี่ลื้อได้เพียงคนเดียวคือ นายแก้ว แสงงาม (เกิดเมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๔) อายุ ๘๓ ปี ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านท่าข้าม ตำบลท่าข้าม อำเภอ เวียงแก่น จังหวัดเชียงราย เป็นช่างปี่ที่มีความสามารถในการทำปี่ลื้อ ซึ่งนายแก้ว แสงงาม ได้อธิบายถึง กระบวนการสร้างปี่ลื้อว่าแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนหลักๆ คือ ส่วนตัวเครื่อง กับส่วนลิ้นปี่ โดยมีขั้นตอนการทำ ดังนี้

ส่วนตัวเครื่อง

- ๑) เตรียมไม้ไผ่หน่อขม เพื่อทำตัวเครื่อง ยาวประมาณ ๓๐ เซนติเมตร เส้นผ่าศูนย์กลาง ๑.๕-๒.๐ เซนติเมตร
- ๒) การเจาะรูเสียงบนตัวเครื่อง จะใช้เหล็กแหลม เผาไฟให้ร้อนจัด เจาะเข้าที่บริเวณตัวไม้ในตำแหน่งที่คาดคะเนไว้

- ๓) การวัดตำแหน่งรูเสียง
 - ๓.๑ ใช้เชือกพันรอบนิ้วมือ (นิ้วก้อย) ๓ รอบ ความยาวของเชือกที่ได้ จะเท่ากับ ความยาวของรูปี่แรก ถึงรูสุดท้าย
 - ๓.๒ การกำหนดรูแรกวัดจากการกะระยะของการกำมือ แล้ววางปลายนิ้วโป้ง

- ๓.๓ ระยะห่างระหว่างรู เท่ากับความยาวของปลายข้อนิ้วชี้

ส่วนลิ้นปี่ลื้อ

- ๑) เตรียมอุปกรณ์ทำลิ้น ได้แก่ แผ่นทองเหลืองบางๆ เพื่อทำลิ้น ลีว และท่อนไม้ไผ่ สำหรับชุบแผ่นทองเหลืองทำลิ้น

- ๒) นำแผ่นทองเหลืองบาง ตัดเป็นสี่เหลี่ยมพื้นผ้า ขนาดประมาณ ๑.๕ x ๒.๐ เซนติเมตร จากนั้นยึดติดกับท่อนไม้ไผ่ที่เตรียมไว้

- ๓) ใช้สว่าน ขุดแผ่นทองเหลืองที่ยึดติดกับไม้ ให้มีลักษณะรูปตัววี โดยปลายด้านหนึ่งสามารถเคลื่อนไหวได้อิสระ ส่วนอีกด้านหนึ่งยังคงยึดติดกับแผ่นทองเหลืองอยู่ ทดสอบเป่าเสียงลิ้น ให้ได้ระดับที่ต้องการ
- ๔) นำแผ่นลิ้นทองเหลือง ยึดติดกับตัวท่อนไม้ที่เตรียมไว้โดยใช้ขี้ผึ้ง หรือปูนขาว เป็นกาว ทาสमानแผ่นลิ้น กับตัวปี่

ในการทำปี่ สิ่งที่ทำยากที่สุด คือ ลื่นของปี่ ซึ่งต้องใช้ความพยายาม และเวลานานมาก ส่วนสิ่งที่ยากอีกประการคือ ไม้ที่นำมาใช้ทำปี่ลื้อ หรือ ไม้หน่อขมเป็นไม้ที่หายากมาก ในเขตประเทศไทย ปัจจุบัน นายแก้ว ยังคงรับทำปี่อยู่ แต่ใช้เวลาทำแต่ละอันนานมาก ซึ่งมีผู้คนในพื้นที่สนใจทำน้อย

ส่วนในพื้นที่อื่น ช่างปี่จะสั่งซื้อปี่จากเมืองยอง ประเทศเมียนมาร์ เข้ามาใช้ทั้งสิ้น เนื่องจากมีราคา ถูก ประมาณ ๑๐๐ บาท ต่อเลา และมีหลากหลายขนาด/ระดับเสียงให้เลือก และบางครั้งช่างขับลื้ออาจมี ปี่ที่มีระดับเสียงเข้ากับเสียงของตนเอง เมื่อเดินทางไปแสดงที่ไหนก็จะนำปี่พกติดไปด้วยเสมอ แต่ปัจจุบัน ช่างขับลื้อจะมีช่างปี่ประจำตัว จึงเป็นที่รู้กันว่าช่างขับลื้อคนนี้ต้องใช้ปี่อันไหน หรือเสียงขนาดไหน

๕. ระบบเสียงปี่ลื้อ

ปี่ลื้อ เป็นเครื่องดนตรีที่บรรเลงทำนองตามเสียงขับลื้อ และยังช่วยยึดเสียงร้องของช่างขับลื้อ ไม่ให้เพี้ยนไปจากโน้ตเสียงหลักของทำนองขับลื้อ ดังนั้นเสียงของปี่แต่ละเลา จะมีความเหมาะสมกับช่างขับบางคน กล่าวคือ ปี่ที่มีเส้นผ่าศูนย์กลางเล็กมักจะมีเสียงเล็กแหลม และสูง เหมาะสำหรับเสียงของช่างขับผู้หญิง ส่วนปี่ที่มีเส้นผ่าศูนย์กลางมากๆ มักจะมีโทนเสียงต่ำซึ่งเหมาะกับเสียงของช่างขับผู้ชาย

จากการลงพื้นที่ภาคสนามผู้วิจัยได้บันทึกเสียงปี่แต่ละเลา จากนั้นทำการวิเคราะห์เสียงด้วย กระบวนการทางคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรม Wave Lab 6 # Audio Editing and Mastering Suite by Steinberg วิเคราะห์ผลโดยการเทียบความเที่ยงตรงของเสียงปี่ลื้อ ตามหลักทฤษฎีการวัดระดับเสียง ระบบแบ่งเท่า (Equal Temperament) ของ Alexander J. Ellis (๑๘๑๔-๑๘๙๐) โดยใช้หน่วยวัดระดับเสียง เรียกว่า เซนต์ (Cent) แบ่งระยะห่างของโน้ต เป็น ๑๒ โน้ต มีค่าความห่างแต่ละโน้ตเท่าๆกัน คือ ๑๐๐ เซนต์ ตั้งค่า C กลาง (Middle C) มีค่าเท่ากับ ๐ จัดระยะใน ๑ ช่วงทศหรือคู่แปด (Octave) รวมทั้งหมด ๑,๒๐๐ เซนต์ สามารถนำเสนอเป็นรูปแผนภูมิได้ ดังนี้

โน้ต	C	C#	D	D#	E	F	F#	G	G#	A	A#	B	C
เซนต์)	๐	๐๐๑	๐๐๒	๐๐๓	๐๐๔	๐๐๕	๐๐๖	๐๐๗	๐๐๘	๐๐๙	๐๐๑๐	๐๐๑๑	๐๐๑๒

จากการเทียบวัดค่าระดับเสียงของปี่ลื้อ แต่ละเลา สามารถแจกความถี่ของเสียงเครื่องดนตรีแต่ละชนิด ได้ดังนี้

๑) ปี่ของนายแก้ว มาไกล จากการสาธิตเสียงทำนองหลักของทำนองขับลื้อ

นำมาวิเคราะห์ค่าความถี่ของโน้ตที่ปรากฏ ได้ดังนี้

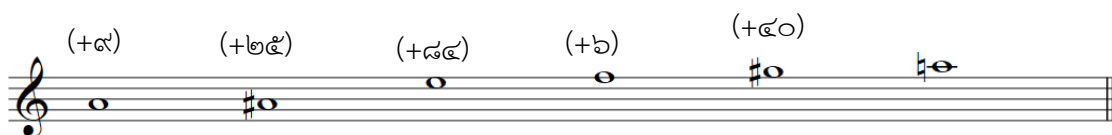
๒) ปี่ของนายแก้ว แสงงาม

ปี่ของนายแก้ว เป็นปี่ตัวเดียวกันกับที่ใช้เป่าบรรเลงให้กับนางทองพูน ในการขับบทเกี่ยวพาราสี สามารถวิเคราะห์จากบันไดเสียง และหาค่าความถี่ได้ดังนี้

๓) ปี่ของนายแสง แสงเพชร

ปี่ของนายแสง แสงเพชร ที่วัดในครั้งนี้นี้ เป็นปี่ที่ใช้ขับกับนายจอม จายเสา สามารถวัดความถี่ได้ดังนี้

๔) ปี่ของนายประดิษฐ์ ดวงมะลิ

ปี่ของนายประดิษฐ์ที่วัดในครั้งนี้นี้ เป็นปี่ตัวที่บรรเลงประกอบการขับลือของนายวิชัย ศรีจันทร์ สามารถวัดความถี่ได้ดังนี้

จากการศึกษาวัดระดับเสียงของปี่ลือ สามารถสรุปได้ว่า ระดับเสียงของปี่ลือจะไม่คงที่ตายตัวในเรื่องของค่าความถี่ ปี่แต่ละเลาสามารถมีระดับเสียงแตกต่างกันได้ แต่จะขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของเสียงร้องของผู้ขับแต่ละคน ซึ่งเป็นหน้าที่ของช่างปี่ที่แสวงหา หรือเตรียมปี่เอง ในเรื่องของระดับเสียงพิจารณาเห็นว่า โดยทั่วไปทำนองจะใช้เสียงไม่มาก เสียงหลักประมาณ ๓-๔ เสียง และเสียงที่เกี่ยวข้อง ประมาณ ๑-๒ เสียง ส่วนนี้เข้าใจว่าเป็นลูกเล่นที่เพิ่มเติมเข้ามา โดยเสียงหลักจะมีระยะห่างของเสียง ประมาณ ครึ่งเสียง (1 Semitone) และเสียงที่เกี่ยวข้อง มีระยะห่างของเสียงประมาณหนึ่งเสียง (2 Semitone)

ทั้งนี้ ระยะห่างของเสียง ทั้งระยะครึ่งเสียง และเต็มเสียงนั้น ควรพิจารณาถึงค่าความถี่เบี่ยงเบน (+,-) ของเสียงประกอบการพิจารณาด้วย

๓.๓ พิธีกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการขับลื้อ

๑) พิธีกรรม

การขับลื้อมีบทบาทเกี่ยวข้องกับกิจกรรมประเพณีของกลุ่มคนชาวไตลื้อ เป็นศิลปะการแสดงที่มีการสืบทอดต่อกันมาเป็นรุ่นๆ สามารถสร้างคนให้เป็นคนดี ประสบความสำเร็จในชีวิตมาอย่างมากมาย เป็นศิลปะการแสดงที่ชาวไตลื้อมีความภาคภูมิใจ เพราะเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ไม่สามารถจับต้องได้ แต่สืบทอดต่อกันมาชั่วลูกชั่วหลาน ดังนั้นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการขับลื้อจึงเป็นพิธีกรรมที่แสดงออกถึงความเลื่อมใส กตัญญูรู้บุญคุณครูอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้แก่ตน คือ พิธีไหว้ครูการขับลื้อ ดังจะได้นำเสนอรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๑.๑ พิธีไหว้ครูการขับลื้อ

พิธีไหว้ครู หรือเรียกอีกอย่างตามกลุ่มช่างขับลื้อว่า “การฟายครูลื้อ” หรือ “การฟายครู” การฟาย หมายถึง การไหว้ ฟายครู หมายถึง ไหว้ครู ครู หมายถึง ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชา สั่งสอน การขับลื้อ หรือเป่าปี่ลื้อ ให้แก่ตนเป็นพิธีกรรมสำคัญยิ่งที่ช่างขับลื้อ และช่างปี่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นครูที่ล่วงลับไปแล้ว การฟายครูต้องปฏิบัติก่อนการแสดงการขับลื้อทุกครั้ง เพื่อเป็นการระลึกถึงบุญคุณครูที่สั่งสอนมาจนมีวันนี้ นอกจากแสดงความเคารพกตัญญูต่อครูแล้ว การฟายครูยังถือเป็นการสร้างความเชื่อมั่นในการขับลื้อในงานนี้ด้วยว่าจะมีครูเข้ามาช่วยดูแลให้คิดบทขับลื้อได้ไพเราะ ไม่ติดขัดตลอดการแสดง เสียงที่ขับออกไปมีเสียงใส ก้องกังวานสอดคล้องกับเสียงปี่อย่างไพเราะ และเมื่อขับลื้อออกไปแล้วหากใครได้ยินเสียง จะเกิดความชื่นชอบ ประทับใจในแสดงของตนอีกด้วย

ดังนั้นการฟายครูก่อนการขับลื้อในแต่ละครั้งช่างขับจะต้องเตรียม “ขันตั้ง” ในขันตั้งมีดอกไม้ ๔ คู่ เทียน ๔ คู่ เหล้า ๑ ขวด เงินยกครู ๑๐ บาท และวางปีที่จะใช้เป่าประกอบการขับในแต่ละครั้งใส่ในจาน ถาดหรือพานร่วมกันด้วย เนื่องจากถือว่ามิครุร่วมกัน จากนั้นช่างขับที่อาวุโสก็จะทำพิธีฮายครูหรือเฮียกครู (เรียกครู) หลังจากที่ย้ายครูเสร็จก็จะเอาเหล้าหยาด (เทราด) ลงในขันตั้ง เสร็จแล้วจึงเริ่มขับเรื่องราวต่างๆ เมื่อเสร็จสิ้นการขับ ช่างขับจะนำดอกไม้ เทียนในขันตั้งไปไว้บนหิ้งครูที่บ้านหน้าหิ้งครูจะมีบทคาถาฟายครู บทขับ ปี่ วิ (พัต) และสิ่งที่เกี่ยวข้องกับขับลื้ออยู่ร่วมกันที่หิ้งครู

ภาพที่ ๓.๖ หิ้งครูขับลื้อ ซึ่งตั้งรวมกับหิ้งพระ
บ้านนายกร แก้วคำแปง ช่างขับลื้อ อ.เชียงคำ บันทึกรูปเมื่อ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๔๗
ที่มา: นิศาธร กองมงคล

การฟายครูนอกจากจะฟายก่อนขับแล้ว ในรอบปีช่างขับจะต้องทำพิธีฟายครูใหญ่ทุกปี เรียกว่า “เลี้ยงครู” การเลี้ยงครูจะทำในเดือน ๘ (เหนือ) หรือเดือนกรกฎาคม ขึ้น ๑๒ ค่ำ หากปีใดไม่สามารถจัดพิธีเลี้ยงครูได้ก็ต้องบอกกล่าว บอนบานเอาไว้ แล้วจึงเลี้ยงครูภายหลัง สิ่งที่ต้องใช้ในพิธีเลี้ยงครู ได้แก่ ดอกไม้ ๔ คู่ เทียน ๔ คู่ เหล้าขาว ๑ ขวด อาหารคาว-หวาน เช่น ไก่ต้ม ข้าวต้มมัด ขนมหวาน และผลไม้ต่างๆ พิธีเลี้ยงครูในแต่ละปีจะมีการเชิญช่างขับ ช่างปี ตลอดจนบรรดาลูกศิษย์ มาช่วยเลี้ยงครู และถือเป็นโอกาสดีที่ช่างขับ ช่างปีได้มาพบปะสังสรรค์ ร่วมกันขับกล่อมให้งานสนุกสนานครึกครื้นมากยิ่งขึ้น (นิศาธร กองมงคล; ๒๕๔๗: ๗๕)

ตัวอย่างคำฟายครูก่อนการแสดงโดยนายกร แก้วคำแปง ครูช่ออำเภอเชียงคำ (ข้อมูลจาก นิศาธร กองมงคล; ๒๕๔๗: ๗๖)

คำพยางค์ภาษาสื่อ	คำแปล
มาลื้อเจ้าซ้อยเห่ย์ม้าม	มาเถิดท่าน ขอให้รับมา
มาตึงยุงปิ่นป่าในไซ	ขอให้มาทุก ๆ ท่าน เหมือนปลาติดไซ
สรุปเกิดกำในน้ำ	ที่เกิดในกลางแม่น้ำ
มาตึงเสื่อต่าน้ำ	มาทั้งผู้ปกครองรักษาทำน้ำ
เจ้าใหญ่นายเฮย	เจ้าใหญ่ นายโต
มาลื้อเจ้าซ้อยเห่ย์ม้าม	มาเถิดท่าน ขอให้รับมา
มาตึงเจ้าสบบ้าง	มาทั้งเจ้าผู้ปกครองดูแลทุกที่
มาตึงนางฮ้องล็ก	มาทั้งนางผู้ปกครองรักษาหลุมล็ก
มาตึงเจ้าจ้างเผิงงาเขียว	มาทั้งเจ้าช่างเผือก งาเขียว
เหลียวหลังหันผ่อเมืองเจียงหุ้ม	เหลียวมองข้างหลังดูเมืองเชียงหุ้ม
มาอยู่กุ่มในซ้อยอยู่แผ่ง	มาแผ่งอยู่ในตัวข้า
มาตึงเตวดาเถร	มาทั้งเทวดา
พร้อมพญาพรหมหลักแต่่น	พญาพรหมทุกแห่ง
ตั้งแถวน้ำโอกาสเอามา	ขอให้มาทุกโอกาส
มาลื้อเจ้าซ้อยเห่ย์ม้าม	มาเถิดท่าน ขอให้รับมา
ฮีบเตื่อเจ้าซ้อยเห่ย์ปิ่นป้อน	รับมาช่วยอำนวยความสะดวก
กำละถึงยามแลงมากินส้าวันแดง	มาถึงยามเย็นให้มาทานลาบ
มากินแกงหวานเงินหวานคำต่านย้อม	มาทานแกงในชามเงินชามทอง
มาอยู่ล้อมบายซ้อย อยู่แขน	มาอยู่ที่แขนและรอบ ๆ ตัวข้า
มาตึงเตวดาแขน	มาทั้งเทวดาแขน
พร้อมพญาพรหม หลักแต่่น	พญาพรหมทุกแห่ง
ตั้งแถวน้ำโอกาสเอามา	ขอให้มาทุกโอกาส
มาลื้อเจ้า ซ้อยเห่ย์ม้าม	มาเถิดท่าน ขอให้รับมา
มาอยู่สบจ่วยยอ	มาอยู่ที่ปากขอให้ช่วยพูดเก่ง
มาอยู่ค่อจ่วยฮ้อง	มาอยู่คอที่ขอให้ช่วยร้อง
มาอยู่ไล่ในต๋อง	มาอยู่ในไล่หรือในท้อง
จะออกปิ่นก้า....	ก็ขอให้พูดออกเป็นคำ..

๑.๒ พิธีกรรมความเชื่อเรื่องผีเจ้าหลวง

ในคติความเชื่อเรื่องผี มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของชาวไตล้อย่างมาก ดังนั้นพิธีกรรมของชุมชนชาวไตลื้อจึงเกี่ยวข้องกับผีเป็นส่วนใหญ่ เช่น การเลี้ยงผี ไม่ว่าจะเป็นผีเมือง ผีฝ่าย ผีเสื้อบ้าน และเข้ากรรมบ้าน ชาวไตลื้อให้ความสำคัญเป็นอย่างมากกับการเลี้ยงผี เพราะถือว่าผีจะช่วยปกป้องรักษาชุมชน ผู้คนให้อยู่อย่างมีความสุข การเลี้ยงผีนั้นมีประจำทุกปี จากการสอบถามพ่อเฒ่าไหล ยาวีเลิง ซึ่งเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีเจ้า หรือ “พ่อเข้าจำ” พบว่าชาวไตลื้อมีการเลี้ยงผีทั้งผีดีและผีไม่ดี เพื่อให้ผีดีช่วยปกป้องคุ้มครองในส่วนการเลี้ยงผีไม่ดีนั้นเพื่อให้เป็นเครื่องเซ่นผีจะได้ไม่มาทำความเสียหายในแก่ชุมชน เช่น ทำให้สัตว์ที่เลี้ยงไว้ตายหรืออาจทำให้ผู้คนเสียชีวิตได้ และเมื่อผู้ใดมีเคราะห์จึงทำพิธีการส่งเคราะห์เพื่อให้ตนเองพ้นจากเคราะห์ร้ายเป็นครั้งๆ ไป สำหรับในรอบปีนั้นจะมีพิธีส่งเคราะห์ในเดือนเมษายน เป็นการส่งเคราะห์ร้ายไปกับปีเก่าให้ปีใหม่พบกับสิ่งที่ดี โดยเตรียมเสื้อผ้าของสมาชิกในครอบครัวคนละ 1 ผืน และเตรียมเส้นด้าย “ต่อсокต่อคิง” คือด้ายสายสิญจน์ปลายชุบด้วยเทียนทั้งสองข้าง จำนวน 2 เส้น เส้นแรกวัดความยาวเท่าความยาวแขน (ต่อсок) เส้นที่สองวัดความยาวเท่าความสูง (ต่อคิง) (คิง หมายถึง ความสูงของตัวคุณ) แล้วทำสะดวกข้าวเหนียวปั้นเป็นรูปเจดีย์ปักยอดด้วยเทียน ใส่เนื้อใส่ปลา นาไปทำพิธีสะเดาะเคราะห์ที่วัด จากนั้นเผาเส้นด้าย “ต่อсокต่อคิง” และสละเสื้อผ้าเพื่อไล่เคราะห์ร้ายให้ออกไปจากสมาชิกในครอบครัว เดิมทีในอดีตพ่อเข้าจำเล่าให้ฟังว่าการเผาเส้นด้าย “ต่อсокต่อคิง” นั้นจะเผาต่อหน้าพระประธานโดยจะนำด้ายไปแขวนกับเขาควายที่แขวนอยู่หน้าพระประธานแล้วจึงจุดไฟเผาเส้นด้าย จากนั้นนำสะดวกเจดีย์ข้าวเหนียวไปวางนอกบริเวณวัด จึงเสร็จพิธี

จากพิธีกรรมดังกล่าวในชุมชนไตลื้ออำเภอเวียงแก่น ปัจจุบันพบการขับไล่เข้ามาเกี่ยวข้องกับพิธีเข้ากรรมบ้านเท่านั้น จากการสอบถามพ่อเฒ่าไหล ยาวีเลิง พ่อเข้าจำบ้านท่าข้าม ตำบลท่าข้าม อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย กล่าวถึงพิธีเข้ากรรมบ้านว่า ในช่วงประเพณีเดือนเจ็ดของวัฒนธรรมไตลื้อหรือประมาณเดือนพฤษภาคมของทุกปี กลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้อที่อพยพถิ่นฐานมาจากเมืองอุเหนือ แคว้นสิบสองปันนา จะมีการประกอบพิธีกรรมสำคัญอย่างหนึ่งที่เรียกว่า พิธีเข้ากรรมบ้าน หรือ พิธีปางเจ็ดในหมู่บ้านท่าข้าม ตำบลท่าข้าม อำเภอเวียงแก่น ซึ่งเป็นหมู่บ้านดั้งเดิม หรือ “หมู่บ้านเก่า” ของบรรพบุรุษชาวไตลื้อเมืองอุเหนือที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานยุคแรกๆ ในจังหวัดเชียงราย

ซึ่งแต่ละปีจะมีผู้ชายชาวไตลื้อส่วนหนึ่งจากบ้านท่าข้าม บ้านโละ บ้านขวก บ้านปอกลาง บ้านปางหัด ในอำเภอเวียงแก่น และบ้านทุ่งหมอด อำเภอเชียงของ เดินทางมาเข้าร่วมพิธีปางเจ็ดที่หมู่บ้านแห่งนี้เพราะเชื่อกันว่า เมื่อครบรอบขวบปีแล้วจะต้องทำพิธีบวงสรวงเลี้ยงผีบ้านผีเมือง ด้วยสัตว์ใหญ่ปีละหนึ่งครั้งถือเป็นการบอกกล่าวชาวไตลื้อทุกคนไม่ได้ละทิ้งความเชื่อตามจารีตประเพณีเดิมหากแต่ยังปฏิบัติสืบทอดและให้ความเคารพนับถือมาจนถึงปัจจุบัน

โดยในพิธีเข้ากรรมบ้านทุกหลังคาเรือนจะติด ตาแหลว ไว้ที่หน้าบ้านเพื่อเป็นสัญลักษณ์แสดงให้บุคคลภายนอกหมู่บ้านได้รู้ว่าห้ามเข้ามาในบริเวณบ้าน ในเวลาเช้ามีพ่อเข้าจ้ำ จะนำควายตัวผู้สีดำ ๑ ตัว และไก่ ๑๒ ตัว ไปบอกกล่าวเช่นสรวงให้กับผีเจ้าหลวงบริเวณหน้าหอที่ทำพิธี ซึ่งสร้างเป็นศาลามุงด้วยกระเบื้องและมีแท่นสำหรับวางเครื่องประกอบพิธี ๒ ระดับ (สำหรับเจ้าหลวงและบริวาร) ซึ่งอยู่ในเขตป่าที่ปกคลุมด้วยต้นไม้ใหญ่ที่ชุมชนอนุรักษ์ไว้ ผู้ที่เข้าร่วมพิธีเมื่อมาถึงจะนำดอกไม้และเทียนไปเรียงไว้ที่หอพิธีเป็นการเคารพผีเจ้าซึ่งบริเวณพิธีนั้นอนุญาตให้เฉพาะผู้ชายและคนที่นับถือผีเจ้าเหมือนกันเท่านั้นที่จะเข้าไปได้ จากนั้นพ่อเข้าจ้ำกล่าวขออนุญาตทำพิธีเสร็จแล้ว “หลัก” หรือคนที่ทำหน้าที่ฆ่าสัตว์ใหญ่ในพิธีปางเจ็ดจะเป็นผู้ทำหน้าที่ฆ่าสัตว์ดังกล่าว เพื่อใช้ในการประกอบพิธีแล้วมอบให้ชาวบ้านนำไปทำเป็นอาหารมาเช่นสังเวกแก้มเจ้าหลวง โดยอาหารที่ทำด้วยเนื้อสัตว์เหล่านี้จะแบ่งเป็นลาบควาย แกงอ่อม เครื่องในต้ม ไก่ต้ม ข้าวเหนียว น้ำ และเหล้า พร้อมด้วยดอกไม้ ธูปเทียนที่ชาวบ้านเตรียมมา หลังจากนั้นประมาณครึ่งชั่วโมง พ่อเข้าจ้ำจะกล่าวคำขออนุญาตเพื่อลาเครื่องเช่นไหว้ต่างๆ หรือที่เรียกว่า “แก่งซากของเหลือ” มารับประทานร่วมกันเป็นอันเสร็จพิธี สำหรับเนื้อส่วนที่เหลือจากการแบ่งทำเป็นอาหารมาเช่นสังเวกแก้มเจ้าหลวงนั้นชาวบ้านจะทำการแบ่งเป็นกองๆ หรือ “ตักปุ่น” ให้แต่ละครอบครัวที่เข้าร่วมพิธีไปรับประทานที่บ้าน

ครั้นพอตกเวลาเย็น ชาวบ้านจะมารวมกันเพื่อทำพิธีสู่ขวัญพ่อเข้าจ้ำ และในช่วงค่ำ บรรดา กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่จะพากันร้องเพลงพื้นบ้านที่เรียกกันว่า “ขับลื้อ” ณ ลานหน้าหอเจ้าหลวง ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณบ้านของพ่อเข้าจ้ำ โดยมีช่างปี่ทำหน้าที่คอยบรรเลงขับกล่อมด้วยท่วงทำนองที่ไพเราะ ช่างขับลื้อก็จะกล่าวบทลำนาสรรเสริญเยินยอคุณเจ้าหลวงองค์ต่างๆ ที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือตามลำดับ เพื่อเชื้อเชิญให้เจ้าหลวงลงมาประทับทรง “ที่นั่ง” หรือ “หลักญิง” (หลักหญิง) บ้างก็เรียก “แม่เฒ่าที่นั่ง” เมื่อเจ้าหลวงมาประทับแล้ว ชาวบ้านจะพากันซักถามเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆ ในหมู่บ้านรวมถึงอาการเจ็บไข้ได้ป่วยของคนภายในครอบครัว ในเวลารุ่งเช้าของวันต่อมาชาวบ้านจะมาร่วมทำพิธีสู่ขวัญให้กลับคืนมา ถือเป็นพิธีกรรมสุดท้ายของช่วงเข้ากรรมบ้านของชาวไทลื้อบ้านท่าข้าม

ในพิธีเข้ากรรมบ้านนั้นแสดงให้เห็นถึงความอ่อนน้อมอ่อนตน และความกตัญญูตเวทีต่อบรรพบุรุษ เป็นการเชื่อมโยงสายสัมพันธ์และหลอมรวมชาติพันธุ์พลัดถิ่นที่มาจากถิ่นฐานบ้านเกิดเมื่อนอนเดียวกันให้ได้มีโอกาสมาพบปะสังสรรค์ และร่วมกันรักษาขนบธรรมเนียม ประเพณี อัตลักษณ์ พิธีกรรมดั้งเดิมของตนเอาไว้อย่างแนบแน่น ซึ่งจากการเข้าไปมีส่วนร่วมพบว่ามิชาวไทลื้อจากประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเดินทางมาร่วมงานด้วย ในตอนเย็นมีการขับลื้อ พุดคุย ต้มกินอย่างสนุกสนาน จากการสอบถามพบว่าได้ติดต่อพุดคุยกันอยู่ตลอดผ่านทางโทรศัพท์เมื่อมีโอกาสงานสำคัญจึงเดินทางเข้าร่วมด้วยเพราะเป็นญาติและนับถือผีเจ้าหลวงเหมือนกัน

ภาพที่ ๓.๗ ภายในหอพิธีกรรมผีเจ้าหลวง

ที่มา: นางสาวกรรณิกา ยาวีเล็ง

ภาพที่ ๓.๘ ภายนอกหอพิธีกรรมผีเจ้าหลวง

ที่มา: นางสาวกรรณิกา ยาวีเล็ง

ผีเจ้าหลวง คือ ผีบรรพบุรุษ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวไตลื้อให้ความเคารพเป็นอย่างมาก การทำพิธีไหว้ประจำปี แต่ครั้งจึงต้องมีช่างขับลื้อประจำตัวคอยขับลื้อก่อนเริ่มพิธีกรรม บุคคลที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นช่างขับประจำตัวผีเจ้าหลวงนั้น มีกระบวนการคัดเลือกจากการเข้าทรงของร่างทรงผีเจ้าหลวง และเมื่อเข้าทรงผีเจ้าหลวงจะชี้ว่าให้ใครเป็นช่างขับประจำตัว และผู้นั้นจะได้รับการมอบหมายให้เป็นช่างขับลื้อประจำตัวผีเจ้าหลวง ปัจจุบันนี้ช่างขับประจำผีเจ้าหลวง คือ คุณยายทอง

พูน ยาวีเลิง บ้านท่าข้าม อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย ซึ่งได้ถูกเลือกให้เป็นช่างขับประจำตัวผีเจ้าหลวงมาตั้งแต่อายุ ๔๘ ปี (พ.ศ.๒๕๓๒)

เป็นที่น่าสังเกตว่าตำแหน่งในการทำพิธีกรรมต่างๆ จะถูกคัดเลือกในสายตระกูลตามต้นตระกูลที่ถูกเลือกกันมา เช่น ตำแหน่งช่างขับประจำตัวคนก่อนหน้าคุณยายทองพูน ก็เป็นเครือญาติของยายมาก่อน ตำแหน่งผู้จัดทำพิธีก็จะเป็นสายตระกูลเดิมของคนปัจจุบันมาก่อนเช่นกัน

ผู้วิจัย ได้พบกับความเชื่อเรื่องเจ้าหลวง ของชาวไทลื้อ อีกพื้นที่หนึ่งคือ ชุมชนไทลื้อ วัดดอนมูล ตำบลศรีภูมิ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน ซึ่งมีความเชื่อเรื่องเจ้าหลวงของไทลื้อเช่นกัน และมีการจัดพิธีบวงสรวงขึ้นเป็นประจำทุกปีเพื่อเป็นการรำลึกถึงคุณงามความดีของเจ้าหลวงไทลื้อในอดีตที่รวบรวมพี่น้องชาวไทลื้อ และสร้างบ้านเมือง แต่ปัจจุบันถูกเปลี่ยนระบบการปกครอง และเข้าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศจีน

ภาพที่ ๓.๙ อนุสาวรีย์เจ้าหลวงเมืองลำ บ้านดอนมูล อ.ท่าวังผา จ.น่าน
ที่มา: นายองอาจ อินทนิเวศ

ภาพที่ ๓.๑๐ หอเทวดาเจ้าหลวงเมืองลำ บ้านดอนมูล อ.ท่าวังผา จ.น่าน

ที่มา: นายองอาจ อินทนิเวศ

๒. ขนบธรรมเนียม ประเพณี และความเชื่อ

ชาวไตลื้อ มีความเชื่อ และเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรกรรม ดังนั้นการดำเนินวิถีชีวิต และการประกอบพิธีกรรมของชาวไตลื้อ จึงมีความละม้ายคล้ายกับชาวไทยในพื้นที่ เช่น การเลี้ยงผีฝ่าย เพื่อเป็นสิริมงคล การเรียกขวัญข้าว ปีไหนที่เห็นว่าข้าวเจริญเติบโตไม่เต็มที่จึงจัดให้มีการเรียกขวัญข้าว การสู่ขวัญข้าวใหม่ ฤดูเก็บเกี่ยวข้าวได้ผลผลิตเป็นที่น่าพอใจก็จะทำพิธีสู่ขวัญข้าวใหม่ ซึ่งจะได้นำเสนอข้อมูลประเพณีที่สำคัญของชาวไตลื้อ ดังต่อไปนี้

๒.๑ ประเพณีการสู่ขวัญข้าวใหม่

การจัดประเพณีการสู่ขวัญข้าวใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อเรียกขวัญพระแม่โพสพที่ตกหล่นตามท้องนาขึ้นสู่ยุ้งฉาง เป็นประเพณีพิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่อบูชาพระแม่โพสพป้องกันศัตรูพืชและสัตว์ทำลายเพื่อให้ได้ผลผลิตมากในปีต่อไป

การดำเนินพิธีกรรมโดยทั่วไปชาวนาต่างก็ทำพิธีโดยให้เจ้าของนาฝ่ายหญิงนั่งชาว ห่มขาวเป็นผู้ทำพิธีตอนเช้าตรู่โดยเตรียมอุปกรณ์ ได้แก่ ข้าวต้ม เผือก มัน ไข่ ชันธ ๕ ขวดน้ำ แก้วแหวนเงินทอง แป้ง หวี กระจก ผ้าสไบ (อาจมีเพิ่มเติมหรือแตกต่างกันท้องถื่น) นำสิ่งของเหล่านี้ห่อด้วยผ้าขาว ใส่กระบุงหรือบางท้องที่ปิดกระบุงด้วยผ้าขาว นำขอฉายคอนกระบุง (บางหมู่บ้านใช้ผ้าสีผูกให้สวยงาม) เดินไปตามท้องนา เจตนาของตน ร้องเรียกแม่โพสพ ใจความคือเชิญแม่โพสพที่ตกหล่นอยู่ให้มาอยู่ในยุ้ง ฉาง บางหมู่บ้าน เพื่อนบ้านชวนรับจนถึงบ้าน จากนั้นจึงนำกระบุงที่ดำเนินพิธีกรรมไปไว้ในยุ้งข้าว

บางหมู่บ้านมีพราหมณ์ทำพิธีเรียกขวัญเข้ายุ่ง โดยมีการตั้งบายศรี และเครื่องไหว้ในยุ่ง การสู่ขวัญด้วยสำนวนหรือภาษาถิ่นที่แตกต่างกันออกไป

๒.๒ ประเพณีการเกิด

ตามปกติหญิงไทยถือตั้งครรภ์ไม่มีข้อห้ามในเรื่องอาหารการกิน คงรับประทานอาหารได้ตามปกติ ครั้นเมื่อถึงเวลาเจ็บท้องใกล้คลอดลูก ผู้เป็นแม่จะนั่งใกล้ๆ โดยมีผู้ทำคลอด ซึ่งอาจจะเป็นแม่ตัวเองหรือแม่สามีช่วยทำคลอดให้ เมื่อทารกตกถึงปาก ผู้ทำคลอดจะใช้ปานผูกสายสะดือใช้มีดตัด (ทำด้วยผิวไม้ไผ่) บรรจุลงในกระบอกไม้ไผ่เจาะรูด้านข้างปิด อัดไว้ เพราะคนลี้มีความเชื่อว่าถ้าหากไม่เจาะรู จะทำให้เด็กหายใจไม่ได้ หลังจากนั้นทำความสะอาดผู้เป็นแม่และเด็กน้อย แล้วก็ส่งให้แม่รับ ซึ่งจะเลือกจากหญิงที่ประวัติดี มีฐานะดีพอสมควร ไม่เป็นหม้ายหรือหย่าร้างมาก่อน แม่รับอุ้มเด็กไปวางในกระดังที่เตรียมไว้ แล้วนำไปวางไว้ที่หัวบันไดพร้อมกับตะโกนด้วยเสียงดัง ๆ ว่า “ผีจะกินก็กินเหแต่น้อย ผีปลั่งกูซิเล้ง” จากนั้นก็เอามามอบให้แม่ของเด็ก สำหรับรกของเด็ก ผู้เป็นพ่อจะเลือกหาวันดีแล้วนำกระบอกใส่รกไปแขวนไว้ที่กิ่งไม้ในป่าข้าง บ้าน ขณะกลับถึงเรือน ถ้าเป็นลูกสาว พ่อของเด็กจะจับเครือที่หอผ้าก่อน ถ้าเป็นลูกชายก็จะจับมีดตัดไม้ก่อนขึ้นเรือน ที่ทำเช่นนี้เพราะเชื่อว่าเมื่อเด็กเติบโตขึ้น จะมีความอดทนและขยันหมั่นเพียรในการทำงาน ภายหลังคลอดจะต้อง อยู่กำ (อยู่ไฟ) มีกำหนด ๓๐ วัน ภายใน ๓ วันแรก จะรับประทานอาหารได้แต่ข้าวกับเกลือเท่านั้นเรียกว่า อยู่กำน้อย เมื่อครบ ๓ วัน แล้วก็ทำพิธี ออกกำน้อย โดย นำเอาเกลือมาสู่ขวัญผูกข้อมือให้แก่แม่และเด็กน้อย ผู้เป็นสามารถออกไปนอกห้อง หรือซักเสื้อผ้าได้ อาหารของแม่ระหว่างอยู่กำ รับประทานได้แต่น้ำพริก ขาจิ้มผักต้มและไก่ที่มีขนสีดำ ห้ามอาหารประเภทไข่ เนื้อสัตว์ประเภทวัวควาย นอกจากนี้ยังมีข้อห้ามเพิ่มเติมสำหรับคลอดบุตรคนแรก ซึ่งเรียกว่า ท้องหัวสาว มี ข้อห้ามต่อไปอีก ๑ ปี คือห้ามรับประทานเนื้อควายเผือก หมูแม่ต้อง (หมูที่มีลูกแล้ว) เนื้อเสือ เก้ง กวาง ปลาแร่ ปลาไม่มีเกล็ด ปลากบ ปลาไน เป็นต้น เมื่อครบ ๓๐ วัน จะไปเชิญหมอพรมาสู่ขวัญ ซึ่งต้องฆ่าไก่ ๑ ตัว ทำพิธีสู่ขวัญแม่และเด็กน้อย โดยถือว่าวันออกกำเป็นวันเกิดของเด็กน้อยอีกด้วย หมอพรจะนำเด็กไปวางที่หัวบันไดบ้านเพื่อบอกผีสงนางร้ายมาดูพร้อมทำเสียงน่า คล้ายแมวแล้วพูดว่า “แก็กๆ กู... หื้อมาเอิ้นมาเรียกเอาหลานสุคิน เมื่อถ้าป็นลูกสุหลานสุ หื้อมาเรียกเอาปอกไปเหต็ยบต้องหื้อ เหลือจากวันนั้กายมือนั้วันนั้บหื้อมาเกี่ยวข้อง ป็นลูกกุหลานกุ” แล้วกระต๊บเท้าให้เด็กน้อยตื่นและพูดต่อไปว่า “ถ้าตายก็หื้อตายเห หื้อใจขาด คันใจบ่ขาด กายสามบาทป็นลูกกุหลานกุ สุเอาบ่ได้แล้ว” หมายถึง ให้ผีร้ายมาเรียกเอาลูกหลาน กลับคืนในวันนั้น หลังจากนั้นเป็นลูกคน ถัดจากนั้นก็กระต๊บเท้าให้เด็กสะดุ้งตื่นแล้วพูดในทำนองว่า ถ้าจะ ตาย ก็ ขอ ให้ ขาด ใจ ตาย ทัน ที ถ้า ไม่ ตาย หลัง จาก นั้ น ก็ จะ เป็น ลูก คน หลังจากนั้นหมอพรจะทำ พิธีสวดมนต์ตัดขาดจากผี แล้วนำเด็กน้อยมาทำพิธีสู่ขวัญให้แก่ผู้เฒ่าผู้แก่ พ่อแม่และญาติพี่น้องผูกข้อมือเพื่อให้เป็นลูกเป็นหลานต่อไป

ปัจจุบันพิธีกรรมนี้ เริ่มเลือนรางหายไป เนื่องจากการคลอตบุตรนิยมทำในโรงพยาบาล และการรับภาระการทำงานจึงทำให้การอยู่ไฟของแม่ลูกอ่อน อาจเป็นไปได้ไม่ครบตามประเพณี

๒.๓ ประเพณีการเลือกคู่ครอง

วิถีชีวิตตามขนบธรรมเนียมในอดีตของชาวไตลื้อเมื่ออายุย่างเข้าสู่วัยหนุ่มสาว จะมีสิทธิเสรีภาพในการเลือกคู่ครอง ชีวิตคู่จะเริ่มจากประเพณีแอ่วสาว กล่าวคือ พอถึงยามค่ำคืนบรรดาชายหนุ่มจะไปปลุกสาวที่ตนชอบพอถึงหัวนอน หากสาวพอใจก็จะออกมาพูดคุยกันที่ชานบ้าน ถ้าเป็นยามฤดูหนาวบรรดาสาว ๆ จะนัดเพื่อนสาวละแวกบ้านใกล้เรือนเคียงมาลงช่วงปั่นฝ้ายรอบๆ กองไฟบริเวณลานบ้าน หนุ่มลื้อก็จะชวนกันมาแอ่วสาวปั่นฝ้ายกลุ่มๆ ในระหว่างเดินทางหรือขณะพูดคุยกับสาว ๆ ก็จะขับขานบทเพลงประกอบปีไม่ไผ่ โดยมีเนื้อหาในเชิงเกี้ยวพาราสีโต้ตอบกันไปเรียกว่า “ขับลื้อ” พอถึงยามดึกต่างก็แยกกันกลับบ้าน โดยมีชายหนุ่มที่รักใคร่ชอบพอช่วยถือฝ้ายไปส่งถึงเรือน แล้วผู้สาวก็จะเชิญชวนหนุ่มขึ้นไปคุยกันต่อบนเรือน จนกระทั่งเลยสองยามอาจถึงสามนาฬิกาของวันใหม่จึงลากลับ เมื่อต่างฝ่ายรักใคร่จริงใจต่อกันแล้วก็จะบอกให้พ่อแม่ทราบ เพื่อขอความเห็นชอบและนัดเจรจาสู่ขอ ตามธรรมเนียมของชาวไตลื้อนั้น ก่อนการสู่ขอ พ่อแม่จะไปหาผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้านช่วยพิจารณาชะตาของหนุ่มสาวเรียกว่า ทำ “พิธีไขว่” หมายถึง การสืบสวนถึงประวัติการสืบสายโลหิตของทั้งสองฝ่าย ถ้าหากเป็นญาติใกล้ชิดชะตาจะขวางกัน แต่งงานกันไม่ได้ หากฝ่าฝืนจะเกิดภัยพิบัติแก่พ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย อาจเป็นอัมพาตหรือมีเหตุร้ายเกิดขึ้นกับบุคคลเหล่านั้น ถือว่าเป็นข้อห้ามสำคัญซึ่งเป็นจารีตของสังคมไตลื้อ เมื่อฝ่ายชายได้รับความยินยอมจากพ่อแม่แล้ว ก็จะมอบหน้าที่ให้ “พ่อไข้” ซึ่งโดยปกติจะเป็นญาติหรือนายบ้านพร้อมญาติผู้ใหญ่อีกคนหนึ่งไปเจรจาสู่ขอ พิธีสู่ขอใช้ขันธห้า คือ พาน มีดอกไม้และธูป ๕ คู่ หมากพลู ในการเจรจาสู่ขอจะกล่าวเป็นคำกลอนที่คล้องจองกัน ฝ่ายหญิงอาจตอบตกลงหรือเจรจาถามความสมัครใจของลูกสาวก่อน โดยจะให้พ่อไข้ฝ่ายหญิงไปแจ้งข่าวภายหลัง

๒.๔ ประเพณีกินดองน้อย

เมื่อทั้งสองฝ่ายตกลงเป็นเอกภาพกันดีแล้วก็จะนัดวันหมั้น ซึ่งเรียกว่า กินดองน้อย ในวันกินดองน้อย ฝ่ายหญิงจะฆ่าหมู ๑ ตัว และไก่อีกจำนวนหนึ่ง จัดสำหรับอาหารเลี้ยงต้อนรับญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายชาย ส่วนฝ่ายชายจะมอบกำไล เรียกว่า ปลอกแขนขวัญ น้ำหนักเงิน ๒ หมั้น ๕ ปี ให้แก่คู่หมั้น ถ้าหากคู่หมั้นมีพี่ชายหรือพี่สาวที่ยังเป็นโสดจะต้องเตรียมอีก ๒ หมั้น ๕ ปี ใส่พานไปมอบให้เพื่อ “ข่มขวัญอ้ายเอื้อย” ภายหลังพิธีหมั้นแล้วฝ่ายชายจะอยู่ในฐานะเป็น เขยพราง คือ อยู่ไปพลางก่อน หลังจากนั้นก็ทำพิธีเซ่นไหว้บอกเทวดาเรือน (ผีเรือน) เขยพรางจะอยู่ในฐานะเป็น คนสองเรือนสามารถไปมาหาสู่บนค้ำคั้นได้เพื่อช่วยการงานที่บ้านฝ่ายหญิง แต่ยังไม่มีการหลับนอนด้วยกัน ใน

ระหว่างนั้นชายจะไม่ไปเกี่ยวพาราสีหญิงอื่น ส่วนหญิงก็จะไม่ไปลงช่วงปั่นฝ้ายเหมือนแต่ก่อน ทั้งจะตั้งใจเก็บหอมรอมริบเพื่อสร้างฐานะครอบครัวเตรียมกายเตรียมใจที่จะเข้าสู่พิธีแต่งงานเรียกว่า “สู่ขวัญโอม” ซึ่งเขยพรางจะเปลี่ยนสถานภาพเป็นเขยสู่ เพื่ออยู่กินกันฉันสามีภรรยาต่อไปตามปกติ ระยะเวลาจากเขยพรางไปหาเขยสู่จะกินเวลา ๓ เดือน ถึง ๑ ปี

๒.๕ ประเพณีกินแขกแต่งงาน

ประเพณีกินแขกแต่งงาน เป็นพิธีแต่งงานของชาวไตลื้อ นิยมทำกันหลังเทศกาลออกพรรษา คือ เดือนเกียง หรือเดือนยี่ คือราวเดือนพฤศจิกายนหรือธันวาคมเป็นต้นไป นิยมทำในเดือนคู่ โดยให้พระสงฆ์หรือผู้รู้ในหมู่บ้านเลือกหา “มื่อไสวันดี” หรือแปลว่า “วันไหนวันดี” ให้เพื่อเป็นสิริมงคลแก่คู่บ่าวสาว พิธีกินดองของชาวไตลื้อนิยมจัดที่บ้านของฝ่ายหญิง โดยให้ทั้งสองฝ่ายรับผิดชอบค่าใช้จ่ายร่วมกัน ส่วนที่นอนหมอนมุ้งฝ่ายหญิงจะจัดหา หรือทำเองเตรียมไว้เมื่ออยู่ในวัยสาว โดยปกติช่วงก่อนวันงานฝ่ายหญิงจะจัดเตรียมสิ่งของเครื่องใช้และอาหารบางอย่างไว้ ล่วงหน้าเพื่อเลี้ยงแขกในวันรุ่งขึ้น ส่วนวันที่สองเป็นวัน “กินดอง” จะมีแขกซึ่งเป็นญาติของฝ่ายชายและฝ่ายหญิงรวมทั้งชาวบ้านมาร่วมจำนวนมาก พิธีกินดองเริ่มจากพิธีแห่เขยไปสู่เรือนเจ้าสาว เมื่อถึงหัวบันไดจะมีหญิงผู้หนึ่งที่เป็นกุลสตรีของหมู่บ้านเรียกว่า แม่คนดี รับผิดชอบเงิน จ้าว (ดาบ) และมีดอ้อม (มีดเหน็บ) จากเจ้าบ่าว นำไปมอบให้ญาติผู้ใหญ่ของเจ้าสาว แล้วเข้าพิธีบายศรีเรียกว่า “สู่ขวัญโอม” ในพิธีสู่ขวัญโอมจะมีญาติผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่ายมาผูกข้อมืออวยพรให้แก่คู่สมรส หลังจากนั้นก็จะแห่สะใภ้มายังเรือนฝ่ายชาย ทำพิธีเช่นไหว้เทวดาเรือนเพื่อขอรับเอาเขยไปอยู่เรือนของตน ในขณะเดียวกันญาติของฝ่ายชายก็จะทำพิธีสู่ขวัญรับสะใภ้ใหม่เพื่อเป็นสิริมงคลแก่เจ้าสาว

ตามครรลองประเพณีของชาวไตลื้อที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมา เขยสู่ จะอาศัยอยู่กับพ่อตาแม่ยาย ๓ ปี แล้วจึงแต่งงานกลับคืนไปอยู่เรือนพ่อแม่สามีอีก ๓ ปี เรียกว่า “สามปีไป สามปีปอก” ในพิธีแต่งงานกลับคืนจะมีการฆ่าหมู ๑ ตัว ไก่อีกจำนวนหนึ่งทำพิธีสู่ขวัญและเงินสินสอดอีก ๑๕ หมัน ก่อนจะลงจากเรือน ก็ทำพิธีบอกกล่าวเทวดาเรือนเพื่อไปอยู่กับพ่อแม่ของสามีจนครบ ๓ ปี จึงจะปลูกเรือนหลังใหม่ได้เพื่อแยกสร้างครอบครัว

๒.๖ กิจกรรม และเทศกาลในแต่ละเดือน

ชาวไตลื้อมีกิจกรรมประเพณีตลอดปี ซึ่งในแต่ละเดือนมีกิจกรรมดังนี้

เดือนไทยสากล	เดือนไตลื้อ	กิจกรรม/ประเพณี
พฤศจิกายน	เดือนเจียง (เดือนอ้าย)	บอยขึ้นพระธาตุ ขึ้นเรือนใหม่ กินแขก (แต่งงาน)
ธันวาคม	เดือนกรรม	เข้ากรรม (อยู่ปริวาสกรรม) ตานข้าวใหม่

มกราคม	เดือนสาม	เลี้ยงผีเมือง ปีใหม่ไต้ลื้อ
กุมภาพันธ์	เดือนสี่	สืบชาติหลวง บวชตุ้ กินแขก ขึ้นเฮือนใหม่
มีนาคม	เดือนห้า	ตานหมู่ข้าวน้อย ตานกองทรายพันกอง
เมษายน	เดือนหก	ปอยสงกรานต์ปีใหม่เดือนหก ปอยบอกไฟลืรวด (ขอฝนพระยาเถน) กินแขก ขึ้นเฮือนใหม่
พฤษภาคม	เดือนเจ็ด	ปอยแรกนา (ปักเสาแรกนาในนา บูชาขวัญข้าว)
มิถุนายน	เดือนแปด	ปอยพระบาท (บูชาซึกฝ้ายรอยพระพุทธรบาท)
กรกฎาคม	เดือนเก้า	ตานเข้าพรรษา ตานข้าวหยาดน้ำ ตานธรรม อุทิศส่วนกุศลไปหาญาติพี่น้องผู้มีพระคุณ ที่ ล่วงลับไปแล้ว
สิงหาคม	เดือนสิบ	ตานหมู่ข้าว ผู้เฒ่าผู้แก่
กันยายน	เดือนสิบเอ็ด	ปอยตานธรรมมหาปาง
ตุลาคม	เดือนสิบสอง	ปอยออกพรรษา ตานตันแปก (ตันเกียะ) จิกอง โหล บอกไฟดอก

(ข้อมูลจาก <http://www.bcom-cmru.com/3501b/54134318/page/papenee.php>)

๓.๔ รูปแบบการแสดง

การขับลื้อ เป็นศิลปะการแสดงที่มีการสืบสานกันมา มีประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง และมีความเชื่อโดยส่วนตัวของผู้แสดง ในการนี้การแสดงการขับลื้อในแต่ละครั้ง หลังจากการเตรียมสถานที่ เครื่องเสียง และช่างขับลื้อ และช่างปีได้รับประทานอาหารเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก่อนจะเริ่มเข้าสู่การจึงมีขั้นตอนการแสดง ดังต่อไปนี้

๑. การฟายครู หรือการไหว้ครู เป็นการสร้างความมั่นใจให้ช่างขับและช่างปี โดยเชื่อว่าครูบาอาจารย์จะมาช่วยให้มีสติปัญญาสามารถจดจำคำขับต่างๆ ได้ เป็นการปฏิบัติข้างเวที โดยถือเป็นการแสดง แต่เป็นการปฏิบัติของช่างขับ และช่างปี ที่กระทำเป็นประจำ
๒. เกริ่น เป็นการเตรียมความพร้อมของช่างปีและช่างขับ โดยช่างปีจะเป่าปี่เกริ่นทำนองนำเพื่อเป็นการตั้งเสียงให้ช่างขับ เมื่อช่างขับหาระดับเสียงได้ ก็จะขึ้นบทเกริ่นของช่างขับว่า
“เจ้าเฮยเจ้า.....เฮย.....” เป็นการเทียบเสียงของช่างขับ กับเสียงของปี

๓. ช่วงขับ เป็นการเล่าเรื่องราวต่างๆ เป็นทำนอง โดยมีปีบรรเลงทำนองคลอการขับไปจนจบเพลง ภาษาที่ใช้ในการขับเป็นภาษาไต้ลื้อ เนื้อความของบทขับลื้อจะเป็นบทที่เตรียมมาล่วงหน้า และเป็นบทขับที่คิดสดขณะนั้น ซึ่งเป็นการแสดงปฏิภาณไหวพริบของทั้งช่างขับ และช่างปี
๔. “เซี้ย” เป็นคำที่แสดงความหมายของการชื่นชมจากผู้ชม เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ชมมีส่วนร่วม ในช่วงเปลี่ยนวรรคตอนของเนื้อหา ช่างขับจะทิ้งจังหวะให้ปีดำเนินทำนอง โดยผู้ชมสามารถตะโกนหรือร้อง คำว่า “เซี้ย” เพื่อให้กำลังใจแก่ช่างขับและช่างปี ซึ่งผู้ฟังจำเป็นต้องรู้จังหวะในการเซี้ยด้วย นอกจากนี้ผู้ฟังยังอาจแสดงความชื่นชอบการแสดงของคณะขับลื้อนี้ ได้โดยการมอบสินน้ำใจเป็นเงินให้กับช่างขับ และช่างปีได้ โดยการนำธนบัตรไปเสียบไว้ที่มือของช่างขับ หรือช่างปี ภายหลังจากการกล่าวคำว่า เซี้ย
๕. บทลงท้าย เป็นการส่งสัญญาณให้รู้ว่าจบเพลง โดยช่างขับจะขับว่า “ก็ยั้งเห..นอ...” เพื่อให้ช่างปีทราบว่ามีเนื้อเรื่องที่จบแล้วหรือจบเพลงแล้วของช่างขับคนนั้นๆ แล้วเพื่อจะได้เปลี่ยนช่างขับคนใหม่ต่อไป
๖. ก่อนที่ช่างขับคนใหม่จะขับ ช่างปีก็จะเกริ่นเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมของช่างปีและช่างขับ เมื่อช่างขับหาระดับเสียงได้ ก็จะขึ้นบทเกริ่นของช่างขับว่า “เจ้าเฮยเจ้า.....เฮย.....” เพื่อเป็นการเทียบเสียงกับปี และมีลำดับการแสดงในขั้นตอนต่าง ๆ เหมือนกับช่างขับคนแรก
๗. จบ เป็นการยุติการขับทั้งหมด เมื่อช่างขับได้ขับเรื่องราวต่างๆ จนจบเนื้อหาหรืองานได้เสร็จสิ้นแล้ว ก็จะยุติการขับทั้งหมด

ข้อสังเกตเกี่ยวกับคำขับขึ้นต้นของการขับลื้อ และพั๊ด หรือ วิ ที่ช่างขับลื้อใช้ปิดหน้าขณะขับลื้อตลอดเวลา จากการเก็บข้อมูลพบว่า การขับลื้อช่างขับจะเกริ่นนำว่า “เจ้าเฮยเจ้า.....เฮย” ทุกครั้งเมื่อเริ่มขับซึ่งได้ข้อมูลจากช่างขับ และจากการค้นคว้าเอกสารได้ว่า

นางมา คำดี (สัมภาษณ์, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๗) นางมาได้กล่าวถึงตำนานเรื่องคำขึ้นต้น และการใช้พั๊ดว่า เมื่อครั้งอดีตตอนเริ่มมีการขับลื้อแรกๆ ช่างขับได้ติดตามเจ้านายไปแสดง ณ สถานที่แห่งหนึ่ง ครั้งจะเริ่มแสดงเจ้านายก็หายไป ช่างขับจะเริ่มแสดงก็เริ่มไม่ได้ต้องรอเจ้านาย คนฟังต่างก็รอชมการแสดง ทำให้ช่างขับและช่างปีต้องเริ่มแสดง เมื่อจะเริ่มขับ ช่างขับจึงร้องเรียกหาเจ้านาย “เจ้าเฮยเจ้า ... เฮย” จึงหมายถึงเจ้าเฮยเจ้านายอยู่ที่ไหน เมื่อได้ยินให้รีบมาหานั้น ขณะที่ขับไปน้ำตากก็ไหล จึงต้องเอาพั๊ดปิดหน้าไว้เพราะอายผู้ฟังที่มาฟังแล้วเห็นช่างขับร้องไห้

นายกร แก้วคำแปง (นิศธร กองมงคล; ๒๕๔๗: ๗๘-๗๙) กล่าวว่า การขึ้นต้นคำขับ ที่กล่าวว่า เจ้าเฮ้ยเจ้า ... เฮ้ย เป็นการเรียกหาเจ้านายก่อนการแสดง ตามตำนานการก่อกำเนินการขับลือ ที่กล่าวว่าเมื่อครั้งสมัยพระเจ้าสะหนี่ฟ้าได้จ้างให้ช่างขับมาขับไล่ผีหลวงออกจากวิหาร ซึ่งช่างขับลือเดินทางมากับเจ้าเมือง และเจ้าเมืองทำขายหน้าจึงหลบหนีกลับเมืองไปก่อน พอถึงเวลาขับช่างขับไม่เห็นเจ้าเมือง จึงร้องเรียกหาก่อนที่จะขับ แต่เรียกอย่างไรเจ้าเมืองก็ไม่ออกมา จึงเกิดความอายเลยใช้พัดบังหน้าและเริ่มขับไล่ผีหลวงออกไปได้จนสำเร็จ ดังนั้นการใช้พัดบังหน้า จึงกลายเป็นรูปแบบของการขับลือที่สืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

นายสาม วงศ์ราษฎร์ (นิศธร กองมงคล; ๒๕๔๗: ๗๘-๗๙) กล่าวว่า การเรียกหาเจ้าก่อนการแสดง เป็นเรื่องเล่าสืบทอดกันมา ตั้งแต่สมัยเจ้าฟ้าว่อง ซึ่งมีราชโอรส ๓ องค์ ล้วนแล้วแต่ชำนาญการยิงธนู ทั้งสามคนได้แข่งขันการยิงธนู หากผู้ใดยิงธนูไปตกยังเมืองใดก็จะได้เป็นกษัตริย์เมืองนั้น โอรสองค์ที่หนึ่งยิงธนูกลับย้อนลงมาตกยังที่เดิม จึงได้รับราชสมบัติเป็นกษัตริย์สืบแทนพระบิดา โอรสองค์ที่สองยิงธนูไปตกยังเมืองอังวะ ประเทศพม่า ได้ไปเป็นกษัตริย์เมืองพม่า ส่วนโอรสองค์สุดท้ายยิงธนูไปตกยังเวียงผาครางเชียงรุ่ง จึงได้มาเป็นกษัตริย์ปกครองแคว้นสิบสองปันนา และในแต่ละปีจะมีงานเลี้ยงซึ่งกษัตริย์ทั้งสามพี่น้องจะต้องวนเวียนมาพบกันที่เมืองของพระบิดาซึ่งต่างฝ่ายต่างก็นำศิลปะการแสดงของตนมาร่วมแสดง โดยกษัตริย์ที่ครองเมืองสิบสองปันนา ซึ่งเป็นเมืองลือก็ได้นำช่างขับลือเดินทางไปร่วมแสดง บังเอิญระหว่างทางไปพบควายตัวอ้วนพี ก็นึกอยากจะกินลาบ จึงแอบเอาควายตัวนั้นไปฆ่าและทำเป็นลาบ พอเดินทางไปถึงเมืองว่อง เจ้าฟ้าว่องบอกว่าเหม็นคาวเนื้อดิบ จึงถามกษัตริย์ทั้งสามว่า ผู้ใดรับประทานเนื้อดิบมาบ้าง กษัตริย์ทั้งสามต่างก็พากันปฏิเสธ เจ้าฟ้าว่องเลยให้กษัตริย์ทั้งสามอาเจียนออกมาดู และปรากฏว่ากษัตริย์เมืองเชียงรุ่งแห่งแคว้นสิบสองปันนาอาเจียนออกมาเป็นเนื้อสด ให้รู้สึกล้ออายชายจึงหลบหนีกลับเมืองโดยไม่บอกให้ใครรู้ พอถึงเวลาแสดงช่างขับเมืองสิบสองปันนาก็ได้ขับลือ ก่อนที่ช่างขับจะขับลือก็ต้องการกำลังใจจากเจ้าเมือง แต่ก็ไม่เห็นเจ้าเมืองตัวเอง เลยเรียกหาเจ้าเมืองตนเองก่อนว่า เจ้าเฮ้ยเจ้าหลายครั้ง แต่ก็ไม่เห็นเจ้าของตัวเองจึงได้เริ่มขับลือไปจนจบ

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (๒๕๔๗: ๒๓-๒๔) กล่าวถึงการขึ้นต้นคำขับลือ ด้วยคำว่า เจ้าเฮ้ยเจ้า...เฮ้ยว่าเป็นการเรียกหาเจ้าก่อนการแสดง เป็นเรื่องเล่าสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยเจ้าฟ้าว่องมีราชโอรส ๓ องค์ ล้วนแล้วแต่ชำนาญการยิงธนู ทั้งสามคนได้แข่งขันการยิงธนูหากผู้ใดยิงธนูไปตกยังเมืองใดก็จะได้เป็นกษัตริย์เมืองนั้น โอรสองค์ที่หนึ่ง ยิงธนูกลับย้อนลงมาตกยังที่เดิมจึงได้รับราชสมบัติเป็นกษัตริย์สืบแทนพระบิดา โอรสองค์ที่สอง ยิงธนูไปตกยังเมืองอังวะ ประเทศพม่า ได้ไปเป็นกษัตริย์เมืองพม่า ส่วนโอรสองค์สุดท้ายยิงธนูไปตกยังเวียงผาครางเชียงรุ่ง จึงได้มาเป็นกษัตริย์ปกครองแคว้นสิบสองปันนา โอรสทั้งสามนี้ต้องเดินทางไปกราบพระอินทร์บนสวรรค์ขึ้นฟ้าทุกสามปี โดยนำเอาขวานทิพย์ที่พระอินทร์ขว้างลงมาตอนเวลาฟ้าผ่ากลับไปถวายคืน มีปีหนึ่งโอรสองค์สุดท้าย กษัตริย์เมืองเชียงรุ่งกำลัง

เดินทางไปเมืองว่อง เพื่อชวนกษัตริย์ผู้พี่ไปหาพระอินทร์บังเอิญระหว่างทางไปพบควายตัวอ้วนพี ก็นึกอยากจะได้เนื้อควายสดๆ ตัวนั้นมาทำเป็นส้า (ส้า คือ เนื้อสดสับละเอียดใส่เครื่องเทศและเลือดสดๆ) รับประทาน และเมื่อถึงเมืองว่องได้ไปเข้าเฝ้าพระอินทร์ และพระอินทร์บ่นว่าเหม็นเนื้อดิบ ถามกษัตริย์ทั้งสามว่าผู้ใดรับประทานเนื้อดิบมาบ้าง กษัตริย์ทั้งสามต่างก็พากันปฏิเสธ พระอินทร์จึงให้กษัตริย์ทั้งสามอาเจียนออกมาดู องค์แรกที่เป็นกษัตริย์เมืองว่องอาเจียนออกมาเป็นถั่ว ผักกาดเค็ม องค์ที่สองกษัตริย์เมืองพม่าอาเจียนออกมาเป็นปลาร้า ปลาเฒ่า และองค์สุดท้ายกษัตริย์เมืองเชียงรุ่งแห่งแคว้นสิบสองปันนา อาเจียนออกมาเป็นเนื้อสด จึงทำให้รู้สึกอับอายขายหน้าแก่บรรดาเทวดาที่มาชุมนุมกันในวันนั้น จึงหนีจากสวรรค์ลงมาก่อน

จากการศึกษาข้อมูลทั้งเอกสารและที่ได้จากการสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูล สามารถสันนิษฐานได้ว่า การขึ้นคำขับด้วยคำว่า เจ้าเฮ้ยเจ้า ... เฮ้ย นั้น เป็นคำที่ใช้เรียกเจ้านายของช่างขับลือ เป็นตำนานตามความเชื่อมาตั้งแต่อดีต ส่วนในมุมมองของการขับร้องด้านดนตรี การออกเสียงเพื่อต้องการเทียบเสียงการขับร้องให้เท่ากับเสียงของปี่ลือ หากไม่เท่าช่างปี่จะเปลี่ยนปี่ให้มีขนาด และเสียงที่เหมาะสมกับช่างขับ ในเรื่องของการใช้พัดบังหน้า สันนิษฐานได้ว่า เป็นรูปแบบการแสดงที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีตเช่นกัน

๓.๕ บทขับลือ

ตัวอย่างบทขับลือ ประเภทเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาวที่นิยมขับกันในอดีตของพ่อแก้ว มาไกล ซึ่งเป็นช่างปี่ที่เป่าปี่ให้กับนายกร แก้วคำแปง และนางตอง แสงทอง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

๑) เรื่อง ขับเยาะกัน (ชาย)

เจ้าเฮ้ยเจ้า ... นะบัตเดี๋ยววันนี้ ฟังเตาะแม่โต หล้าอดหลิด มาตัดดอกผักแป้น แม่โต หล้าอ่อนแอ้น มาแต่นดอกผักตม ผ้าล๊ับ น้อง ไผดีเมอนอน หมอนห้วนาง ไผดีเมอนอนซ็อน ชื่นหล้าโล๊ะ ไผดีเมอแม นางแสมแกงและแค ไผดีไปตักน้ำ ปี่ฮักหล้าอย่างก้อมเสียดายกอดนางนอน เจ้าฮ่าแล้ว เซย ...

๒) เรื่อง ขับเยาะกัน (ชาย)

เจ้าเฮ้ยเจ้า ... นะบัตเดี๋ยววันนี้ เสียดาบุญจายฮัก เสียดายศักดิ์จายมี ได้กินเข้าฮุ่มผา เสียดายบุญจายมี ได้กินป่าฮุ่มหีบ ได้หีบจ๊อน ก้านน้อย แอ็บฮักงามม เจ้าฮ่าแล้ว เซย ...

๓) เรื่อง ขับเยาะกัน (ชาย)

เจ้าเฮ้ยเจ้า ... นะบัดเดววันนี้ ฟังเตาะแมโต บัดเดยวันนี้ นางเฮยนาง ปี่ตีแซตเข้าไกล้านางแต่ โกกิ่งก้อยนางฮักปี่ตีแซตเข้าไกล้านางแต่ โกกิ่งผักนางเงิน ปี่นิโกป้อหออ้อเฮินนางค่า ปี่นิโกก่านางและ ฮักเอาไม้ก่างป่าเลยตี ปิโกก่า นางและฮักเอาไม้กอนตี มาไล่ฟากจับอ้ายปอนน้อย ก่ออี่ปิ่นป่า ส่นสาย และหนอ หล้าน้องเฮ้ย สาวอี่เจียงคำ เจ้าฮาแล้ว เซย ...

๔) เรื่อง ขับเยาะกัน

เจ้าเฮ้ยเจ้า ... นะบัดเดววันนี้ ขอยและหล้าปี่เฮ้ยใจ ปี่ตีป้อม ไม้ไล่สานกัก ปี่ตีจักไม้ไล่สานโกย น้ำโบยตักน้ำบ่อ น่องก่อกั้นดีแล้ว โตปี่ก้อยสาน โวหารอ้ายปามาหลายอย่าง ตามจ่างอ้ายเฮียนฮู้ ปี่ สอนมอกนางเมอ เหมือนดังเฮอล่าเดียว เปลี่ยนกันล่อยว้าย น่องซี้ต้าย ตัวปี่ซี้โท นางก้อยปัดโป้ ต้ายเฮือคำ ออย่าฮ้อลุดต่ำ หล้าน้องเฮ้ย สาวอี่เจียงคำปี่เฮ้ย เจ้าฮาแล้ว ... เซย ...

๕) เรื่อง ขับแก้กัน (ชาย)

เจ้าเฮ้ยเจ้า ... นะบัดเดววันนี้ ปี่และน้องฮักอ้ายแสงเหย ปี่มี นงก็มาถามแห่งอ้ายปี่เจ้อ แขน หากยังดี แม่ตัวยอดจำปี ก้อยเจียงหูฟ่งอ้าย แมโตเก้ามวยจ้าย นางก้อยเจียงหูฟ่ง นางเฮยนาง ปี่ลูกฮั่น มานี้ ก็มีสี่ปันโยด ปี่ลูกฮั่นมานี้ ก็มีสี่ปันวา ปันวาไหนก็มีสี่ย้อมหญ้า ย้อมหญ้าไหนก็มีสี่ฮอยดิน หินดำ พร้อมหินปอนด์ ก็มีสี่ลูก ปี่กดีแน บอก ฮ้อน้องฮู้ สาวน้อยหนุ่มเจียงคำ เจ้าฮาแล้ว ...เซย ...

๖) เรื่อง ขับเยาะกัน (ชาย)

เจ้าเฮ้ยเจ้า ... นะ บัดเดววันนี้ ฟังเตาะแมโตเสี้ยวก็พร้อม แม่ทุ่งป่าสา แมโตปานอนทราย เกล็ดยายซ้อยจายหาง ส่อช่อง มีตังแดดส่องเหลืมนอนเจิมหว่างฝา มันจ่างลับตาลี่ ดอนทรายที่หล้า หาด มีตังแจ่อจาด ปลาอยู่ในน้ำ สระเตดวังเสีย แม่ตัวกาแกขึ้นนอนนอนเป็นกู ปี่จาดไข่อยู่อ้อแอบ น่อง สาวอี่เจียงคำ เจ้าฮาแล้ว ... เซย ...

๗) เรื่อง ขับเยาะ (ชาย)

เจ้าเฮ้ยเจ้า ... นะบัดเดววันนี้ ฟังเตาะแมโตเดินสี่ จี๊วก็อ้า แกมหมู่แมงเว มีตังแมงเวฮ้องหา กันปิ่นกู ปี่จาดไข่อยู่อ้อแอบน้องก่อบุญปี่บ่มี เสียดายบุญปี่มี ได้อยู่หอ อยู่เฮือนแอบน้อง แม่ตัวเก้า บ่มจ้อง ปี่ก่บ่กึ่งตัวนาง แม่ตัวฮิมตาบาง น่องเจียงคำ หัวใจฮักปี่ เจ้าฮาแล้ว ... เซย ...

๘) เรื่อง ขับเยาะ (ชาย)

เจ้าเฮ้ยเจ้า ... นะบัดเดววันนี้ ฟังเตาะแมโตเด็ดดอกฝ้าย แม่หม้ายหนุ่มจี้ก็ เสียว่าผัวน้องและ ตายไปเป็นผี น่องก้อยเอาอ้ายเมอแดนจ๊ะ ได้ก้อ ปี่จาดไข่อยู่อ้อแอบน้อง ตั้งแต่ได้มา ปี่ก็มาหันจันดา

น้องคนเดียวบ่มีกู ปี่จาดไขอยู่ก่อแอบน้องยามเมื่อน้องบ่มีผัว เสียว่ากำโหนดเข้ากันมา โต้น้องอย่าไปมัย เจ้าฮาแล้ว ... เซย ...

๙) เรื่อง ขับเยาะกัน (ชาย)

เจ้าเฮยเจ้า ... นะ บัดเดววันนี้ ฟังเตาะแมโต้จำปาเผย โสยฮาย หอมแผ่ผาย เจียงคำกว้าง เสียว่าน้องเป็นฮ่าง น้องอี่ว่าอย่างใด น้องก้อยกิดใจดี ดี ละชอบอกจายยอมเจ้า ถึงเมื่อหล้ามาแล้ว ก็บ่จ่างกิด อย่างใด และหนอ น้องฮักฮ้ายสาวอี่เจียงคำ เจ้าฮาแล้ว ... เซย ...

๑๐) เรื่อง ขับเยาะ (ชาย)

เจ้าเฮยเจ้า ... นะบัดเดววันนี้ ฟังเตาะแมโต้วาดวัดผิวขาว-แดง ลองลองก็เหมือนดอกตองเดือนห้า ปี่กิดถึงหล้าแม่น้อย อี่ไปอยู่ไหนหลับ เสียและหนอ ปี่กิดถึงหล้าแม่น้อย อี่ไปอยู่ไหนนอนเสีย และหนอ ปี่นิหั่วตกหมอน ปี่บ่อหลับ บ่อนอนและได้ ปี่กิดถึงหล้าแม่น้อย ก็สาวอี่เจียงคำ เจ้าฮาแล้ว ... เซย ...

๑๑) เรื่อง ขับว่าให้กัน (หญิง)

เจ้าเฮยเจ้า ... นะบัดเดววันนี้ ฟังเตาะแมโต้ จอมมกมอนอย่างก้อมป้อโต้จอมขอดฮ้ายฮ้อมล้อม ลูกแต่ไก่อมา ฮู้ว่าปี่นิ ลูกแต่เมืองอเมริกา พร้อมโลซา และโซเวียต ฮู้ว่าป้ออยู่ห้องประกาศตองเมืองใหญ่ อินเดีย ฮู้ว่าป้ออยู่เมืองอาราวี พร้อมหงส์สาตะโก่งตองปุง ฮ้ายปี่เจ้าเหมือนอี่ขับเหินบิน ปี่นิเบาอย่างเดียวดิน ดีปี่ก้าเฮือนแก้ว แสงอี่หล้าหันแล้ว ก็ตีย่านยองโก่ ขนหัวน้อง ป้อพิดตึงโต้ ข้าเต็มโก่ฟุงฮ้าย ป้อโต้เก้ามวยจ้าย ฮ้ายบ่าวเจียงคำ เจ้าฮาแล้ว .. เซย ...

แสนจาดมาถึง เมียปี่ก้ามาเจ็บเป็นหึงและมีน ได้สามเดือนมาก็เมียนจาด เมียปี่ก้ามาตายจาก ฮ้ายป้อน้อย บ่มีกูเสียงสองสะมาหมองใจ ฮ้ายเจียงคำ ก็บ่มีกู เจ้าฮาแล้ว ... เซย ...

๑๒) เรื่อง ขับว่าให้กัน (หญิง)

เจ้าเฮยเจ้า ... เจ้า นะบัดเดววันนี้ ป้อโต้สิดอกฝ้าย ป้อหม้ายหนุ่มใจหวาน เมียปี่สร้างสมปาน ก้อยหาใหม่ โต้สิดอกฝ้ายเมียเก่าจายมี เป็นเป็นนัยยังเบาตาย เป็นก็หายหมอ เจ้ามาต่าย เกือกไข่ การถูกได้มันตัน ตู่จอมยังหาย หมอตั้งลาย มาใส่ยังได้ อันนิ เป็นแต่วิบากฮ้ายดอกไม้ แสนจาดมาถึง เมียปี่ก้ามาตายจากฮ้ายป้อน้อย บ่มีกูเสียงสอง สะมาหมองใจ ฮ้ายเจียงคำ ก็บ่มีกู เจ้าฮาแล้ว ... เซย ...

๑๓) เรื่อง ขับว่าให้กัน (หญิง)

เจ้าเฮยเจ้า ... เจ้า นะบัดเดววันนี้ เสียว่าเมียปีบาคเจ็บไข้พยาธิร้ายเจ็บไข้บ่หาย เสียเจื้อลูกหลานหลาย ไปหาได้หมอมารับบิบ ยาฉืดพร้อมยาแก้ เอามาแจ้เบิกเบอ หลายเหลือหูและตา พร้อมยาแดงก็ใส่ หมอใหม่มารีบร้อน กำลูปบิบทัว ก็เป็นกั๊ง และโหน ฟ้าวหายามาแจ้ ป่อ-แม่ ให้ชะข้าว ปั่น้องอื้อดู ต้องดูใบหูกั๊ตและหนาว ซ้าอินคอก ยก ออก หมอบอกหื้อป็น้อง ว่าเหมือนบ่าวเป็นกุน เขาก็มาเล่นกันซุกๆ เฟดโคตบผ้า แสงอิ้หล้าว่าแล้ว โตป๋อย่าหมอง อ้ายเฮยเจียงคำ เจ้าฮ่าแล้ว ... เซย

๑๔) เรื่อง ขับเยาะ (หญิง)

เจ้าเฮยเจ้า ... เจ้า นะบัดเดววันนี้ ฟังเตาะป่อโต่ คำหล่อเบ้า เจื่อมเต้า เบ้าเสียเบ้า แดกแห่งเตอนิ ... นางก็ปละกองแสง เขาป๋อยโลกองแก้วเล็กเมื่อปี่ว่าแล้ว นางก็ตีเตาะ เตาะก่ายจายเมอเหมินตั้ง เครือหนามหลาย มันจ่างเก๊าหวนกัน ออกเกม ออกกลอ ตั้ล้าน ในแห่งห้องม่อนล้าน ไฟไหม้หมดเฮง ป่อโต่ทางเถียง กว้างยางเปง แห้งแดด น่องไขกตแกวัดไ้ปี่เจื้อ มาเป็นกู่แอ็บกัน ปี่ก็ก้อยตองหัน น่องกุนเดวบ่อมีกู่ เจ้าฮ่าแล้ว .. เซย ...

๑๕) เรื่อง ขับว่าให้กัน (หญิง)

เจ้าเฮยเจ้า ... เจ้า นะบัดเดววันนี้ เตอนิ ... น่องดิถาม แห่งอ้ายปีเจื้อก่านี้้งก่อนเน้อ นางจึงว่า ปี่ลูกฮั่นมานี้ มีกี่ปนโยด ปี่ลูกฮั่นมานี้มีกี่ปนวา ปันวาไหนและมีกีย่อมหญ้า ย่อมหญ้าไหน และมีกียอยดิน หินดำซ้อนหินปอน ก็มีกี้ลูก ปี่กอยแหนอุบฮื้อนางฮู้ตามดั่งคำมี และอ้ายบ่าวเจียงคำ เจ้าฮ่าแล้ว ... เซย ...

๑๖) เรื่อง ขับเยาะกัน (หญิง)

เจ้าเฮยเจ้า ... นะ บัดเดววันนี้ ฟังเตาะแม้โต่เสี่ยวก็พร้อม แม่ทุ่งป่าสา แม่โต่ปานอนทรายเกล็ดยายซ้อนจายหาง ส่อของ มีดั่งแดดส่องเหล็มนอนเจ็บหว่างฝา มันจ่างหลับตาลี้ดอนทรายที่หล้าหาด มีดั่ง เจอจาดป่าอยู่ด้วยในน้ำ สระเตดวังเสีย แม่ตัวกาแก ขึ้นนอนนอนเป็นกู่ ปี่จาดไขอยู่ใกล้แอบ น่อง สาวอี่เจียงคำ เจ้าฮ่าแล้ว ... เซย ...

๑๗) เรื่อง ขับว่าให้กัน (หญิง)

เจ้าเฮยเจ้า ... เจ้า นะบัดเดววันนี้ แล้วก็ตีว่าแสงๆ บ่อโต่คำแดง เข้าสองตอง ก็ลอมเบ้านี้ย ฟังเตาะโต่ นกแลเซียวตาไสชบก้อม (ปากว่อง) มีดั่งหางแดง เหล็มดินแดง ออกช่องเส ว่าก่ามนางดี เสียว่าบุญนามมีได้กินจิ้นปลาสา อี้ตุ๊กฮุดเผอหล้าห่างจ้า ก็นเข้ากั๊บเกอ สังกมาเหลือเสียใจ น่องก็บ่มีเงินซื้อ และอ้ายบ่าวเจียงคำ เจ้าฮ่าแล้ว ... เซย ...

๑๘)เรื่อง ขับว่าให้กัน (หญิง)

เจ้าเฮ้ยเจ้า ... เจ้า นะบัดเดววันนี้ ฟังเตาะป้อโต่ กำแขกแก้วแวดล้อม กับหมากเกี้ยวหอม ก็มาขับโตย ปี่ตำไหล เกือบแลงถึงแจ้ง ปี่ตีฮื้อน้องแถ่งเงินมอกก็ป็น ปี่ก้อยฮื้อดู ตองหัน น้องหญิงเดียวฮื้อ แสงน้อง กุ่นตุ๊ก เจ้าฮ่าแล้ว ... เซย ...

๑๙)เรื่อง ขับว่าให้กัน (หญิง)

เจ้าเฮ้ยเจ้า .. เจ้า นะบัดเดววันนี้ ฟังเตาะป้อโต่ กำกองดั่งเหนือน้ำ อย่างฮากบ่าวตาย เมืองวายได้หลายปี แสงโขบก็ดโจับ อ้ายปอน้อย ก็หมอง ส้งมาหวังเป็นสอง หนึ่งไปจาย ก็บ่ฮันหุ่น น้องก็มาก็ดขุ่น อ้ายปี่เจื้อ ไปอยู่เมืองใด และอ้ายบ่าว เจียงคำ เจ้าฮ่าแล้ว ... เซย ...

๒๐)เรื่อง ขับว่าให้กัน (หญิง)

เจ้าเฮ้ยเจ้า ... เจ้า ฟังเตาะป้อโต่ ต้นซักโค ใบตากน้ำท่วม ฮากมันฟู ป้อโต่ชูบู อ้ายกุนงาม โต่ น้องไปเป็นกู น้องไขอยู่ใกล้ปี่แต่ บุญน้องบ่มีเสียดายน้องนางมี ได้อยู่หอ อยู่เหิน โหม่ออ้าย หล้าโต่ อ้าย น้องก็โกปีบ่อเอา และอ้ายบ่าวเจียงคำ เจ้าฮ่าแล้ว ... เซย ...

๓.๖ ฐานข้อมูลนักดนตรี

ที่	ชื่อ-สกุล	ปีเกิด	ความสามารถ	ที่อยู่
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย				
๑	นายจอม จายเสา	๒๕๑๒	ขับลื้อ	บ.สันตันขาม ต.นางแล
๒	นายออน	-	ขับลื้อ	ม.๑๔ ต.บ้านดู่
๓	นางมา คำดี	๒๕๐๒	ขับลื้อ	ม.๑๔ ต.บ้านดู่
๔	นายก้อน อุ่นคำ	๒๕๐๗	ช่างเปี	ม.๑๔ ต.บ้านดู่
๕	นายแสง แสงเพชร	๒๕๐๔	ช่างเปี	บ.ห้วยป่ากั้ง ต.บ้านดู่
๖	นายอุแสง	-	ช่างเปี	บ.ดอยกิว ต.บ้านดู่
อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย				
๗	นายอุ่น (สิงห์คำ) วงศ์ลาด	๒๕๐๐	ช่างเปี	ม.๑ ต.แม่สาย (๐๙๑-๓๐๓-๓๖๙๖)
๘	นางแอ่น บุญศรี	-	ขับลื้อ	๑๑๗ ม.๗ ต.แม่สาย
๙	นายจ้อย (มุ คำแสง)	-	ขับลื้อ	ม.๑๐ ต.เวียงพางคำ
๑๐	นางแก้ว ปัญญา	-	ขับลื้อ	ม.๑๐ ต.แม่สาย
๑๑	นางวาสนา นามแล	๒๕๑๓	ขับลื้อ	ม.๑ ต.แม่สาย
๑๒	นายจอม	-	ช่างเปี	บ้านผาแตก
๑๓	นายแสง	-	ช่างเปี	บ้านผาแตก
อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย				
๑๔	นายแก้ว แสงงาม	๒๔๗๔	ขับลื้อ+เปี	บ.ท่าข้าม
๑๕	นางทองพูล ยาวีเลิง	๒๔๘๔	ขับลื้อ	บ.ท่าข้าม
๑๖	นางอินแสง ยาวีเลิง	-	ขับลื้อ	บ.ท่าข้าม
๑๗	นางแอ่น ไชยลังกา	-	ขับลื้อ	บ.ท่าข้าม
๑๘	นางบัว ยาวีเลิง	-	ขับลื้อ	บ.ท่าข้าม
๑๙	นางแสง แสงงาม	-	ขับลื้อ	บ.ท่าข้าม
๒๐	นางเอ้ย อูษาใจ	-	ขับลื้อ	บ.โล๊ะ
๒๑	นายคำหล้า แสงงาม	-	ขับลื้อ	บ.โล๊ะ
๒๒	นายจ้อย ลือชา	๒๔๘๗	ขับลื้อ+เปี	บ.ปอกลาง
๒๓	นายคำลือ ไชยลังการ	-	ขับลื้อ	บ.ปอกลาง
๒๔	นางแก่น ลือชา	-	ขับลื้อ	บ.ปอกลาง

ที่	ชื่อ-สกุล	ปีเกิด	ความสามารถ	ที่อยู่
๒๕	นายคาค ลือชา	๒๕๐๒	ปี	บ.ดอน
๒๖	นายแปง ลือชา	-	ขับลื้อ	บ.ดอน
๒๗	นายคำ หัตถกอง	๒๔๘๗	ขับลื้อ+ปี	บ.ป่าหัด
๒๘	นางเดี่ยว สิงห์แก้ว	-	ขับลื้อ	บ.ป่าหัด
๒๙	นางแสง	-	ขับลื้อ	บ.ผาตั้ง
อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา				
๓๐	นายวิชัย ศรีจันทร์	๒๕๐๒	ขับลื้อ	๐๘๔-๘๐๓-๓๗๑๖
๓๑	นางทอง แสงทอง	๒๔๘๗	ขับลื้อ	๐๘๐-๑๒๗-๓๖๘๑
๓๒	นายอุดร สมฤทธิ์	-	ขับลื้อ	๐๘๕-๗๑๒-๘๑๗๐
๓๓	นางเมษา สมฤทธิ์	-	ขับลื้อ	๐๘๔-๓๖๘-๕๓๑๘
๓๔	นางแปง ศรีจันทร์	-	ขับลื้อ	๐๘๑-๗๖๕-๓๕๙๓
๓๕	นายถวิล เชื้อสะอาด	-	ขับลื้อ	๐๘๑-๓๘๗-๐๗๓๓
๓๖	นางทองใบ กองมงคล	-	ขับลื้อ	-
๓๗	นายมานิต ศรีจันทร์	-	ขับลื้อ	-
๓๘	นายแก้ว มาไกล	-	ช่างปี	๐๘๘-๔๐๖-๖๓๗๙
๓๙	นายประดิษฐ์ พวงมะลิ	-	ช่างปี	๐๘๕-๖๙๕-๔๕๗๘
๔๐	นายจรัส สมฤทธิ์	-	ช่างปี	๐๘๙-๔๓๐-๓๕๔๖
พื้นที่อื่นๆ				
๔๑	นายอนันต์ ธรรมวงษ์	-	ขับลื้อ	บ้านหาดบ้าย อ.เชียงของ จ.เชียงราย
๔๒	นายจอม ใจดี	-	ขับลื้อ	บ้านวังสาน อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
๔๓	นายแอ่น ลิวไชย	-	ขับลื้อ	บ้านทับกุ่มทอง อ.แม่จัน จ.เชียงราย
๔๔	นายอิมเมือง อินตะวง	-	ขับลื้อ	บ้านร่มโพธิ์ อ.แม่สรวย จ.เชียงราย
๔๕	นายประเสริฐ ปิมปา	-	ขับลื้อ	บ้านแม่ตำเหิน อ.พญาเม็งราย จ.เชียงราย
๔๖	นายเลื่อน ใจแปง	-	ขับลื้อ	บ้านห้วยหลวง อ.ขุนตาล จ.เชียงราย

๓.๗ ฐานข้อมูลช่างขับลื้อที่มีบทบาทในสังคมชาวไตลื้อ และช่างทำปี่ลื้อ

๑) นางทองพูน ยาวีเลิง

ภาพที่ ๓.๑๑ นางทองพูน ยาวีเลิง ช่างขับลื้อ บ้านท่าข้าม อ.เวียงแก่น จ.เชียงราย
ที่มา: นายองอาจ อินทนิเวศ

คุณยายทองพูน ยาวีเลิง อายุ ๗๓ ปี (เกิดเมื่อ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๔) ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านเลขที่ ๑๗ บ้านท่าข้าม ตำบลท่าข้าม อำเภอเวียงแก่น เริ่มต้นการขับลื้อเมื่ออายุประมาณ ๑๕-๑๖ ปี เรียนรู้ทักษะการขับลื้อโดยการติดตามผู้เฒ่าผู้แก่ช่างขับลื้อในหมู่บ้านท่าข้าม (แม่ของยายทองพูน) ไปขับลื้อในกิจกรรม และเทศกาลต่างๆ อย่างต่อเนื่อง จนสามารถจดจำทำนอง และบทขับในเรื่องต่างๆ ได้เป็นอย่างดี เมื่อเริ่มขับแรกได้รับการแนะนำจากช่างขับอยู่เสมอ จึงทำให้ยายทองพูนเกิดความชำนาญ ประกอบกับยายทองพูน เป็นผู้ที่มิเสียงหวานใส ทำให้ยายมักได้รับการเชิญให้ไปขับลื้อในกิจกรรมของชาวไตลื้อในหมู่บ้าน และพื้นที่ใกล้เคียงเสมอ หลังจากมีครอบครัวคุณยายได้รับการสืบทอดจากการแต่งตั้งโดยเจ้าหลวงคำแดง ให้เป็นช่างขับประจำตัวของผีเจ้าหลวง (พิธีกรรมความเชื่อเรื่องผีเจ้าหลวงของชาวไตลื้อ) จึงได้ขับลื้อมาจนถึงปัจจุบัน วิธีการเลือกช่างขับ คือ การใช้การเข้าทรง และร่างทรงจะเลือก หรือชี้เลยว่าใครเป็นช่างขับ (ช่างขับ เป็นองครักษ์ เป็นบวรากรของเจ้าหลวง)

ประสบการณ์การขับลื้อของคุณยายประมาณกว่า ๖๐ ปี เคยเป็นแม่ครูสอนขับลื้อให้แก่เด็กและเยาวชน ได้แสดงการขับลื้อในงานสืบสานตำนานไทลื้อในหลายๆ อำเภอในจังหวัดเชียงราย และเป็นช่างขับประจำตัวของผีเจ้าหลวงบ้านท่าข้าม

๒) นางบัวตอง แสงทอง

ภาพที่ ๓.๑๒ นางบัวตอง แสงทอง ช่างขับลื้อ อ.เชียงคำ จ.พะเยา
ที่มา: นายองอาจ อินทนิเวศ

นางบัวตอง แสงทอง เกิดเมื่อ พ.ศ.๒๔๘๗ ที่เมืองยอง สิบสองพันนา ประเทศจีน สนใจฝึกหัดขับลื้อมาตั้งแต่อายุ ๑๒ ปี โดยฝึกจากญาติผู้ใหญ่ในชุมชน ใช้วิธีฝึกท่องจำทำนอง และบทขับปากเปล่าจนจำขึ้นใจ เมื่ออายุได้ ๑๖ ปี แต่งงานมีลูกสาวหนึ่งคน หลังจากและได้ย้ายเข้ามาอยู่ในประเทศไทย จากนั้นได้แต่งงานใหม่กับนายเล่าอย่าง ชาวจีนฮ่อ และได้ย้ายครอบครัวมาอยู่ที่บ้านหนองลื้อ ตำบลฝายกวาง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา นางบัวตอง แสงทอง มักจะขับลื้อคู่กับนายกร แก้วคำแปง มีช่างปี่คู่ใจคือนายแก้ว มาไกล

ปัจจุบันนางตอง แสงทอง อาศัยอยู่บ้านเลขที่ ๙๕ หมู่ ๔ บ้านลำ ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

๓) นายวิชัย ศรีจันทร์

ภาพที่ ๓.๑๓ นายวิชัย ศรีจันทร์ ช่างขับลื้อ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

ที่มา: นายองอาจ อินทนิเวศ

นายวิชัย ศรีจันทร์ หรือ ผอ.วิชัย ศรีจันทร์ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหย่วน (เกิดเมื่อ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๐๒) ผอ.วิชัย เป็นที่เคารพรักอย่างมากในกลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้อ อ.เชียงคำ จ.พะเยา เนื่องจากอาจารย์เป็นคนคนพุ่มเททำงาน เป็นกำลังหลักสำคัญในการทำงานด้านวัฒนธรรมของชาวไตลื้อ เป็นผู้สืบสานวัฒนธรรมไตลื้อ เป็นปราชญ์ของชาวไตลื้อ อาจารย์วิชัยมีผลงานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชาวไตลื้อในเชิงภาษา และวรรณกรรมหลายชิ้น

ปัจจุบัน ผอ.วิชัย ศรีจันทร์ รับราชการครู ตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหย่วน (เชียงคำนาโคโรวาท) อาศัยอยู่บ้านเลขที่ ๑๓๓ หมู่ที่ ๑ บ้านธาตุสบแวน ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา หมายเลขติดต่อ ๐๕๔-๔๑๕-๙๐๒ และ ๐๘๔-๘๐๓-๓๗๑๖ อีเมล Bigchay.1959@gmail.com

ผลงานดีเด่นที่เคยได้รับการยกย่องของ ผอ.วิชัย ศรีจันทร์

- เขียนบท กำกับการแสดง แสง สีเสียงในงานวันสืบสานตำนานไทลื้อปี พ.ศ. ๒๕๔๓
- ร่วมเขียนบทพากย์ การแสดงแสงสีเสียงในงานวันสืบสานตำนานไทลื้อโลก ปี พ.ศ. ๒๕๔๘
- เข้าเฝ้าฯ ขับลื้อ ยอยศเจ้ามิ่งเมืองถวายในหลวง พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ฯ พ.ศ.๒๕๕๓

- เข้าเฝ้าฯ ขับล้อ ถวายพระองค์เจ้าโสมสวลีฯ พ.ศ.๒๕๕๓
- ได้รับโล่รางวัลผู้อนุรักษ์วัฒนธรรมไทย ในวันมรดกไทย (๒ เมษายน พ.ศ.๒๕๕๔)
- ร่วมเขียนบทพากย์ และร่วมการแสดงแสงสีเสียงในงานวันสืบสานตำนานไทลื้อ ปี พ.ศ. ๒๕๕๕
- ร่วมเขียนบทพากย์ และร่วมการแสดงแสงสีเสียงในงานวันสืบสานตำนานไทลื้อ ปี พ.ศ. ๒๕๕๗

๔) นายจอม จายเสา

ภาพที่ ๓.๑๔ นายจอม จายเสา

ที่มา: นายองอาจ อินทนิเวศ

นายจอม จายเสา เกิดเมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๒ อาศัยอยู่ บ.สันตันขาม ต.นางแล อ.เมือง จ.เชียงราย เป็นช่างขับที่ได้รับการนิยมนมากในพื้นที่เมืองเชียงราย เริ่มฝึกหัดขับล้อโดยการจดจำทำนองจากวิทยุทัศน์บันทึกเสียง และอ่านตัวหนังสือไต่ล้อได้ จึงอ่านหนังสือและจดจำทำนองได้ขึ้นใจ จากนั้นฝึกหัดอย่างสม่ำเสมอ มีปฏิภาณไหวพริบในการขับล้อดี และลีลากล่นทางภาษาการขับล้อเป็นอย่างดี

๕) นายแก้ว แสงงาม

ภาพที่ ๓.๑๕ นายแก้ว แสงงาม ช่างทำปี่ และช่างปี่ลื้อ อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย
ที่มา: นายองอาจ อินทนิเวศ

นายแก้ว แสงงาม (เกิดเมื่อปี พ.ศ.๒๔๗๔) อายุ ๘๓ ปี ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านท่าข้าม ตำบลท่าข้าม อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย ช่างปี่ที่มีความชำนาญในการเป่าปี่ทำนองขับลื้อของบ้านท่าข้าม ฝึกเรียนเป่าปี่ตั้งแต่อายุ ๑๒ ปี จากบิดา และยังเรียนวิธีการผลิตเครื่องดนตรีปี่ของชาวไตลื้อไว้ด้วย เคยเป็นพ่อครูสอนเยาวชนเป่าปี่ในเขตอำเภอเวียงแก่น ปัจจุบันได้รับการแต่งตั้งให้เป็นช่างปี่ประจำตัวของผิเจ้าหลวงบ้านท่าข้าม (ช่างปี่ประจำตัวของยายทองพูน ยาวีเลิง) และยังเป็นปราชญ์ชุมชนถ่ายทอดศิลปะการฟ้อนเจิง ลำดวนให้แก่เยาวชนที่สนใจ

นอกจากนี้นายแก้ว แสงงาม ยังได้รับการยกย่องให้เป็นหมอพิธีกรรมของชาวไตลื้อ เช่น พิธีสงเคราะห์ พิธีสู่ขวัญ พิธีปราบผี พิธีหามือหาวัน เป็นต้น

๖) นายแก้ว มาไกล

ภาพที่ ๓.๑๖ นายแก้ว มาไกล ช่างปี่ลื้อ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา
ที่มา: นายองอาจ อินทนิเวศ

นายแก้ว มาไกล อายุ ๖๙ ปี เกิดเมื่อวันที่ ๑๕ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ที่เมืองหลวง แคว้นสิบสองปันนา บิดาชื่อนายแยง จันทิมา มารดาชื่อนางจ้อย จันทิมา เป็นคนจีนสิบสองปันนาอยู่ที่เมืองโรง เริ่มฝึกหัดเป่าปี่ลื้อ ตั้งแต่อายุ ๑๕ ปี นายแก้ว มาไกล เดินทางเข้าอยู่ที่ตำบลเกาะทรายอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย พร้อมครอบครัวเมื่ออายุ ๑๒ ปี ตั้งรกรากฐานอยู่ที่นั่นเป็นเวลานานพอสมควร จากนั้นได้เกิดเหตุมีคนมาขโมยของที่บ้าน เลยต้องย้ายไปอยู่ที่ท่าขี้เหล็ก ประเทศพม่า และนานพอสมควรที่ได้แต่งงานกับ นางน้อย มาไกล ได้พากันเข้ามาอยู่แม่สายจังหวัดเชียงรายอีกครั้งหนึ่ง จากนั้นสองคนสามีภรรยาเข้ามาทำงานที่อำเภอเชียงคำ แล้วได้เปลี่ยนนามสกุลที่อำเภอเชียงคำ จากนามสกุลเดิม จันทิมา เปลี่ยนมาเป็น มาไกล นายแก้ว ได้ไปอาศัยอยู่ที่บ้านธาตุสบแวนหมู่ที่ ๑ ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา กับครอบครัวและได้ขายของดี เพราะได้ใช้สำเนียงภาษาลื้อเหมือนกัน หลังจากนั้นไม่นานนายแก้ว ได้มาซื้อที่บริเวณหมู่บ้านปางวัว หมู่ที่ ๑ ตำบลเชียงบาล อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา เนื่องจากคนในหมู่บ้านปางวัวส่วนมากเป็นคนไทยเชื้อสายไตลื้อที่อพยพมาจากสิบสองปันนาก่อนหน้านี้แล้วและนายแก้วได้มาพบกับนายกร แก้วคำแพง ช่างขับลื้อและ นางบัวทอง แสทอง ช่างขับลื้อจนได้รวมตัวกันได้เป็นคณะเล็กๆ ปัจจุบันมีการจัดงานไตลื้อขึ้นทุกปี ที่บ้านธาตุสบแวน และจะมีชาวไตลื้อจากทุกๆ จังหวัดมารวมตัวกัน

ปัจจุบันนายแก้ว มาไกล อาศัยอยู่บ้านเลขที่ ๑๙๕ หมู่บ้านปางวัว อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

๗) นายสิงห์คำ วงศ์ลาด อำเภอมะนัง

ภาพที่ ๓.๑๗ นายสิงห์คำ วงศ์ลาด ช่างเป่าขลุ่ย อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงราย

ที่มา: นายองอาจ อินทนิเวศ

นายสิงห์คำ วงศ์ลาด หรือนายอู่น เกิดเมื่อวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๐๐ ที่เมืองสิบสองปันนา เดินทางเข้ามาตั้งรกรากอยู่ในอำเภอมะนังเมื่อปี ๒๕๑๘ เริ่มหัดเป่าขลุ่ย ตั้งแต่อายุ ๑๔ ปี (๒๕๑๔) ฝึกหัดโดยการจดจำทำนองจากผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน จากนั้นก็เริ่มรับงานแสดงร่วมกับเพื่อนๆ ที่เป็นช่างขับ เดินทางแสดงขลุ่ยในงานมงคลแถบจังหวัดเชียงราย พะเยา และในประเทศพม่าอย่างต่อเนื่อง

ปัจจุบันนายอู่น ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปในอำเภอมะนัง งานแสดงด้านการขับขลุ่ยมีเพียงงานแสดงทางวัฒนธรรมที่จัดขึ้นโดยสมาคมไตลื้อ หรือหน่วยงานภาครัฐเท่านั้น ด้านการสืบทอดมีเพียงการสอนเป็นครั้งคราวให้กับผู้สนใจทั่วไปที่สนใจเข้ามาศึกษาเทคนิคการเป่าขลุ่ยเท่านั้น ส่วนเยาวชนในชุมชนยังไม่มีการจัดการสอนที่เป็นระบบเท่าที่ควร

๓.๘ การถ่ายทอดและการสืบทอด

กระบวนการถ่ายทอดการขับลื้อ เป็นกระบวนการถ่ายทอดแบบปากต่อปากเช่นเดียวกันกับดนตรีพื้นบ้านโดยทั่วไป มีการฝึกฝนจากการจำ จากนั้นทดลองแสดงจริงตามงานแสดง โดยแสดงร่วมกับครูที่สอนให้ ทั้งนี้รูปแบบการสอน อาจแบ่งตามความถนัด หรือรูปแบบการสอนของแต่ละคน ซึ่งผู้เรียนที่ต้องการฝึกหัดเป็นช่างขับลื้อ สามารถเลือกเส้นทางของตนได้ว่าต้องการเป็นช่างขับลื้อ หรือเป็นช่างเป่าปี่ จากการลงภาคสนามเก็บข้อมูลพบว่า รูปแบบการฝึกหัดของทั้งสองมีความเป็นศาสตร์เฉพาะตัวของแต่ละชนิด คือ การฝึกการเป็นช่างขับ และการฝึกการเป็นช่างเป่า แต่ทั้งนี้การฝึกทั้งสองรูปแบบมีหลักการทางเดียวกัน คือ เรื่องระดับเสียงหลักของทำนองที่เป็นเสียงเดียวกันทั้งเสียงขับลื้อ และเสียงทำนองเป่า แต่จะแตกต่างกันที่ทักษะการแสดง กล่าวคือ

การฝึกการเป็นช่างขับลื้อ จะต้องเป็นผู้มีปฏิภาณไหวพริบในการประพันธ์บทขับด้วย เนื่องจากการขับลื้อเป็นการขับร้องเพลงที่มีการเปลี่ยนแปลงเนื้อร้องไปได้เรื่อยๆ ตามสถานการณ์ ขณะนั้น ถึงแม้บางครั้งจะมีการเตรียมบทมาแล้วล่วงหน้าก็ตาม ช่างขับจะต้องมีการด้นเนื้อร้องเรื่องราวที่ปรากฏขึ้นเสมอ เพื่อเป็นการสร้างความสนุกสนานให้กับผู้ฟังในขณะนั้น ดังนั้นช่างขับจึงต้องมีไหวพริบในเรื่องการแต่งบทขับลื้อพอสมควร ช่างขับลื้อที่มีความสามารถสูงๆ มักจะมีเรื่องราวตำนาน นิทานชาดก หรือเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเข้ามาใช้เป็นเนื้อเรื่องในการขับลื้อเสมอ เนื่องจากคนใต้ลื้อมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างมาก หากช่างขับนำเรื่องราวที่เป็นที่ประทับใจ มาใช้เป็นหลักในบทขับลื้อ ผู้ฟังจึงเกิดให้ความสนใจและชื่นชอบเป็นอย่างมาก

การฝึกการเป็นช่างเป่าปี่ นอกจากการฝึกจดจำทำนองปี่ลื้อในบทขับลื้อให้จำจนขึ้นใจแล้ว จะต้องฝึกทักษะการระบายลมให้ชำนาญ เพื่อการแสดงที่ต่อเนื่อง ทักษะการระบายลมเป็นทักษะสำคัญยิ่งต่อการเป่าปี่ทุกชนิด โดยเฉพาะการเป่าปี่ประกอบการขับร้องที่ยาวนาน ช่างเป่าจะไม่สามารถหยุดพักได้เลย เนื่องจากช่างขับจะขับร้องเพลงอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา และหากช่างเป่าหยุดเป่า จะทำให้หยุดทันที ดังนั้นช่างเป่าต้องฝึกทักษะการระบายลม เพื่อให้มีความสามารถเป่าปี่ได้อย่างต่อเนื่องพร้อมทั้งหายใจ และมีความอดทนต่อการเป่าปี่ในระยะเวลายาวนาน

ในการฝึกทั้งช่างขับ และช่างเป่า สิ่งแรกที่จะจะทำคือการจดจำทำนองหลักของการขับลื้อให้ได้ ในการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า มีช่างขับ และช่างเป่าหลายท่านได้ถ่ายทอดศิลปะการขับลื้อให้กับคนรุ่นต่อไป ซึ่งแต่ละคนมีรูปแบบการถ่ายทอดที่แตกต่างกันไป ดังจะกล่าวได้ดังนี้

๑) การถ่ายทอดการขับลือ แนวทางของนายจอม จายเสา

แนวทางการถ่ายทอดการขับลือของนายจอม จายเสา เป็นการศึกษาด้วยตนเอง ใช้ทักษะการจดจำทำนอง และต้องใช้ความสามารถด้านการอ่านหนังสือภาษาไทยโบราณ ที่บันทึกเรื่องราว บทขับลือไว้ตั้งแต่อดีต ทั้งนี้ นายจอม มีบทหลักที่ใช้สำหรับฝึกหัดผู้เริ่มเรียนการขับลือเบื้องต้น ซึ่งเป็นทำนองง่ายๆ ให้ฝึกหัดท่องตาม หลังจากท่องจำทำนอง และบทได้จนจำขึ้นใจแล้ว จึงฝึกหัดเปลี่ยนบทเนื้อร้องต่อไป

บทฝึกหัดของนายจอม จายเสา มีสำนวน และทำนองดังต่อไปนี้

ขับลือ บทเกี่ยวสาว

(สำเนียงของ)

ขับลือ โดย นายจอม จายเสา
บันทึกโน้ต โดย นายองอาจ อินทนิเวศ

ขับลือ

เจ้า เฮ้ย เจ้า เฮ้ย _____ ฟัง เตอะ แม่ โต _____

หน้า ดี _____ หน้า เก ไส ดี ไหล สาง มั่น เจ้า ก้อง บ้าน ก่อน มา ข้าง ล่าง ที่ ไหล

เลื่อน กัน ขา รอ วัน หัน มา สุด สาย ดา ที่ บ มี เห็น จื่อ กุย

ม่วน ชื่น เว้า เช้า มา เก๋อ โหย ดั่ง ปี่ ดั่ง กัน _____ ปี่ นี้ ไส ร็อก ไส กัน นี้ ไส หน้า

คน ดี มี กู ก้า ละ สาน ห่า

อุด ปอน โคน ดั่ง ห่า เลือก สี หน้า ดู หน้า _____

๒) การถ่ายทอดการขับลื้อ แนวทางของนายแก้ว มาไกล

แนวทางการถ่ายทอดการขับลื้อของนายแก้ว มาไกล เป็นการฝึกฝนการเป่าปี่ลื้อ โดยนายแก้ว ได้ทำเอกสารประกอบการสอนปี่ลื้อ ที่ได้รับความนิยมอย่างมากในช่วงขับลื้อทั้งเชิงราย พะเยา และจังหวัดใกล้เคียง

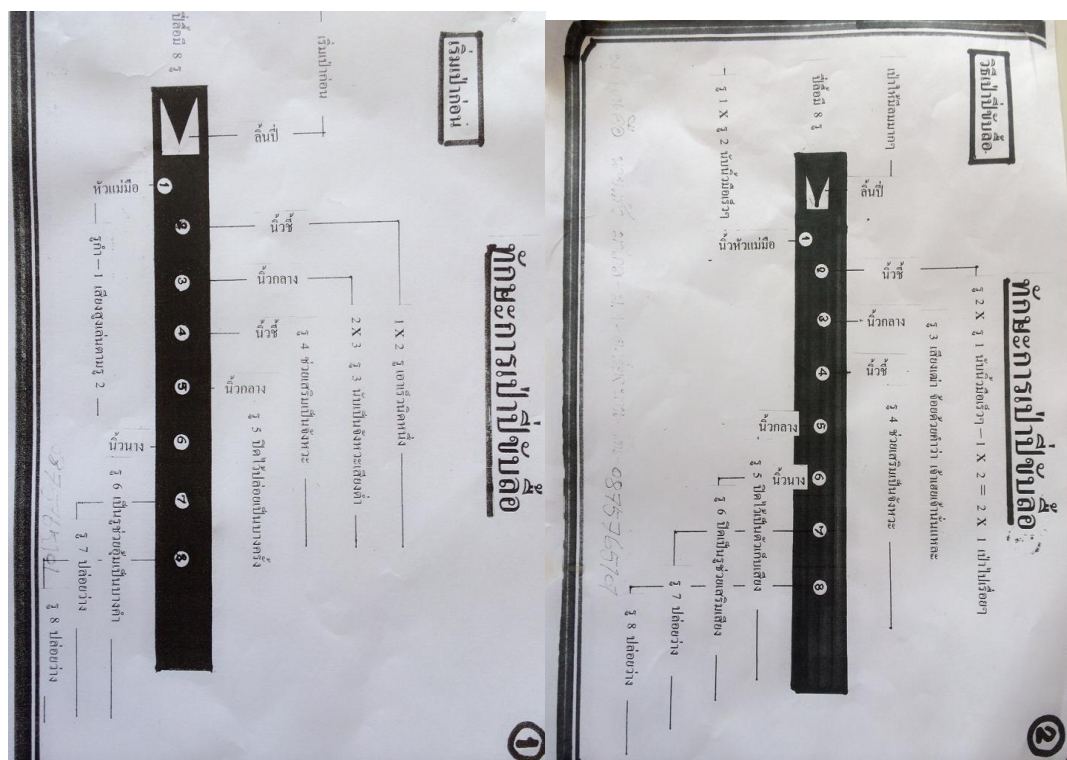
ขั้นตอนการฝึกของนายแก้ว มาไกล สามารถอธิบายเป็นขั้นตอน ดังนี้

- ฝึกเป่าลมเข้ากับปี่ โดยไม่ต้องกดโน้ตใด ให้เสียงโน้ตยาวๆ ฝึกจนคล่องแคล่ว
- จากนั้นวางนิ้วมือ บนปี่ ซึ่งนายแก้วมีเอกสารประกอบการสอนไว้
- หัดเป่า พร้อมเปลี่ยนนิ้วมือ โดยไม่ต้องถูกทำนองก็ได้ แต่ขอให้สามารถเปลี่ยนนิ้วได้คล่องแคล่ว(ประมาณ ๑ เดือน)
- ฝึกเทคนิคกระบายลมจนชำนาญ
- จากนั้นฝึกเป่าทำนองหลักของการขับลื้อ ดังนี้

ทำนองหลักขับลื้อของนายแก้ว มาไกล

ปี่ลื้อ โดย นายแก้ว มาไกล
ถอดโน้ตสากล โดย นายองอาจ อินทนิเวศ

ภาพที่ ๓.๑๘ เอกสารประกอบการสอนของพ่อแก้ว
ที่มา: นายองอาจ อินทนิเวศ

๓) การถ่ายทอดการขับลื้อ แนวทางของนายวิชัย ศรีจันทร์

แนวทางการขับลื้อของนายวิชัย ศรีจันทร์ เป็นรูปแบบการขับลื้อสำเนียงประยุกต์ ซึ่งเป็นสำเนียงที่มีความอ้อยอ่อยในการเอื้อนเสียงอย่างมาก ปัจจุบันมีการฝึกฝนกับในกลุ่มเยาวชนไตลื้อในอำเภอเชียงคำ และอำเภอใกล้เคียง โดยมีนายวิชัย ศรีจันทร์ และคณะเป็นผู้ฝึกสอน และดูแลอย่างใกล้ชิด

กระบวนการของนายวิชัย จะให้ผู้เรียนฝึกท่องสำนวนการฝึก ที่ตนเองได้ประพันธ์ขึ้น จนจำอย่างขึ้นใจ จากนั้นเมื่อจดจำทำนองได้แล้ว จึงเริ่มฝึกท่องบทอื่นที่ประพันธ์ไว้ โดยใช้ทำนองเดิม เมื่อคล่องแคล่วแล้วจึงเริ่มฝึกหัดต้นทำบทขับลื้อด้วยตัวเอง

สำนวนการฝึกของนายวิชัย ศรีจันทร์

เจ้าเห้ยเจ้า/ ก็นข้าวบ่อล่า

กินสองสามกำ/ เต้าโทควายเผ่า

ไปตางไตโกเส่อ/ ไปตางเน่อโกจ้าง

แล่ตุงแม่ฮ้าง/ โกเขต ขา ยาว ..เข้ย...

ขับสื่อ โดย นายวิชัย ศรีจันทร์
ถอดโน้ตสากล โดย นายองอาจ อินทนิเวศ

ขับลือ

เจ้า เฮ้ย เจ้า ก็น ข้าว บิ ล่า ก็น สอง สาม ก่า เต้า โห ความ เฒ่า

ไป ดาว ไต้ โกว์ เสอ ไป ดาว เนอ โกว์ จ้าง แล่ต ดุง แม่ ฮ้าง โกว์ เขต ขา ยาว

แนวทางของนายสิงห์คำ วงศ์ลาด มีขั้นตอนการฝึกคล้ายกันของนายแก้ว มาไกล กล่าวคือ ให้เริ่มฝึกเป่าลมเข้าปี่จนคล่องแคล่ว จากนั้นฝึกเปลี่ยนนิ้วให้ชำนาญ หลักจากนั้นฝึกเทคนิคระบายลม เมื่อทุกอย่างคล่องแล้ว จึงเริ่มฝึกทำนองของการขับลื้อ โดยทำนองหลักของการขับลื้อของนายสิงห์คำ มีดังนี้

ปล่อย โดยนายสิงห์คำ วงศ์ลาด
ถอดโน้ตสากล โดย นายองอาจ อินทนิเวศ

ปี่ลือ

tr

tr

3

tr

tr

tr

tr

tr

จะสังเกตได้ว่า ลักษณะทำนองของนายสิงห์คำ นิยมใช้เทคนิครวโน้ต (Trill) ในโน้ตเสียงยาวเสมอ ซึ่งนายสิงห์คำ เน้นย้ำเสมอในเรื่องการฝึกการเคลื่อนที่ของนิ้ว เพื่อเปลี่ยนเสียงโน้ตได้อย่างรวดเร็ว และสม่ำเสมอ

๓.๙ ข้อมูลของผู้บอกรายละเอียด

ภาพ	รายละเอียด
	นายเอกราช ลือชา นายกสมาคมไต่ลื้อจังหวัดเชียงราย จบการศึกษาระดับปริญญาโท ด้านบริหารการศึกษา ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียน ขุนขวากพิทยา อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย
	นายทูล วงศ์ษา ที่ปรึกษาสมาคมไต่ลื้อ ประธานชมรมคนรักในหลวง ชาติพันธุ์ไต่ลื้อ จังหวัดเชียงราย อายุ ๕๗ ปี อาศัยอยู่ที่บ้านเลขที่ ๕๑/๖๗ หมู่ ๖ ตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ภาพ	รายละเอียด
	นายพิว หงษ์คำ ประธานกลุ่มไต้ล้อ อำเภอเมือง เชียงราย อาศัยอยู่ที่บ้านเหล่าพัฒนา หมู่ ๑๔ ตำบลบ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย
	นางสาวนิศาธร กองมลคล จบการศึกษาระดับ ปริญญาโท ด้านดนตรีชาติพันธุ์วิทยา จาก มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ อาศัยอยู่ที่ ๗๓ หมู่ ๒ บ้านธาตุ ซอย ๗ ถนนสิทธิประชาธาราษฎร์ ตำบลห้วยวน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ปัจจุบันรับราชการ ตำแหน่ง ครู โรงเรียนฝาย กวางวิทยาคม

๓.๑๐ รายชื่อคณะกรรมการอนุรักษ์ขับลื้อในแต่ละพื้นที่

คณะอนุรักษ์ขับเป่าปี่ไต้ล้อ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ที่	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่	ตำแหน่ง
๑	นายทูล วงศ์สา	๕๑/๖๗ ม.๖ ต.แม่สาย อ.แม่สาย	
๒	นายนวล วรรณา	๒๗ ม.๑ ต.เวียงพางคำ	
๓	นายปู้ด แก้วทา	๑๑๘/๑ ม.๘ ต.เวียงพางคำ	
๔	นายอุ้น (สิงห์คำ) วงส์ลาด	ม.๑ ต.แม่สาย	ช่างปี่***
๕	นางแอ่น บุญศรี	๑๑๗ ม.๗ ต.แม่สาย	ขับลื้อ
๖	นายจ้อย	ม.๑๐ ต.เวียงพางคำ	ขับลื้อ
๗	นางแก้ว ปัญญา	ม.๑๐ ต.เวียงพางคำ	ขับลื้อ
๘	นางบัวไล บุญศรี	๔๓ ม.๗ ต.แม่สาย อ.แม่สาย	

ที่	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่	ตำแหน่ง
๙	นายบุญลือ สุวรรณ	๔๐๘ ม.๗ ต.แม่สาย อ.แม่สาย	
๑๐	นายแก้ว จันทร์พร	๕๑/๔ ม.๖ ต.แม่สาย อ.แม่สาย	
๑๑	นายชัยพันธ์ พรหมปัญญา	๑๖ ม.๖ ต.แม่สาย	ผู้ช่วยฯ
๑๒	นายนวล ชันแก้ว	ม.๑๐ ต.เวียงพางคำ	
๑๓	นายจอม	บ้านผาแตก	ช่างปี
๑๔	นายแสง	-	ช่างปี

คณะอนุรักษษ์วงษ์ขบลิ้อ บ้านท่าข้าม อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย

ที่	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่	ตำแหน่ง
๑	ผอ.เอกราช ลือชา	ปธ.ไต้ลื้อจังหวัดเชียงราย	ที่ปรึกษา
๒	นายแสน ลือชา	ปธ.ไต้ลื้อเวียงแก่น	นายกเทศมนตรี
๓	นางนิตยา ยาละ		นายกเทศมนตรีท่าข้าม
๔	นายบุญ ลือชา		ผญบ.ม.5
๕	นายพนัส วงไชย		ผญบ.ม.4 ต.หล้ายาว
๖	นายแก้ว แสงงาม	บ.ท่าข้าม	ช่างปี
๗	นายทองพูล ยาวีเลิง	บ.ท่าข้าม	ช่างขับ
๘	นางแสง แสงงาม	บ.ท่าข้าม	
๙	นางอินแสง ยาวีเลิง	บ.ท่าข้าม	ช่างขับ
๑๐	นางแอ่น ไชยลังกา	บ.ท่าข้าม	
๑๑	นางบัว ยาวีเลิง	บ.ท่าข้าม	
๑๒	นางเอี้ย อูชาใจ	บ.โล๊ะ	ช่างขับ
๑๓	นายคำหล้า แสงงาม	บ.โล๊ะ	
๑๔	นายจ้อย ลือชา	บ.ปอกลาง	ขับ+ปี
๑๕	นายคำลือ ไชยลังการ	บ.ปอกลาง	
๑๖	นายแก่น ลือชา	บ.ปอกลาง	
๑๗	นายคาค ลือชา	บ้านดอน	ปี
๑๘	นายแปง ลือชา	บ้านดอน	ขับ
๑๙	นายคำ หัตถกอง	บ.ป่าหัด	ปี+ขับ
๒๐	นางเดี่ยว สิงห์แก้ว	บ.ป่าหัด	ขับ
๒๑	นางแสง	บ้านผาตั้ง	ขับ

คณะอนุรักษ่วงขับเคลื่อน บ้านธาตุสบแวน อำเภอยะยา จังหวัดพะยา

ที่	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่	ตำแหน่ง
๑	นายณรงค์ พวงมะลิ	-	ประธานฯ
๒	นายประดิษฐ์ พวงมะลิ	-	
๓	นายจรัส สมฤทธิ์	-	
๔	นายวิชัย ศรีจันทร์	-	ผอ./ช่างขับ
๕	นางเมษา สมฤทธิ์	-	
๖	นางแพง ศรีจันทร์	-	
๗	นายสนธิ์	-	
๘	นายถวิล เชื้อสะอาด	-	
๙	นางทองใบ กองมงคล	-	
๑๐	นักเรียนโรงเรียนบ้านแวน	-	
๑๑	นางสาววรรณ วงศ์ใหญ่	-	ศน.
๑๒	นางสาวนิศาธร	-	รร.ฝายกวาง
๑๓	นายแก้ว มาไกล	บ้านปางวัว	
๑๔	นายกร แก้วคำแพง	เสียชีวิตแล้ว	
๑๕	นายมานิต ศรีจันทร์	-	
๑๖	นายอุดร สมฤทธิ์	-	

คณะอนุรักษ่วงขับเคลื่อน อำเภอยื่นๆ

ที่	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่	ตำแหน่ง
๑	นายหงส์คำ อินต๊ะวง	เวียงป่าเป้า	ป๋
๒	ผอ.อนันต์ ธรรมวงษ์	เชียงของ	รร.บ้านเมืองกลาง
๓	นายจอม ใจดี	บ.วังสาน เชียงแสน	
๔	นายแอน ลิ่วไชย	บ.ทับกุมารทอง อ.แม่จัน	ปธ.อำเภอแม่จัน
๕	นายอิมเมือง อินต๊ะวง	บ.โพธิทอง อ.แม่สรวย	
๖	นายประเสริฐ ปิมปา	บ.แม่ตำเหนือ อ.พญาเม็งราย	
๗	นายเลื่อน ใจแพง	บ.ห้วยหลวง อ.ขุนตาล	

บทที่ ๔

เงื่อนไขภาวะวิกฤติ และปัจจัยคุกคามการขับลื้อ

๔.๑ สถานะภาพของการขับลื้อในปัจจุบัน

เพลงขับลื้อถือเป็นเพลงพื้นบ้านของชาวไตลื้อ การขับลื้อเป็นศิลปะการร้องโต้ตอบระหว่างชาย หญิง โดยใช้ปฏิภาณกวีในการเรียบเรียงถ้อยคำที่จะโต้ตอบกัน คล้ายกันกับหมอลำทางภาคอีสาน หรือลำตัดของภาคกลาง สมัยก่อนนั้นการขับลื้อมีบทบาทหลักให้ความบันเทิงและเป็นสื่อให้แก่หนุ่มสาวร้องโต้ตอบกันในงานเทศกาลตลอดจน เกี่ยวพาราสีกัน การขับลื้อคนหนึ่งจะใช้เวลาประมาณ ๓-๕ นาที ก็จะเปลี่ยนให้อีกฝ่ายหนึ่งขับโต้ตอบสลับกันตามแต่เนื้อร้องที่ดำเนินอยู่ในขณะนั้น เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบคือปี่ ขณะที่ขับลื้อไปมือก็จะถือพัดประกอบทำร้องและทำนองไปด้วย จากการสอบถามนายแก้ว แสงงาม ช่างปี่ จึงทราบว่า ในการขับลื้อจะมีช่างขับชายและหญิง สำหรับช่างปี่จะมีก็คนก็ได้ แต่จะมีปี่ตัวผู้และปี่ตัวเมีย ปี่ทั้งสองจะมีเสียงสูงต่ำต่างกัน กล่าวคือ ปี่ตัวเมียจะมีเสียงสูง และปี่ตัวผู้จะมีเสียงต่ำ ดังนั้นถ้าช่างขับเป็นผู้หญิงก็จะใช้ปี่ตัวเมีย ถ้าเป็นผู้ชายก็จะใช้ปี่ตัวผู้ สำหรับการแต่งกายนั้น ทั้งช่างขับลื้อและช่างปี่จะใส่ชุดลื้อ มีผ้าโพกศีรษะ ช่างขับลื้อจะถือพัดไว้ด้วย เพื่อป้องกันอาการเหนื่อในขณะขับลื้อ ก่อนการขับลื้อนั้นจะมีพิธีไหว้ครู โดยใช้ดอกไม้ ธูปเทียน ข้าวเหนียว เป็นเครื่องเซ่น แล้วช่างขับจะอธิษฐานว่าขอให้การขับลื้อครั้งนี้ราบรื่น มีครูมาปกป้องรักษา ซึ่งวิธีการขับลื้อของชาวไตลื้อก็มีวิธีการเหมือนกับชาวไตลื้อชุมชนต่างๆ แต่พบว่าในช่วงเวลาที่มีการขับลื้อในชุมชนนั้นช่างขับลื้อผู้หญิงจะแต่งกายใส่ชุดลื้อ มีผ้าโพกศีรษะแต่ช่างปี่นั้นไม่ได้แต่งกายด้วยชุดลื้อ แต่ช่างขับจะถือพัดประกอบ การร้องเสมอ

บทบาทของเพลงขับลื้อในปัจจุบันจากชุมชนไตลื้อแห่งอื่นนั้นกว้างขวางขึ้นกว่าเดิม เพลงขับลื้อแบบเก่าจะมีเนื้อหาหลักกล่าวถึงความรักระหว่างหญิงชาย และคำขับลื้อแบบเก่าจะมีสัมผัสไม่มาก ใช้ภาษาแบบไตลื้อดั้งเดิมทำให้คนรุ่นใหม่ฟังไม่เข้าใจ ได้ปรับการขับลื้อแบบใหม่จะมีเนื้อหาที่หลากหลายมากขึ้น และผู้ขับเองใช้คำที่ทันสมัยขึ้นคือมีคำเมืองเข้ามาปะปนมากขึ้น โอกาสที่ใช้ในการขับลื้อก็มีมากขึ้น จากแต่เดิมหนุ่มสาวจะขับลื้อในช่วงเทศกาลต่างๆ เช่น เทศกาลสงกรานต์ งานวัด งานบวช งานแต่งงาน แต่ปัจจุบันเพลงขับลื้อได้กลายเป็นเอกลักษณ์ด้านวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาวลื้อ จึงมีการใช้เพลงขับลื้อ ขับต้อนรับ -ขอบคุณ บรรดาผู้มาเยี่ยมเยือนชาวลื้อ และใช้เพลงขับลื้อบอกเล่าวิถีชีวิตของชาวลื้อในอดีต ซึ่งในชุมชนไตลื้อ

บทบาทในเชิงการประกอบอาชีพของการขับลื้อในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเมื่อมีงานมงคลรื่นเริง เจ้าภาพนิยมที่จะเชิญวงขับลื้อมาแสดงในงานของตน เพื่อสร้างความสนุกสนาน และ

ถือเป็นประเพณีนิยมทำกันของชาวไทลื้อในอดีต แต่สภาพปัจจุบันวงขับลื้อไม่มีค่าจ้างใดๆ จะแสดงแต่ละครั้งจะเป็นไปในลักษณะของการเชิญไปร่วมแสดงเพียงช่วงสั้นๆ ประมาณ ๑ ชั่วโมงเท่านั้น ซึ่งต่างจากในอดีตที่การแสดงขับลื้อจะเริ่มประมาณ ๒๐.๐๐ น และสิ้นสุด เวลาประมาณ ๐๕.๐๐ น ของอีกวันหนึ่ง (สัมภาษณ์ นายจอม จายเสา, ๑๐ มกราคม ๒๕๕๗)

๔.๒ สถานะภาพของช่างขับ และนักดนตรีชาติพันธุ์ไทลื้อในปัจจุบัน

สถานะภาพของช่างขับลื้อ ช่างเป่า หรือกลุ่มนักดนตรีที่เกี่ยวข้องกับการแสดงขับลื้อ เช่น กลุ่มทีมงานเครื่องเสียง กลุ่มจัดสถานที่ หรือแม้กระทั่งกลุ่มคนที่ชื่นชอบการขับลื้อที่มักติดตามการแสดงของช่างขับไปยังที่ต่างๆ เพื่อฟังผลงาน หรือซึมซับบรรยากาศการงานบุญนั้นๆ ที่จัดขึ้นแล้วมีการเชื้อเชิญช่างขับลื้อไปร่วมแสดงในวันนั้น ล้วนแล้วมีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตเมื่อประมาณ ๑๐-๑๕ ปีก่อนหน้านี้เป็นอย่างมาก จากเดิมที่การแสดงการขับลื้อเป็นการแสดงที่สามารถหาเลี้ยงตัวได้ในอดีต แต่ปัจจุบันกลับกลายเป็นเพียงการแสดงทางศิลปวัฒนธรรมให้ผู้ที่สนใจได้ชมการแสดง ในงานที่จัดขึ้นโดยหน่วยงานของรัฐเท่านั้น ทำให้ความสำคัญของวิชาชีพมองดูลดความสำคัญในกลุ่มคนในสังคมโดยรวมไป ความภาคภูมิใจในการเป็นช่างขับลื้อ หรือการเป็นช่างเป่า ยังคงเป็นความภาคภูมิใจลึกๆ ของนักดนตรีไทลื้ออยู่เสมอ

นายจอม จายเสา ช่างขับลื้อ อ.เมือง จ.เชียงราย (สัมภาษณ์, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๗) กล่าวว่า ตนเองมีความภาคภูมิใจในการเป็นช่างขับลื้อมาก ครั้งเมื่อเริ่มฝึกขับลื้อแรกๆ เกิดจากความชื่นชอบแต่เมื่อขับลื้อมานานวัน ก็ทำให้เกิดความรัก ในวัฒนธรรมการขับลื้อ ชอบความเป็นไทลื้อ และศิลปวัฒนธรรมไทลื้อ แม้ว่าปัจจุบันนายจอม จายเสา จะประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป ส่วนการขับลื้อนั้น ถือเป็นงานอดิเรก ที่แสดงเฉพาะงานวัฒนธรรมของจังหวัด หรือบางครั้งแสดงกันเองในกลุ่มเพื่อนฝูงชาวไทลื้อในพื้นที่จังหวัดเชียงราย และจังหวัดใกล้เคียงเท่านั้น เรื่องจะหารายได้จากการขับลื้อคงไม่สามารถทำได้

นายวิชัย ศรีจันทร์ ช่างขับลื้อ อ.เชียงคำ จ.พะเยา ปัจจุบันรับราชการเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหย่วน (สัมภาษณ์, ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๗) กล่าวว่า การขับลื้อ ในปัจจุบันไม่สามารถประกอบเป็นอาชีพหลักได้ เนื่องจากได้รับความนิยมน้อยลงกว่าในอดีต และจำนวนงานก็ไม่มากพอที่จะใช้หาเลี้ยงได้ตลอดปี ดังนั้นอาชีพการเป็นช่างขับลื้อ จึงน่าจะเป็นงานอดิเรกมากกว่างานประจำ

นายแก้ว มาไกล ช่างเป่าลื้อ อ.เชียงคำ จ.พะเยา (สัมภาษณ์, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๗) กล่าวว่า ปัจจุบันงานที่มีการขับลื้อมีน้อยลงกว่าในอดีตมาก จึงไม่สามารถประกอบเป็นอาชีพหลักได้ แต่การรับงานแสดงเป็นครั้งคราวยังพอมีอยู่ใช้เป็นรายได้เสริมได้ แต่จริงๆ ทำเพื่อความสนุก และบรรยากาศได้พบเพื่อนฝูงในงานแสดง มีคนฟังเยอะๆ รู้สึกดี สนุก ยิ่งเมื่อได้ยิน คำว่า “เซ๊ย” ทำให้ยิ่งสนุก

นายสิงห์คำ วงศ์ลาด ช่างปี อ.แม่สาย จ.เชียงราย (สัมภาษณ์, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖) ปัจจุบันประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป กล่าวว่า ปัจจุบันยังคงมีงานแสดงอยู่บ้าง แต่ไม่มากเหมือนเมื่อก่อน เป็นอาชีพเสริมได้ ตนเองไม่ได้หวังเงินอะไร เพียงแต่ชอบ และมีความรักในวัฒนธรรมไตลื้อ ต้องการสืบทอดให้ลูกหลานได้เห็นจะได้สืบทอดต่อๆ กันไป

จากการสัมภาษณ์ และได้พูดคุยกันกับช่างขับลื้อ และช่างปี โดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป การประกอบอาชีพเกี่ยวกับการขับลื้อ เป็นได้เพียงอาชีพเสริม ซึ่งปัจจุบันมีน้อยมาก ส่วนใหญ่เป็นการจัดการแสดงทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น หากมีการว่าจ้างกันจริงๆ โดยมากเป็นงานขึ้นบ้านใหม่ซึ่งก็มีไม่บ่อยนัก ส่วนการได้รับการขับลื้อจากชุมชนหากเป็นอดีตจะได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีความสามารถ หรือเป็นผู้มีความรู้ปฎิภาณไหวพริบดี อ่านออกเขียนได้ แต่ปัจจุบันการเป็นช่างขับลื้อหรือช่างปีจะรู้กันเพียงแต่ในกลุ่มคนไตลื้อที่เป็นผู้ด้วยกันเท่านั้น ทั้งนี้ยังจำกัดเฉพาะผู้ใหญ่เท่านั้น ส่วนเยาวชนในปัจจุบันส่วนใหญ่ไม่ทราบว่ามีผู้ใหญ่ที่มีความสามารถด้านนี้อยู่ในชุมชน

๔.๓ ปัจจัยคุกคาม

ดังที่กล่าวมา ถึงสถานะภาพของการขับลื้อในปัจจุบัน สถานภาพของช่างขับ และช่างปีในปัจจุบันที่เกิดการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ทำให้สถานการณ์ในปัจจุบันเกิดภาวะวิกฤติ และเสี่ยงต่อการสูญหายขององค์ความรู้ทางวัฒนธรรมที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ จนทำให้เกิดปัญหาต่อการสืบทอดต่อคนในรุ่นต่อไป

จากการจัดเวทีเสวนาทั้งในระดับจังหวัด ระดับท้องที่อำเภอ รวมทั้งการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นการทำให้สามารถวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่เข้ามาคุกคามศิลปวัฒนธรรมการขับลื้อให้เกิดความเสี่ยงต่อการสูญหาย และเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม สภาพแวดล้อม สภาพเศรษฐกิจที่เข้ามามีผลต่อการดำรงชีวิต รวมทั้งความสะดวกสบายทันสมัย ต่างเข้ามามีทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อสถานะภาพของการขับลื้อ และปีเป็นอย่างมาก ดังจะกล่าวเป็นประเด็นได้ดังนี้

๑) ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม

สภาพสังคมในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ส่งผลให้เกิดภาวะวิกฤติ และปัจจัยคุกคาม สถานภาพของช่างขับลื้ออย่างหลีกเลี่ยงมิได้ กล่าวคือ วิถีชีวิตแบบคนในเมือง การเร่งรีบ รวมทั้งการเดินทางเข้าสู่เมืองเพื่อทำงาน หรือการเข้าระบบการศึกษาส่วนกลางในตัวเมือง ทำให้ความใกล้ชิดแบบวิถีชนบทห่างหายไป ความสนิทสนมของครอบครัว ในหมู่บ้านห่างกัน ส่งผลให้เมื่อมีการจัดกิจกรรมประเพณีจะมีเฉพาะกลุ่มคนที่สนใจ หรือ กลุ่มผู้ใหญ่ วัยสูงอายุเท่านั้น กลุ่มเยาวชน เข้ามาอยู่ในชุมชนสถานศึกษา อาจห่างจากภูมิลำเนาที่อยู่อาศัย หรือครอบครัว กลุ่มวัยคนทำงานต้องออก

ทำงานแต่เช้า กลับมาตอนเย็นทำให้ไม่ค่อยมีเวลาให้กับส่วนรวมเท่าที่ควร ส่งผลต่อความใกล้ชิดในระบบโครงสร้างสังคมพอสมควร หากไม่ได้รับการฟื้นฟู และจัดระบบทางสังคมใหม่ให้เกิดจิตสำนึก มีความเสียสละเวลาทำกิจกรรมในส่วนรวม ก็จะช่วยให้เกิดความใกล้ชิดในสังคม และความร่วมมือในการทำกิจกรรมประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างเข้มแข็ง เมื่อนั้นความสนุกสนานรื่นเริงในการใช้ดนตรี และศิลปะการแสดงก็จะมีบทบาทเข้ามามีส่วนสำคัญยิ่งในชุมชน และฟื้นฟูชุมชนมากยิ่งขึ้น

๒) สภาพแวดล้อม

สภาพแวดล้อมทางการจัดระเบียบสังคม การเดินทาง ล้วนมีส่วนต่อการรวมตัวกันจัดกิจกรรมการแสดงของแต่ละชุมชน ตัวอย่างเช่น ช่างขับ อยู่บ้าน ก / ช่างปี อยู่ หมู่บ้าน ข เมื่อทางส่วนกลางต้องการขอความร่วมมือการแสดงของแต่ละหมู่บ้านจะทำให้เกิดปัญหา การช่วยงานข้ามหมู่บ้านกัน บางครั้งทำให้ผลงานที่ออกมาไม่เต็มที่ ส่วนสภาพแวดล้อมอีกกรณี คือ การเดินทางในอดีต การเดินทางระหว่างชุมชนสามารถเดินทางข้ามถนน ก็ถึงหากัน เมื่อมีงานก็เดินมาบอกกัน นัดหมายกัน แต่สภาพปัจจุบัน ถนนขยายเป็นสี่เลน การเดินข้ามถนนแต่ละครั้งทำได้ลำบากเนื่องจากรถที่สัญจรอย่างรวดเร็ว การเดินข้ามถนนมีความเสี่ยง และอันตรายต่อชีวิตมากยิ่งขึ้น การติดต่อกันเปลี่ยนไปเป็นการพูดคุยทางโทรศัพท์เคลื่อนที่ ซึ่งต้องเสียเงินค่าใช้จ่าย บริบทด้านสภาพแวดล้อมนี้ถ้ามองผิวเผินอาจเป็นปัญหาเล็กๆ แต่เมื่อวันเวลาผ่านไปยาวนานวัน สร้างความห่างกันในการเดินทางอาจทำให้เกิดเส้นแบ่งเขตพื้นที่อย่างหลีกเลี่ยงมิได้ และนำไปสู่ความห่างเหินกันเกินไปโดยธรรมชาติ

๓) สภาพเศรษฐกิจที่เข้ามามีผลต่อการดำรงชีวิต

สภาพเศรษฐกิจที่ทำให้คนต้องทำงานเพื่อหาเลี้ยงชีพมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม ทำให้เวลาของการทำงานต้องเพิ่มมากขึ้น การฝึกซ้อมเพื่อฝึกฝนทักษะ หรือการสร้างผลงานใหม่เป็นไปด้วยเวลาที่จำกัดจากการสำรวจพูดคุยกับช่างขับลื้อ และช่างปีลื้อส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป ซึ่งแบ่งประเภทของงานออกเป็น ๓ ประเภทใหญ่ คือ ค่าขาย ผู้รับเหมาก่อสร้าง และการทำการเกษตรกรรม งานเหล่านี้เป็นงานที่ต้องใช้แรงงาน และเวลาในการทำมาก ดังนั้นหากช่างขับลื้อ หรือช่างปีที่จะรับงานแสดงก็ต้องเผื่อเวลา หรือวางแผนการทำงานหลักของตนเอง กับการรับงานแสดงขับลื้อ ซึ่งส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาอะไร เพราะสมัยนี้การขับลื้อจะเริ่มเวลาใดก็ได้ตามและช่างขับจะสะดวก และเวลาเลิกงานนั้นโดยมากจะไม่เกิดเที่ยงคืน การที่ช่างขับลื้อ หรือช่างปีจะขับจนถึงสว่างเหมือนในอดีตคงเป็นไปได้ยาก ด้วยเหตุผลค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูแขกที่อยู่เป็นเวลานานของเจ้าภาพเอง และจะการทำงานหลักในตอนเช้าของช่างขับลื้อเอง ซึ่งหากนอนดึกจะส่งผลต่อการทำงานในวันต่อไป และส่งผลถึงรายได้ของครอบครัวในแต่ละวันอีกด้วย ดังนั้นงานเลี้ยงที่จัดขึ้นจึงไม่ดึกมากเหมือนในอดีต

๔) การเข้ามาของดนตรีสมัยนิยม

เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่าในสภาพปัจจุบันดนตรีพื้นบ้านที่เป็นแบบฉบับดั้งเดิมมีการเปลี่ยนแปลงและถูกแทรกแซงความนิยมในกลุ่มคนด้วยดนตรีที่สนุกสนาน ครึกครื้น ทันสมัย หาได้ง่าย และเข้าได้ในทุกพื้นที่ ดนตรีสมัยนิยมมีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้องในเรื่องการสร้างคามสมัยนิยมในชุมชน ส่งผลกระทบในด้านการปรับเปลี่ยนรูปแบบวัฒนธรรมของงานทำให้การแสดง และการรับงานแสดง ทำให้การขับลื้อได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ นอกจากนี้ความนิยมในการใช้ดนตรีในรูปแบบคาราโอเกะ หรือการนำดนตรีสดริ่งพื้นบ้านไ้ลื้อเข้ามาแทนที่ ดนตรีในรูปแบบดั้งเดิมอย่างการขับลื้อจึงถูกเบียดเบียนเวลาการแสดง และพื้นที่แสดงอย่างชัดเจน ดังที่กล่าวมา นอกจากเป็นที่ยากแล้ว ยังได้รับความสนใจในกลุ่มคนทั่วไปมากกว่าการแสดงขับลื้อที่จำกัดเฉพาะคนไ้ลื้อที่เข้าใจภาษาไ้ลื้ออย่างแท้จริงเท่านั้น เยาวชนไ้ลื้อที่มีได้สนใจศึกษาภาษา หรือใช้ภาษาไ้ลื้อเป็นประจำอาจไม่เข้าใจได้อย่างแท้จริง

จากการวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่เข้ามาคุกคามศิลปวัฒนธรรมการขับลื้อจนอาจทำให้เกิดความเสี่ยงต่อการสูญหาย ซึ่งเป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นเอง เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ความเจริญทางด้านวัตถุ จิตใจของคน แต่ทั้งนี้ปัจจัยดังกล่าวอาจเกิดขึ้นแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ ตามสภาพความเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาพร้อมกับความเจริญในทุกด้าน ซึ่งอาจจะไม่เกิดขึ้นกับศิลปะการแสดงการขับลื้อเพียงอย่างเดียว ศิลปะการแสดงอื่นๆ หรือการดำเนินวิถีชีวิตที่เป็นวิถีชนบทก็ถูกผลกระทบจากปัจจัยคุกคามในกรณีนี้เช่นกัน

บทที่ ๕

ข้อเสนอให้ “ขับลื้อ: เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ”

ศิลปะการแสดงด้านดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้อ หรือ “ขับลื้อ” เป็นศิลปะการแสดงที่ผู้คนเชื้อสายไตลื้อทุกคนรู้จัก และภูมิใจในภูมิปัญญาที่ได้สร้างสรรค์ สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน ถือได้ว่าเป็นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นและเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติได้อย่างน่าภูมิใจ

จากการพูดคุยสัมภาษณ์นักปราชญ์ชาวไตลื้อ ผู้เกี่ยวข้องทางวัฒนธรรมไตลื้อในชุมชน การจัดเสวนาในชุมชนพื้นที่ที่ศึกษา และการจัดการเสวนาในระดับจังหวัด ทำให้ทราบถึงเหตุผลความสำคัญขององค์ความรู้การขับลื้อที่มีคุณค่าเหมาะสมกับการเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ และทราบถึงแนวทางการส่งเสริมให้ขับลื้อ: เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ โดยจะกล่าวรายละเอียดเป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

๕.๑ เหตุผล

ศิลปะการแสดงการขับลื้อเป็นศิลปะการแสดงด้านดนตรีที่ทรงคุณค่าเหมาะสมแก่การขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งมีเหตุผลประกอบ ดังนี้

๑) ขับลื้อ เป็นศิลปะการแสดงที่มีการสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

การขับลื้อ เป็นศิลปะการแสดงที่เกิดขึ้นมานาน จากประวัติความเป็นมาที่ค้นคว้าได้แม้ว่าจะไม่ทราบแน่ชัดว่าเกิดขึ้นเมื่อปีใด แต่จากการสัมภาษณ์ช่างขับและช่างปีหลายท่านที่มีประสบการณ์ด้านการขับลื้อมาหลายสิบปี และการค้นคว้าทางเอกสารข้อมูลประกอบ ต่างให้ข้อมูลที่สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน ทำให้พอข้อสันนิษฐานได้ว่าการขับลื้อน่าจะมีมานานมากกว่า ๒-๓ ชั่วอายุคน และมีรูปแบบการแสดงที่ยังสืบทอดมาถึงปัจจุบัน

ดังนั้น เรื่องราวเนื้อหาของบทการขับลือ หรือการบอกต่อของบทขับลือที่ถ่ายทอดสืบกันมา จึงเปรียบเสมือนประวัติศาสตร์ของชาวไตลื้อ ที่ถ่ายทอดผ่านบทขับลือ รวมทั้งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องในการขับลือต่างเป็นสิ่งที่ผู้คนไตลื้อให้ความเคารพ และยึดถือปฏิบัติ แสดงให้เห็นว่าการขับลือเป็นสิ่งที่คนไตลื้อเห็นว่าดีมีคุณค่า

๒) ขับลือ เป็นศิลปะการแสดงที่ยังคงมีการแสดงอยู่ แต่เสี่ยงต่อการสูญหาย

การขับลือเป็นศิลปะการแสดงที่ยังคงหาชมได้ในปัจจุบัน แต่ไม่มากเหมือนในอดีตเนื่องจากสภาพการดำเนินชีวิต รูปแบบการรับงานแสดง และการปัญหาการลดความนิยมจากกลุ่มเยาวชนไตลื้อในสังคมที่มองเป็นดนตรีของผู้สูงอายุ ฟังยาก ใช้ภาษาโบราณ จึงไม่ค่อยมีผู้สนใจสืบทอดศิลปะการแสดงการขับลือเหมือนในอดีต จากข้อมูลที่รวบรวมทำให้ทราบจำนวนของช่างขับลือ และช่างปี่ลือในพื้นที่จังหวัดเชียงราย และจังหวัดพะเยา ที่สามารถขับลือในระดับความสามารถแสดงได้ มีรวมกันประมาณเพียง ๕๐ คนเท่านั้น

ดังนั้นจึงควรมีการขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมด้านการขับลือเพื่อปกป้องคุ้มครอง รวมทั้งการอนุรักษ์ให้เกิดความภูมิใจต่อคนรุ่นต่อไปได้

๓) ขับลือ เป็นศิลปะการแสดงที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติไตลื้อได้อย่างชัดเจน

การแสดงการขับลือ เป็นศิลปะการแสดงที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้อได้อย่างชัดเจนในเรื่องของ ภาษาที่ใช้ในการขับ และรูปแบบการแต่งกาย ซึ่งทั้งสองอย่างนี้เป็นสิ่งที่ช่างขับลือและช่างปี่ให้ความสนใจเป็นอย่างมาก กล่าวคือ การขับลือนั้น จะขับโดยใช้ภาษาไตลื้อแท้ๆ โดยภาษาที่ใช้ขับยังสามารถบอกถึงสำเนียงท้องถิ่นของช่างขับได้อีกด้วย เช่น สำเนียงการขับแบบสิบสองปันนา ซึ่งช่างขับจะเป็นคนไตลื้อที่มีเชื้อสายมาจากสิบสองปันนา ส่วนสำเนียงยอง ก็จะเป็นชาวไตลื้อที่อพยพมาจากเมืองยอง ส่วนสำเนียงประยุกต์ในเป็นสำเนียงของกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีการประดิษฐ์คิดค้นสำเนียงการเอื้อนคำที่อ่อนช้อย เป็นการเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องกับเพลงร่วมสมัยมากขึ้น ในเรื่องเครื่องแต่งกายนั้น การแสดงการขับลือทุกครั้งช่างขับและช่างปี่ส่วนใหญ่จะแต่งกายในชุดไตลื้อเสมอ ซึ่งช่างขับและช่างปี่ส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่า เมื่อแสดงการลือ แล้วใส่ชุดไตลื้อจะให้ความรู้สึก และบรรยากาศแบบไตลื้อมาก ทำให้แสดงออกมาสนุกได้รสชาติ ผู้ชมก็ได้รรถรสในการชม และหากมีการจัดแต่งสถานที่ให้เป็นแบบไตลื้อก็ยิ่งทำให้ได้บรรยากาศมากยิ่งขึ้นไปอีก

ดังนั้นการแสดงการขับลือจึงเป็นการแสดงที่มีการแสดงออกของกลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้ออย่างชัดเจน ให้รรถรสทางสุนทรียศาสตร์ครบทั้งสามศาสตร์ ได้แก่ ศาสตร์แห่งการฟัง (ฟังบทขับ) ศาสตร์

แห่งการดู (ดูชุดการแสดง เครื่องแต่งกาย หรือบรรยากาศ) และศาสตร์แห่งการเคลื่อนไหว (ได้เคลื่อนไหวมือ ร่างกาย หน้าตา) จึงทำให้ผู้เกิดความสุขเมื่อได้ชมการแสดงการขับลือ

๔) ขับลือ เป็นศิลปะการแสดงที่เป็นแหล่งองค์ความรู้ให้กับชุมชน

การแสดงการขับลือ เป็นศิลปะการแสดงที่แฝงความรู้ให้กับผู้ฟัง โดยแฝงอยู่ในรูปของบทขับลือที่ผู้ขับมักจะนำองค์ความรู้ในด้านต่างๆ เข้ามาสอดแทรกให้ผู้ชมได้รู้และเข้าใจในเรื่องราวนั้นๆ มากยิ่งขึ้น เช่น การขับลือในบทขึ้นบ้านใหม่ ช่างขับจะขับลือในบทขึ้นบ้านใหม่ซึ่งมีเนื้อหากล่าวถึง ตั้งแต่การเลือกไม้มาสร้างบ้าน ว่าควรเลือกแบบใด การลงเสาจะจัดขึ้นในวันข้างขึ้นข้างแรมใด การมุงหลังคามีวิธีใดบ้าง การตั้งหิ้งพระควรทำอย่างไร เป็นต้น รูปแบบการแสดงลักษณะนี้ช่างขับลือจะแบ่งเป็น ๒ คน คือฝ่ายชายและฝ่ายหญิง โดยฝ่ายหญิงจะเป็นผู้ถามถึงเรื่องราวการสร้างบ้าน หรือ เรือนหอ และช่างขับลือชายจะเป็นผู้ตอบคำถาม พร้อมทั้งสอดแทรกความรู้เข้าไปในบทให้ผู้ฟังได้รับรู้ และเรียนรู้ไปพร้อมๆ กัน

ดังนั้นการอนุรักษ์ศิลปะการแสดงการขับลือให้คงอยู่ต่อไป จึงเปรียบเสมือนการอนุรักษ์องค์ความรู้ด้านอื่นๆ ของชาวไตลื้อให้คงอยู่ควบคู่ไปพร้อมกันไปด้วย

๕) ขับลือ เป็นศิลปะการแสดงที่สามารถสร้างเป็นหลักทฤษฎีดนตรีของไตลื้อได้

การขับลือ เป็นศิลปะการแสดงด้านดนตรีที่สามารถสร้างเป็นหลักทฤษฎีทางดนตรีได้ โดยสามารถวิเคราะห์ได้ทั้งในเชิงดนตรีตะวันตก ผ่านกระบวนการวิเคราะห์ดนตรีในแบบดนตรีชาติพันธุ์วิทยา (Ethnomusicology) สามารถวิเคราะห์ได้ทั้งแนวเสียงร้อง แนวเสียงเครื่องดนตรี (เป็ลลือ) และทั้งสองแนวรวมกัน ประเด็นการวิเคราะห์ เช่น ระบบเสียง ระบบจังหวะ ช่วงกว้างของระดับเสียงในแต่ละแนว รูปแบบของทำนอง เป็นต้น

ดังนั้นการจัดเก็บ รวบรวมองค์ความรู้ด้านการขับลือ และการขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาด้านการขับลือ จึงเปรียบเสมือนการต่อยอดการศึกษาค้นคว้าด้านดนตรีชาติพันธุ์ และการศึกษาวิเคราะห์ดนตรีในภูมิภาคตะวันออกให้กับวงการวิชาการด้านดนตรีของประเทศ และต่างประเทศได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งจะส่งผลให้ศิลปะการแสดงการขับลือเป็นที่รู้จักแก่บุคคลทั่วไปมากยิ่งขึ้น

๕.๒ แนวทางการส่งเสริมให้ขับลื้อ: เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ

แนวทางการส่งเสริมให้การขับลื้อเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติในประเด็นต่างๆ ต่อไปนี้ เป็นแนวทางที่ได้จากการเสนอแนะจากคนในชุมชน และช่างขับลื้อ ช่างปี่ลื้อ ในพื้นที่ศึกษา ที่ได้พบเห็นปัญหาที่เข้ามามีผลกระทบต่อบริบทโดยทั่วไปของการขับลื้อ จึงเสนอแนวทางและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรม เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางวัฒนธรรมแก่เยาวชนในอนาคตที่จะเติบโตเป็นกำลังสำคัญของชาติต่อไป โดยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๑) จัดสรรงบประมาณสนับสนุน

ประเด็นเรื่องการจัดสรรงบประมาณสนับสนุน ถือเป็นประเด็นที่หลายกลุ่มแสดงความคิดเห็น สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ การสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องต่อเนื่องกันหลายประเด็นที่จะกล่าวในหัวข้อถัดไป แต่ทั้งนี้การสร้างงบประมาณสำหรับการดำเนินกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ยังเป็นกิจกรรมหลักที่หลายฝ่ายต้องการ เช่น การจัดกิจกรรมส่งเสริมการแสดงเพื่อการเผยแพร่ความรู้ การแสดงเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว หรือการจัดกิจกรรมประเพณีในชุมชน เป็นต้น

๒) จัดทำศูนย์การเรียนรู้ด้านการขับลื้อ

การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เป็นหัวใจหลักในการอนุรักษ์ และสืบทอดองค์ความรู้ด้านการขับลื้อ ให้คงอยู่กับชุมชน ทั้งนี้อาจมีการสนับสนุนงบประมาณดำเนินการจัดสร้างศูนย์การเรียนรู้ หรือส่งเสริมบ้านของช่างขับลื้อหรือช่างปี่ลื้อที่มีความพร้อมเป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนอย่างถาวร ซึ่งในการดำเนินการระยะแรกอาจได้รับการสนับสนุนจากทางภาครัฐ หรือภาคเอกชนที่สนใจงานด้านการอนุรักษ์เผยแพร่ความรู้การขับลื้อ โดยร่วมสนับสนุนจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้การขับลื้อในชุมชน จากนั้นมีการส่งเสริมการดำเนินกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ให้ปราชญ์ชุมชน หรือผู้นำที่ได้รับการยอมรับในชุมชน ทั้งนี้มีการตั้งคณะกรรมการในชุมชนร่วมกำหนดทิศทางการดำเนินงานก็จะทำให้เกิดความเข้มแข็งทั้งในชุมชน และสังคมท้องถิ่นนั้นๆ

๓) เสริมสร้างความรู้ เพื่อผลิตครูสอนการขับลื้อ

จากการศึกษาสำรวจข้อมูลในการดำเนินงานครั้งนี้ ถือเป็นการจัดทำฐานข้อมูลด้านการขับลื้อ ครั้งสำคัญที่ช่วยในการรวบรวมข้อมูลทั้งองค์ความรู้ด้านการขับลื้อที่ได้มาจากปราชญ์ชาวไตลื้อ ทั้งยังให้มีการทบทวนถึงองค์ความรู้ของการขับลื้อที่เป็นที่ยอมรับ รวมทั้งการสำรวจเพื่อทราบถึงจำนวนของช่างขับลื้อและช่างปี่ลื้ออย่างแท้จริงในพื้นที่ศึกษา ความรู้ต่างๆ เหล่านี้ส่งผลกลับสู่ชุมชนและได้

เพิ่มเติมความรู้ให้กับช่างขับ และช่างปีให้มีความเข้าใจในองค์ความรู้ของตนเองมากยิ่งขึ้น ทำให้สามารถเป็นครูผู้สอนการขับลื้อ เผยแพร่ความรู้ด้านการขับลื้อให้กับชุมชนอื่นๆ ได้อีกทางหนึ่ง

๔) เผยแพร่ให้เยาวชนได้รับรู้อย่างทั่วถึง

ควรมีการเผยแพร่ความรู้ และการแสดงการขับลื้อให้บ่อยครั้งมากขึ้น รวมทั้งสอดแทรกการ แสดงการขับลื้อเข้าไปในกิจกรรมของโรงเรียน สถานศึกษาอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะสถานศึกษาที่มี ผู้เรียนเชื้อสายไตลื้อเป็นจำนวนมากๆ นอกจากนี้ควรมีกิจกรรมให้ความรู้ นิทรรศการ การประกวด การขับลื้อ การแสดงการขับลื้อแบบร่วมสมัยโดยเยาวชน ซึ่งจะทำให้ผู้คนในสถานศึกษารู้จัก และ เข้าใจบริบทการขับลื้อ และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องมากยิ่งขึ้น ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวควรเป็นไปในลักษณะ การปลูกฝังจิตสำนึกให้กับเยาวชนมากกว่าการบังคับให้เข้าฟัง หรือร่วมการแสดงโดยที่เยาวชน เหล่านั้นขาดความสนใจโดยส่วนตัว

๕) บันทึกลีขานให้เหมือนที่สุด

การบันทึกองค์ความรู้เพื่อการเผยแพร่ และนำไปใช้ประโยชน์ต่อในวงกว้าง ช่างขับลื้อควรให้ มีการจดบันทึกบทขับลื้อให้เป็นลายลักษณ์อักษรในรูปแบบภาษาไทย เพื่อให้เยาวชนและผู้สนใจทั่วไป เข้าใจได้ง่ายมากยิ่งขึ้น และสามารถนำไปฝึกหัดได้อย่างสะดวก เนื่องจากตำราที่บันทึกบทขับลื้อใน อดีต ส่วนมากเขียนขึ้นด้วยตัวอักษรล้านนาเป็นส่วนใหญ่ ทำให้เยาวชนหรือผู้สนใจที่ไม่มีความรู้ด้าน ตัวอักษรล้านนาไม่สามารถอ่าน และยากต่อการทำความเข้าใจความหมายในบทขับได้อย่างถ่องแท้ รวมทั้งคำศัพท์ที่เป็นภาษาไตลื้อโบราณที่ช่างขับนำมาใช้ขับ ควรมีการอธิบายความหมายแนบใน บันทึกด้วย เพื่อเป็นการอธิบายความหมายของคำได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

๖) บทขับลื้อควรมีการปรับให้เข้าใจได้ง่ายมากยิ่งขึ้น เช่น แทรกภาษาทันสมัย

เป็นเสียงสะท้อนจากกลุ่มเยาวชนไตลื้อที่มีความสนใจในการขับลื้อ แต่บางครั้งประสบปัญหา ความเข้าใจในภาษาในการขับลื้อ เนื่องจากช่างขับส่วนใหญ่เป็นชาวไตลื้อดั้งเดิม การออกสำเนียง ภาษาไทลื้อแท้ๆ บางครั้งเยาวชนที่สนใจฟังไม่ทัน และขาดความเข้าใจไปบ้าง บางครั้งเกิดความเบื่อ หน่าย และละความสนใจไป ดังนั้นในบทขับลื้อ ช่างขับควรมีการปรับปรุงบทขับให้มีความทันสมัยกับ โลกปัจจุบัน หรือมีการเชื่อมโยงตำนาน ประเพณีไตลื้อด้วยรูปแบบภาษาที่เป็นปัจจุบัน ฟังง่าย จะทำ ให้ผู้คนทั่วไป และเยาวชนมีความเข้าใจ และเกิดความสนใจมากยิ่งขึ้นเช่นกัน

บทที่ ๖

พิกัดทางภูมิศาสตร์

ประเทศไทย มีกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ ตั้งถิ่นฐานทำมาหากิน กระจายอยู่ทั่วไปในเขตภาคเหนือตอนบน จากการลงศึกษารวบรวมข้อมูล และสร้างคณะทำงานอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทลื้อในพื้นที่ ทำให้ทราบถึงบริบท ตลอดจนพิกัดทางภูมิศาสตร์ของแต่ละชุมชน สามารถนำเสนอข้อมูลเชิงพื้นที่ ได้ดังนี้

๖.๑ ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดเชียงราย

- ๑) ไตลื้อในอำเภอเมืองเชียงราย
- ๒) ไตลื้อในอำเภอแม่สาย
- ๓) ไตลื้อในอำเภอเวียงแก่น

๖.๒ ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดพะเยา

- ๑) ไตลื้อในอำเภอเชียงคำ
- ๒) ไตลื้อในอำเภอภูซาง
- ๓) ไตลื้อในอำเภอเชียงม่วน

๖.๑ ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดเชียงราย

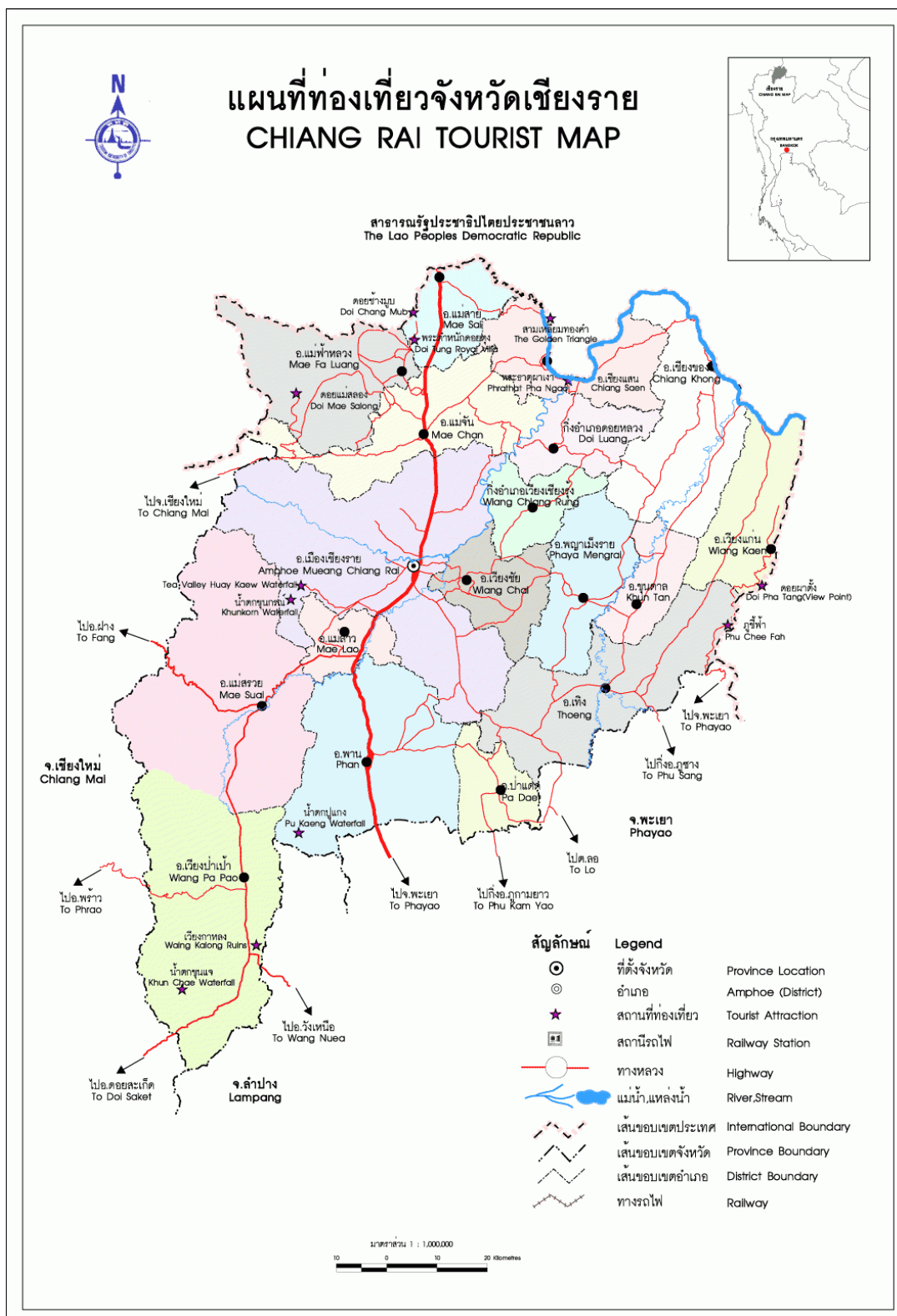
จังหวัดเชียงราย ตั้งอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย มีระยะทางห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ ๗๘๕ กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ ๑๑,๖๗๘,๓๖๙ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๗,๒๙๘๙๘๑ ไร่ มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ประเทศสหภาพเมียนมาร์ และประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ทิศใต้	ติดต่อกับ	จังหวัดพะเยา และจังหวัดลำปาง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และจังหวัดพะเยา
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ประเทศสหภาพเมียนมาร์ และจังหวัดเชียงใหม่

การแบ่งเขตการปกครอง

จังหวัดเชียงรายแบ่งเขตการปกครองออกเป็นอำเภอ รวมทั้งสิ้น ๑๘ อำเภอ ได้แก่

ชื่ออำเภอ	ระยะห่างจากตัวเมือง (กม.)
เมืองเชียงราย	-
อ.เวียงชัย	๑๒
อ.แม่ลาว	๑๙
อ.แม่จัน	๒๘
อ.ดอยหลวง	๔๐
อ.เวียงเชียงรุ้ง	๔๕
อ.พาน	๔๗
อ.พญาเม็งราย	๔๘
อ.ป่าแดด	๕๒
อ.เชียงแสน	๖๐
อ.แม่สรวย	๖๒
อ.แม่สาย	๖๓
อ.ขุนตาล	๖๓
อ.เทิง	๖๔
อ.แม่ฟ้าหลวง	๖๕
อ.เวียงป่าเป้า	๙๑
อ.เชียงของ	๑๔๕
อ.เวียงแก่น	๑๕๐

ภาพที่ ๖.๑ แผนที่การแบ่งเขตอำเภอในจังหวัดเชียงราย

ที่มา: สำนักงานจังหวัดเชียงราย <http://www.folktravel.com/archive/chiangrai.html>

๑) ไตลื้อในอำเภอเมืองเชียงราย

ชาวไตลื้อในเขตอำเภอเมืองเชียงราย พบมากที่สุดที่ ตำบลบ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในชุมชน บ้านห้วยป่ากั้ง บ้านป่าห้า บ้านดอยกั่ว บ้านเหล่าพัฒนา บ้านม่วงคำ นางแล, บ้านป่าแฝก หมู่ ๙, และ บ้านป่าซาง หมู่ ๒ โดยในแต่ละหมู่บ้านมีช่วงระยะเวลาของประวัติความเป็นมาในการตั้งถิ่นฐานของชาวไตลื้อที่แตกต่างกันไป ดังนี้

ไตลื้อในชุมชนบ้านเหล่าพัฒนา หมู่ ๑๔ มีกลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้อเข้ามาตั้งถิ่นฐานเมื่อ ๓๐ ปีก่อนหน้านี้ แรกเริ่มก่อตั้งหมู่บ้านเมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๑๗ โดยกลุ่มคนพื้นเมืองต่อมาปีพุทธศักราช ๒๕๒๐ ครอบครัวนายหนุ่ม หงส์คำ และนายอ่อง หงส์คำ เป็นชาวไตใหญ่อพยพมาจากท่าขี้เหล็กมาตั้งถิ่นฐานเพื่อปลูกข้าวโพด และครอบครัวนายอู่น ชัยทอง และนายคำ ชัยทอง เป็นชาวไตลื้อเมืองเชียงตุง เมืองบอน อพยพหนีสงครามมาตั้งถิ่นที่ที่บ้านซัวแควเช่นกัน ทั้งนี้ยังประกอบด้วยชาวไตยวนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่แต่เดิมแล้วประมาณ ๗๐ ครอบครัว จึงทำให้ประชากรเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นกลุ่มผู้นำหมู่บ้านจึงส่งเรื่องไปที่อำเภอเมืองเชียงราย เพื่อแบ่งแยกหมู่บ้านหมู่ที่ ๑ บ้านซัวแคว มาเป็นหมู่ที่ ๑๔ บ้านเหล่าพัฒนา ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๒๗ มาจนถึงทุกวันนี้

หมู่บ้านป่าแฝก นั้นมีอายุประมาณ ๓๕๐ ปีก่อนหน้านี้ ทั้งนี้กว่าจะมาเป็นบ้านป่าแฝกนั้น มีเรื่องราวเล่าขานกันมาว่ามีกลุ่มคนชาติพันธุ์ไตลื้อจากจังหวัดลำพูน โดยการนำของครอบครัวพ่ออู้อยู่และแม่อู้อยู่ และอีก ๒ ครอบครัว อพยพหนีความแห้งแล้งมาเพื่อแสวงหาพื้นที่ทำกินจนกระทั่งมาถึงแม่น้ำกก ซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองเชียงรายในปัจจุบัน แต่ยังไม่พื้นที่ทำกิน ดังนั้นจึงได้อพยพข้ามแม่น้ำกกมาทางทิศเหนือจนกระทั่งมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านป่าแฝกในปัจจุบัน ซึ่งในอดีตสภาพพื้นที่หมู่บ้านป่าแฝกเป็นป่าเบญจพรรณ มีลำห้วยหลายสายและมีน้ำไหลผ่านตลอดทั้งปีเหมาะสำหรับที่จะบุกเบิกเป็นพื้นที่ทำกิน แต่เมื่อเดินทางมาถึงปรากฏว่าอีก ๒ ครอบครัวจะไปหาแหล่งพื้นที่ใหม่จึงไปบุกเบิกที่บ้านสันติและบ้านป่าอ้อเวียงอินทร์ในปัจจุบัน ชาวบ้านป่าแฝกส่วนใหญ่เป็นคนเชื้อสายไตลื้อที่อพยพมาจากจังหวัดลำพูน และเชื้อสายไตยวน (คนเมือง) ที่เกิดจากการสมรส และได้ตั้งถิ่นฐานอยู่บ้านป่าแฝก

บ้านป่าซาง หมู่ ๒ ตามหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานของวัดป่าซาง ไม่ปรากฏเด่นชัดว่าเริ่มก่อตั้งหมู่บ้านเมื่อใด ปรากฏเพียงการอพยพของชาติพันธุ์ไตยวน ไตลื้อ ไตจีน ที่อพยพมาจากทิศเหนือของประเทศไทย ในประเทศสหภาพเมียนมาร์ เข้ามาสร้างบ้านและยึดครองที่ดินทำกิน

ปัจจุบันมีประชากรชาวไตลื้อที่ขึ้นทะเบียน ในเครือข่ายไตลื้ออำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย จำนวนทั้งสิ้น ๒๖๒ คน (ข้อมูลจากนายผิว หงส์คำ, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๗)

ที่มา: สำนักงานจังหวัดเชียงราย <http://www.folktravel.com/archive/chiangrai.html>

อำเภอแม่สาย

แม่น้ำสาย เดิมชื่อ แม่น้ำใส และเมืองแม่น้ำสาย เดิมคือ เวียงสีตวง ขึ้นกับแคว้นโยนกนคร
ปรากฏหลักฐานตามประวัติศาสตร์ (ตำนานสิงหนวัต) เมื่อปีพุทธศักราช ๑๔๖๒ พระเจ้ามังกราช เจ้า
ผู้ครองแคว้นโยนกถูกขอมด่ารุกราน จึงอพยพ ราษฎรมาอยู่ริมแม่น้ำสาย ต้องส่งส่วยให้ขอมด่าเป็น
ทองคำปีละ ๔ ตวง หนักพินลูกเล็ก (มะตูม) จึงได้ชื่อ "เวียงสีตวง" ต่อมาพระเจ้าพรหมมหาราช พระ
ราชโอรสของพระเจ้าพังคราช ได้เปลี่ยนชื่อเมือง "เวียงสีตวง" เป็น "เวียงพางคำ" อันหมายถึง พานคำ

ที่ใช้ตีเชิญช่างคู่มือของพระองค์ขึ้นจากน้ำของ(แม่น้ำโขง) จนสามารถกอบกู้แคว้นโยนกนคร จาก
ขอมดำได้สำเร็จ ต่อมาเวียงพานคำ ได้เพี้ยนเป็นเวียงพางคำ คือ พื้นที่ตำบลเวียงพางคำในปัจจุบันนี้

กลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้อ ในเขตอำเภอแม่สาย มีต้นกำเนิดอยู่ที่ เมืองสิบสองปันนา ได้อพยพ
เคลื่อนย้ายลงมาทางเมืองเชียงตุง เมืองยอง ประเทศสหภาพเมียนมาร์ และเมืองสิงห์ ประเทศ สปป.
ลาว ตั้งรกรากอยู่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย มาเป็นเวลาช้านานเป็นร้อยๆ ปี บ้านไตลื้อที่เก่าแก่
ที่สุดเห็นจะเป็นบ้านไม้ลุงชน หมู่ที่ ๑๐ ตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย และบ้านสันบุญเรือง หมู่ที่ ๕
ตำบลเกาะช้าง เป็นไตลื้อทั้งหมดบ้าน นอกนั้นปะปนกันอยู่มากบ้างน้อยบ้าง ตั้งแต่ ๔-๕ ครัวเรือน ถึง
ร้อยครัวเรือน

อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย มี ๘ ตำบล ๘๗ หมู่บ้าน หมู่บ้านที่มีไตลื้ออาศัยอยู่ได้แก่

๑. ตำบลแม่สาย ได้แก่ หมู่ ๑ บ้านเหมืองแดงใต้, หมู่ ๒ บ้านเหมืองแดง, หมู่ ๓ บ้านสันผักอี,
หมู่ ๖ บ้านป่ายาง, หมู่ ๗ บ้านเกาะทราย, หมู่ ๘ บ้านป่ายาง, หมู่ ๙ บ้านสันทรายผักอี, หมู่
๑๐ บ้านไม้ลุงชน, หมู่ ๑๑ บ้านสันทราย, หมู่ ๑๓ บ้านเหมืองแดงปิยะพร
๒. ตำบลเวียงพางคำ ได้แก่ หมู่ ๑ บ้านถ้ำผาจม, หมู่ ๓ บ้านเวียงพาน, หมู่ ๔ บ้านป่ายาง, หมู่
๕ บ้านป่าเหมือด, หมู่ ๙ บ้านป่าเหมือด
๓. ตำบลเกาะช้าง ได้แก่ หมู่ ๒ บ้านสันนา, หมู่ ๓ บ้านสันบุญเรือง และหมู่ ๕ บ้านร้องพระเจ้า
๔. ตำบลศรีเมืองชุม ได้แก่ หมู่ ๙ บ้านศรีป่าสัก
๕. ตำบลบ้านด้าย
๖. ตำบลโป่งผา
๗. ตำบลโป่งงาม ได้แก่ หมู่ ๔ บ้านถ้ำ
๘. ตำบลห้วยไคร้ ได้แก่ หมู่ ๒ บ้านห้วยไคร้ และหมู่ ๖ บ้านห้วยไคร้

รวมทั้งหมด ๒๕ หมู่บ้าน มีหมู่บ้านสันบุญเรืองที่เดียว ที่เป็นไตลื้อทั้งหมดบ้าน นอกนั้นปะปน
กันอยู่

ก่อนปี พุทธศักราช ๒๕๓๕ ชาวไตลื้อในอำเภอแม่สายไม่ค่อยกล้าแสดงตัวเองนัก ว่าเป็นคน
ไตลื้อ สังเกตได้จากเสียง สำเนียงการพูด บางคนพูดภาษาตัวเองไม่เป็น หรือเป็นแต่ไม่กล้าพูด กลัวว่า
สังคมจะไม่ยอมรับ จึงพยายามพูดภาษาเมืองท้องถิ่น เพื่อให้กลมกลืนกับสังคมท้องถิ่นมากที่สุด
เพราะไตลื้อส่วนมากไม่มีเอกสารทางราชการ หรือบัตรประจำตัวประชาชน เรียนจบก็ไม่ได้รับใบ
ประกาศ เดินทาง ค้าขาย ทำงาน หรือเยี่ยมญาติต่างอำเภอก็ยากลำบากไม่สะดวก ต้องอยู่ในพื้นที่
ควบคุม แต่ก็นายกองยอมชมเชยไตลื้อ ที่มีความมุนานะ ขยัน อดทน ซื่อสัตย์สุจริตในการประกอบอาชีพ

ทำมาหาเลี้ยงครอบครัว ดำรงตนอย่างเพียงพอ และรักษาดินกำเหนิด รักแผ่นดินถิ่นอาศัย ทำให้ไต้ลื้อเป็นที่ยอมรับของสังคมตลอดมา

ต่อมาปี พุทธศักราช ๒๕๓๕ คุณลดาวัลลี วงศ์ศรีวงศ์ ส.ส. จังหวัดพระเยา สมัยนั้น ซึ่งท่านมีเชื้อสายไต้ลื้อ ได้นำปัญหาไต้ลื้อที่ไม่มีบัตรประจำตัว ตกสำรวจ นำเรียนที่ประชุมกรม. จึงมีมติออกมาให้ฝ่ายปกครอง กระทรวงมหาดไทย สำนวจตรวจสอบ จัดทำประวัติข้อมูลตัวบุคคลไต้ลื้อตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ไต้ลื้อต่างมีความ ปิติยินดีกันถ้วนหน้า มีความหวังขึ้นมว่า ต่อไปจะได้ลืมตาอ้าปาก มีฐานะครอบครัวที่มั่นคง มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และจะได้มีโอกาสร่วมสร้างสรรค์สังคมตลอดจนประเทศชาติด้วยความเต็มภาคภูมิ ตามที่ได้มีความหวัง และตั้งปณิธานเอาไว้ ทั้งนี้ทั้งนั้นเพื่อทดแทนคุณแผ่นดินไทย

ปี พุทธศักราช ๒๕๓๗ ทางกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ได้ออกบัตรไต้ลื้อ สีส้มให้และในปีเดียวกัน บุตรหลานไต้ลื้อที่เกิดในประเทศไทย ก็ได้ยื่นคำร้องขอสัญชาติไทย ส่วนผู้ที่เกิดนอกประเทศได้รับสถานะต่างด้าวเข้าเมือง โดยถูกต้องตามกฎหมาย

พุทธศักราช ๒๕๓๘ เป็นต้นมาบุตรหลานไต้ลื้อก็ทยอยได้รับสัญชาติไทยเรื่อยมา ต่างมีความรู้สึกปลาบปลื้มปิติยินดีทั่วหน้าที่ได้รับสิทธิ์เป็นคนไทย ด้วยพระมหากรุณาธิคุณในองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมราชินีนาถ และรัฐบาลไทย แต่ส่วนหนึ่งที่ยังตกค้าง ตกสำรวจไม่ได้ถ่ายบัตรไม่ได้สัญชาติไทย ก็ตั้งความหวังและรอคอย โดยไม่ย่อท้อ จะได้สัญชาติหรือไม่ก็จะทำหน้าที่เป็นพลเมืองที่ดี สร้างสร้างสังคม ตลอดจนมีหน้าที่รับผิดชอบต่อประเทศชาติบ้านเมือง ให้มีความร่มเย็นเป็นสุขตลอดไปเหมือนประชาชนคนไทยทั่วไปโดยไม่ท้อแท้

พุทธศักราช ๒๕๓๙ ได้ก่อตั้งกลุ่มไต้ลื้อเล็กๆ ขึ้นมาในหมู่บ้านเหมืองแดงปิยะพร หมู่ที่ ๑ สมัยนั้นมีนายทูล วงศ์ษา ริเริ่มรวบรวมไต้ลื้อในหมู่บ้านเป็นสมาชิกกลุ่มจำนวน ๑๔ ครั้วเรือน เมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๓๙ ใช้ชื่อกลุ่มว่า "กลุ่มไต้ลื้อสามัคคีบ้านปิยะพร" ต่อมาได้ช่วยเหลือกันในกลุ่มสมาชิก มีความสมัครสมานสามัคคีเป็นกลุ่มก้อนดี เป็นที่ยอมรับของคนในหมู่บ้าน และยังได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ทั้งในระดับหมู่บ้าน และอำเภอ ด้วยการเล็งเห็นความเป็นปึกแผ่น ความสมัครสมานสามัคคีของกลุ่มไต้ลื้อสามัคคีบ้านปิยะพร ด้วยเหตุดังกล่าวนายทูล วงศ์ษา และคุณลุงวงศ์ ท้าวราช จึงได้เชิญชาวไต้ลื้อที่เป็นแกนนำในหมู่บ้านจำนวน ๑๑ หมู่บ้าน ร่วมกันประชุมหารือเพื่อหาแนวทางการรวมกลุ่ม จัดตั้งเป็น ชมรมไต้ลื้อแม่สาย เมื่อวันที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๔๑ ก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากพี่น้องไต้ลื้อทุกหมู่บ้าน จึงได้เลือกคณะกรรมการบริหารประสานงาน

๑) คุณลุงวงศ์ ท้าวราช	บ้านป่าเหมือดเจมสโตน ม.๕	ประธาน
๒) นายหลแก้ว หมื่นศรี	บ้านผาแตก หมู่ที่ ๑๐ ต.เวียงพางคำ	รองประธาน
๓) นายตาล ยินดี	บ้านห้วยไคร้ หมู่ที่ ๒ ต.ห้วยไคร้	รองประธาน
๔) นายทูล วงศ์ษา	บ้านปิยะพร หมู่ที่ ๑ ต.แม่สาย	เลขานุการ

๕) คุณลุงดี สิทธิวงศ์ศรี	บ้านไม้ลุงชน หมู่ที่ ๑๐ ต.แม่สาย	เหรียญก
๖) นายพรหม เจริญศรี	บ้านเหมืองแดง หมู่ที่ ๒ ต.แม่สาย	ผู้ช่วยเหรียญก
๗) นายอนันต์ อินทวงศ์	บ้านเกาะทราย หมู่ที่ ๗	ฝ่ายวัฒนธรรม
๘) นาคคำ อินแสง	บ้านเกาะทราย หมู่ที่ ๗	ผู้ช่วยฝ่ายวัฒนธรรม
๙) นางจันดี แสนสิทธิ์	บ้านไม้ลุงชน หมู่ที่ ๑๐	ฝ่ายประชาสัมพันธ์
๑๐) นางดาคำ คำผาย (เสียชีวิตแล้ว)	บ้านไม้ลุงชน หมู่ที่ ๑๐	ผู้ช่วยประชาสัมพันธ์
๑๑) นายปู้ด แก้วทา	บ้านถ้ำผาจอม หมู่ที่ ๑ ต.เวียงพางคำ	ประสานงาน
๑๒) นายคำ แสงแก้ว	บ้านป่าเหมือด หมู่ที่ ๕ ต.เวียงพางคำ	กรรมการ
๑๓) นายบุญปิ่น ไชยศรีพรหม	บ้านศรีป่าสัก ต.เกาะช้าง	กรรมการ
๑๔) นายแดง คำเงิน	บ้านป่ายาง หมู่ที่ ๔ ต.เวียงพางคำ	กรรมการ
๑๕) นายดา ทรายมงคล	บ้านป่ายาง หมู่ที่ ๘ ต.แม่สาย	กรรมการ

ร่วมกันบริหารงาน ขณะที่ลุงวงศ์ ทำวาระเป็นประธานได้นำสมาชิกชมรมไต่ล้อเดินทางไปร่วมงานสืบสานตำนานไต่ล้อปีที่ ๓ ประจำปี ๒๕๔๑ ที่วัดพระธาตุสบแวน ต.ห้วยวน อ.เชียงคำ จ.พะเยา เป็นปีที่แรกที่ชาวไต่ล้อแม่สายได้มีโอกาสร่วมงาน ขณะไปร่วมงานก็ได้ปรึกษาเรื่องการก่อตั้งชมรมไต่ล้อแม่สายและอีกหลาย ๆ เรื่องกับท่าน ส.ส.ลดาว์ลี วงศ์ศรีวงศ์ รองเลขาธิการนายกรัฐมนตรีตำแหน่งสมัยนั้น อ.ยุทธพล อุ่นตาล และอีกหลายท่าน

พุทธศักราช ๒๕๔๔ หลังจากชาวไต่ล้อแม่สายได้ส่งตัวแทนจำนวน ๑๔ คน ไปอบรมเสวนาส่งเสริมวัฒนธรรมไต่ล้อในล้านนา ที่วัดห้วยวน อ.เชียงคำ จ.พะเยา เมื่อวันที่ ๒๒-๒๓ กันยายน ๒๕๔๔ ต่อมาวันที่ ๘ ตุลาคม ๒๕๔๔ ได้เลือกตั้งคณะกรรมการชมรมไต่ล้อแม่สายชุดใหม่โดยมีที่ปรึกษาฝ่ายสงฆ์เจ้าคณะอำเภอแม่สาย เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาสทุกหัววัดที่มีไต่ล้ออยู่เป็นที่ปรึกษา

ที่ปรึกษาฝ่ายฆราวาสมี นายเดชา สัตถาผล นายอำเภอแม่สายสมัยนั้น เป็นประธานที่ปรึกษาประกอบด้วยกำนัน ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้านที่มีไต่ล้ออยู่ โดยเฉพาะนายมีชัย เสริมสุขรัตน์กุล ผู้ใหญ่บ้านเกาะทราย ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลทุกองค์การ ผู้อำนวยการโรงเรียน ครูอาจารย์ทุกโรงเรียนที่มีไต่ล้ออยู่เป็นที่ปรึกษา กรรมการบริหารประกอบด้วย

๑)	นายอนันต์	อินวงศ์	ประธาน
๒)	นายพรหมมา	เจริญศรี	รองประธาน
๓)	นายอุ้น	ธรรมชัย	รองประธาน
๔)	นายทูล	วงศ์ษา	เลขานุการ
๕)	นางวรรณา	แสนสิทธิ์	เหรียญก
๖)	นายแก้ว	ดวงดี	ฝ่ายประชาสัมพันธ์

๗)	นายปู้ด	แก้วทา	ผู้ช่วยฝ่ายประชาสัมพันธ์
๘)	นายสิงห์คำ	วงศ์ราษฎร์	ฝ่ายปฎิคม
๙)	นายแก้ว	จันทร์พร	หัวหน้าฝ่ายวัฒนธรรม
๑๐)	นายขุง	ไชยวงศ์	ผู้ช่วยเหรียญก
๑๑)	นายธวัฒน์	ใจดี	ผู้ช่วยปฎิคม
๑๒)	นายนวล	คำผาย	ฝ่ายศิลปะการแสดง
๑๓)	นายปู้ก	ลือคำ	ผู้ช่วยฝ่ายศิลปะการแสดง
๑๔)	นางจันทร์ดี	แสนสิทธิ์	ผู้ช่วยปฎิคม
๑๕)	นายหล้า	พรหมบั้น	ฝ่ายทะเบียน
๑๖)	นายก่อง	ไชยวงศ์	ผู้ช่วยเลขานุการ
๑๗)	นายทรงศักดิ์	อินคำ	ผู้ช่วยฝ่ายทะเบียน
๑๘)	นางเครือวัลย์	ยานะ	ผู้ช่วยปฎิคม

กรรมการบริหารร่วมกับกรรมการหัวหน้าไต้ลื้อ ๒๕ หมู่บ้าน หมู่บ้านละ ๒ ท่านร่วมกันบริหารงานมาตลอด และมีพี่น้องไต้ลื้ออำเภอเชียงแสน และอำเภอแม่ฟ้าหลวงอำเภอใกล้เคียงสมัครเป็นสมาชิกเพิ่มมากขึ้น ตามลำดับ เป็นจำนวน ๑,๖๘๔ ครัวเรือน ใน ๒๕ หมู่บ้าน ๘ ตำบล อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย มีสมาชิกรวม ๗,๗๐๔คน แบ่งเป็น หญิง ๔,๔๖๗ คน และชาย ๓,๒๓๗ คน

เมื่อมีสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ปี ๒๕๔๕ แต่ไม่มีหมู่บ้านไต้ลื้อที่จะรักษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมประเพณี ของตนเอง นายทูล วงศ์ชา ซึ่งมีแนวความคิดที่อยากจะให้มีหมู่บ้านไต้ลื้อ ให้ไต้ลื้อมาอยู่รวมกันเพื่อสืบสานอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี เอกลักษณ์ไต้ลื้อของบรรพบุรุษในอำเภอแม่สาย นายอนันต์ อินวงศ์ นายทูล วงศ์ชา นายแก้ว จันทร์พร ทั้ง ๓ ท่าน จึงได้แสวงหาที่ดินหลายที่ ต่อมาจึงมาได้ที่ดินของคุณทิพวรรณ เชื้อเจ็ดตน มีพื้นที่ ๔๔ ไร่ โดยกันไว้สร้างอาคารศูนย์วัฒนธรรมไต้ลื้อ ๓ ไร่ แบ่งให้สมาชิกโครงการจับจองสร้างบ้านจำนวน ๑๓๕ แปลง โดยเปิดตัวโครงการเมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๖ เพื่อสร้างเป็นหมู่บ้าน ศูนย์วัฒนธรรมไต้ลื้อ และจะพัฒนาไปสู่เป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ของอำเภอแม่สายต่อไป ตามคำแนะนำของนายอำเภอแม่สายในขณะนั้น คือ นายเดชา สัตถาผล

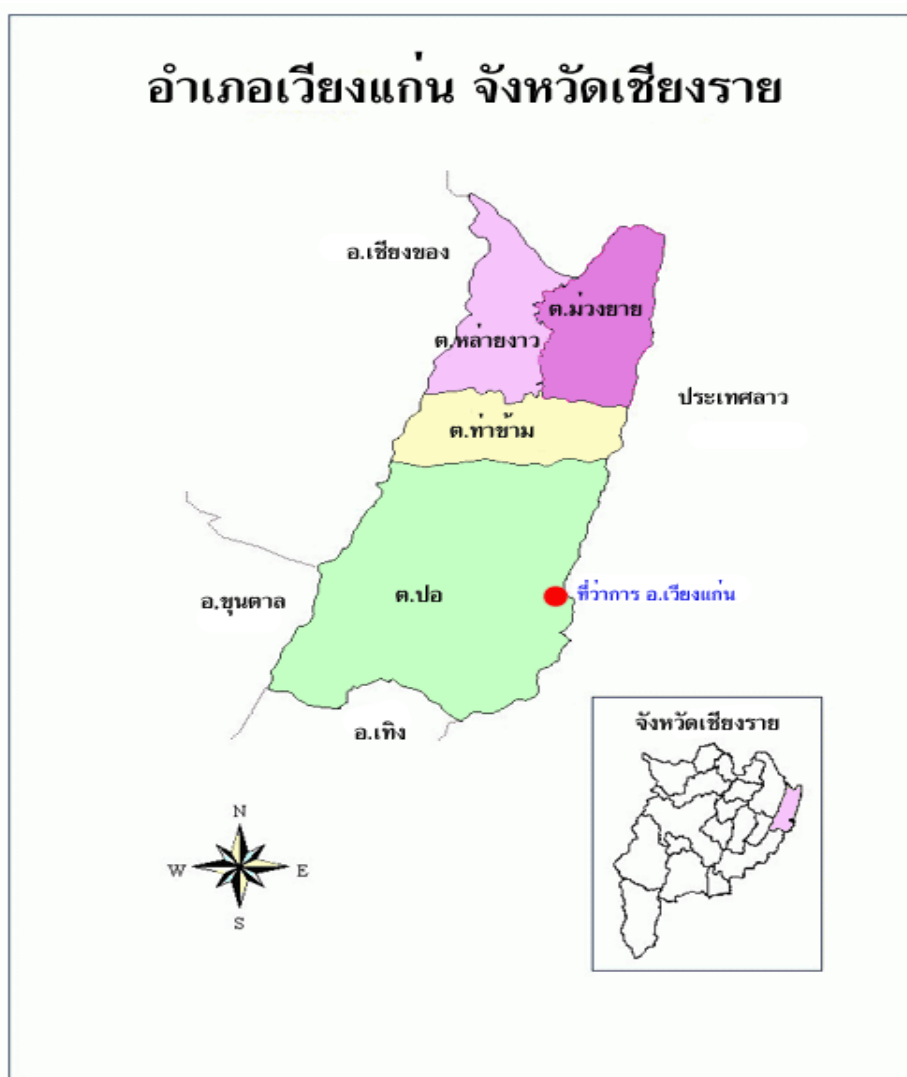
ภาพที่ ๖.๓ แผนที่แสดงการแบ่งเขตตำบลในอำเภอแม่สาย

ที่มา: <http://www.chiangraifocus.com/2010/aumpher.php?aid=11>

๓) ไตลื้อในอำเภอเวียงแก่น

ชุมชนไตลื้ออาศัยอยู่ในอำเภอเวียงแก่น ในอดีตเป็นที่รู้จักกันในการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้อที่อยู่ในอำเภอเชียงของ ซึ่งเดิมอำเภอเวียงแก่นเป็นกิ่งอำเภอเวียงแก่น ตั้งขึ้นตามประกาศกระทรวงมหาดไทย มีผลตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน ๒๕๓๐ ได้เปิดทำการให้บริการประชาชน ตั้งแต่วันที่

๑๕ พฤษภาคม ๒๕๓๐ เป็นต้นมา โดยแบ่งท้องที่การปกครองออกมาจากอำเภอเชียงของ ต่อมาได้ยกฐานะเป็นอำเภอเวียงแก่น ตามประกาศราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๒ ตอนที่ ๓๒ก หน้า ๑ พระราชกฤษฎีกาตั้งอำเภอเวียงแก่น พ.ศ. ๒๕๓๘ ลงวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๓๘ มีผลให้เป็นอำเภอเวียงแก่น โดยสมบูรณ์ ในวันที่ ๘ กันยายน ๒๕๓๘ มีท้องที่การปกครองรวม ๔ ตำบล ประกอบด้วย ตำบลม่วงยาย ตำบลห้วยยาว ตำบลท่าข้าม และตำบลปอ จึงทำให้ชุมชนไตลื้อได้กระจายอยู่ใน ๓ ตำบล ประกอบด้วย ตำบลห้วยยาว คือ บ้านท่าข้าม ตำบลปอ คือ บ้านปอกลาง บ้านดอน และบ้านปางหัด และในตำบลท่าข้าม คือ บ้านท่าข้าม และบ้านโล๊ะ (ซึ่งเป็นกลุ่มไตลื้อที่แยกออกมาจากตำบลปอ) จึงสรุปได้ว่าในปัจจุบันชุมชนไตลื้อในอำเภอเวียงแก่น มีการอาศัยอยู่ใน ๖ หมู่บ้านเป็นหลัก ดังภาพแสดงตำแหน่งที่ตั้งของชุมชนไตลื้อทั้ง ๖ หมู่บ้านในอำเภอเวียงแก่น

ภาพที่ ๖.๔ แผนที่แสดงการแบ่งเขตตำบลในอำเภอเวียงแก่น

ที่มา: <http://www.chiangraifocus.com/2010/aumpher.php?aid=4>

ไต้ลื้อบ้านท่าข้าม

ลื้อบ้านท่าข้าม ตำบลท่าข้าม อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย ไม่มีเอกสารบันทึกการตั้งถิ่นฐานที่ชัดเจน จากการสอบถามผู้เฒ่าผู้แก่ จึงสรุปได้ว่า แรกเริ่มเดิมทีนั้นเป็น “ลื้อน้ำอูหรือไตอู” มีสำเนียงพูดเหมือนกับลื้อบ้านท่าข้าม (บ่อ) และอยู่เมืองอูใต้ที่บ้านคุ่ม เมื่อเกิดสงครามจึงได้อพยพหนีสงครามข้ามแม่น้ำโขง มาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยอยู่ที่บ้านพร้าวกุด (ปัจจุบันนั้นเปลี่ยนชื่อเป็นบ้านศรีล้านนา อำเภอเชียงของ) ซึ่งมีความยากลำบากมากขณะอพยพหนีสงครามเข้ามาในประเทศไทย “หนีเลืกฮ้อตีหีบโดยมา ไปปะลื้อไตบ่อ เตือนกันฮบกับฮ้อ ถ้ายังฮ้อก็มา หือแม่หญิง อีน้อยอย่างเมื่อก่อนกุนหม่มอยู่ต่างต่าย อีน้อยต้อมะนาวคุมโตยมันฮือเป็นลมยามเล่นหนีมักแตก” (หนีสงครามจากจีนที่ตามหลังกมา พบกับชาวไต้ลื้อบ้านท่าข้าม(บ่อ) ช่วยกันรบโดยใช้ผู้หญิงและเด็กเดินหน้าไปก่อนผู้ชายหนุ่มที่แข็งแรงอยู่รั้งท้ายป้องกัน เด็กต้องพกมะนาวเอาไว้ดมกันเป็นลมเวลาวิ่งหนีปืนใหญ่ที่จีนยิงใส่) จากนั้นมีการอพยพแยกตัวออกมาของชาวลื้อบางส่วนเนื่องจากต้องการหาที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์ จากคำบอกเล่าของพ่อเฒ่าแสง ยาวีเลิง อายุ ๘๑ ปี ได้กล่าวถึงสาเหตุที่ย้ายมาว่า “มีกุนบอกว่าที่บ้านบ่อข้าวหนาปลาเต้า” (มีคนบอกว่าที่บ้านบ่อมีข้าวปลาอุดมสมบูรณ์) และได้จึงมีการอพยพย้ายมาจำนวน ๑๐ ครอบครัว ประกอบไปด้วย ครอบครัวของพ่อเฒ่ายอ พ่อเฒ่านางคา พ่อเฒ่าดัก พ่อเฒ่าอูน พ่อเฒ่าซี้แซม พ่อเฒ่าแสนเคียร พ่อเฒ่าอู๋บุญ พ่อเฒ่าปิ่น พ่อเฒ่าซี้จิ่ง (พ่อเฒ่าจุ่ม) และพ่อเฒ่าก่องกอย โดยทั้งหมดเป็นพี่น้องตระกูล “ยาวีเลิง” ได้มาตั้งหมู่บ้านที่บ้านท่าข้าม โดยพ่อเฒ่าคำหล้า ลื้อชา อายุ ๘๔ ปี อดีตแก่บ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน) ได้กล่าวถึงการก่อตั้งหมู่บ้านปัจจุบันว่า “หนแรกบ้านท่าข้ามบ่อใดตั้งอยู่ที่นี่ ตั้งบ้านท่าเก่าตั้งดีหางบ้านก่อนแล้วไฟไหม้จึงย้ายมาตั้งอยู่ที่นี่เต้าบ๊ะเดียว” (เดิมทีแรกบ้านท่าข้ามยังไม่ได้ตั้งอยู่ที่ปัจจุบัน หมู่บ้านท่าข้ามครั้งแรกตั้งอยู่ท้ายหมู่บ้าน ปัจจุบันแต่เกิดไฟไหม้จึงได้ย้ายหมู่บ้านมายังที่ตั้งหมู่บ้านปัจจุบัน) ซึ่งหมู่บ้านปัจจุบันนั้นเป็นหมู่บ้านที่ย้ายมาจากเดิมที่เกิดไฟไหม้ มีนายกำ ยาวีเลิง เป็นแก่บ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน) คนแรก

ต่อมามีแต่งงานระหว่างลื้อบ้านท่าข้ามที่เป็นชาวลื้อน้ำอูกับลื้อในหมู่บ้านใกล้เคียงซึ่งเป็นชาวลื้อแจง (ลื้อแจง สังเกตได้จากคำพูด ซึ่งส่วนใหญ่ลงท้ายด้วยคำว่า “แอ”) ซึ่งตรงกับคำบอกเล่าของพ่อเฒ่าสี วงศ์ชัย บ้านท่าข้าม (บ่อ) ที่กล่าวว่า “ลื้อบ้านท่าข้ามบ่อปิ่นลื้อปิ่น้องกันลูกเม็งอูบ้านคุ่มมา” (ลื้อบ้านท่าข้ามเป็นลื้อที่เป็นพี่น้องกับบ้านท่าข้าม (บ่อ) มาจากเมืองอูใต้ที่บ้านคุ่ม) และในปัจจุบันนี้ลื้อบ้านท่าข้ามมีสำเนียงการพูดแบบลื้อแจง สำหรับประวัติของบ้านท่าข้ามไม่สามารถระบุได้ชัดเจนว่าก่อตั้งช่วงใด เนื่องจากประวัติของหมู่บ้านยังไม่มีบันทึกไว้ก่อน นอกจากการเทียบเคียงจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ที่ได้ฟังมาว่าเมื่อครั้งมาตั้งหมู่บ้านครั้งแรกนั้นได้พบว่ามีลื้อบ้านลื้อตั้งหมู่บ้านอยู่ก่อนแล้ว จากชื่อหมู่บ้าน “ท่าข้าม” นั้น ผู้เฒ่าผู้แก่เห็นว่าเป็นหมู่บ้านที่มี ท่าข้ามน้ำงาว จึงตั้งชื่อให้หมู่บ้านเป็น บ้านท่าข้าม

ภาพที่ ๖.๖ แผนที่แสดงการแบ่งเขตอำเภอในจังหวัดพะเยา

ที่มา: เว็บไซต์จังหวัดพะเยา (<http://www.phayao.go.th/au/index.php>)

จังหวัดพะเยาแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๗ อำเภอ และมีระยะห่างจากตัวอำเภอเมืองได้แก่

อำเภอดอกคำใต้	มีระยะห่างจากตัวเมือง	๑๕	กิโลเมตร
อำเภอแม่ใจ	มีระยะห่างจากตัวเมือง	๒๔	กิโลเมตร
อำเภอจุน	มีระยะห่างจากตัวเมือง	๔๓	กิโลเมตร
อำเภอเชียงคำ	มีระยะห่างจากตัวเมือง	๗๔	กิโลเมตร
อำเภอปง	มีระยะห่างจากตัวเมือง	๗๔	กิโลเมตร
อำเภอเชียงม่วน	มีระยะห่างจากตัวเมือง	๑๑๗	กิโลเมตร

ชาวไทลื้อในจังหวัดพะเยา

ไทลื้อที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย โดยเฉพาะในจังหวัดพะเยานั้น ส่วนใหญ่มาจากหัวเมืองต่างๆ ของสิบสองปันนา ได้แก่ เมืองพง เมืองหย่วน เมืองมาง เมืองล่า เมืองแพด และตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองเชียงม่วนและเมืองเชียงคำ ซึ่งในปัจจุบัน คือ อำเภอเชียงม่วนและอำเภอเชียงคำนั่นเอง การกระจายประชากรของไทลื้อในจังหวัดพะเยา ได้แบ่งออกเป็นหมู่บ้านต่าง ๆ ดังนี้

๑) ไตลื้อในอำเภอเชียงคำ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัว ร.ศ.๑๑๗ ประเทศไทยจัดระเบียบการปกครองแผ่นดินในภูมิภาคเป็นมณฑล จังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน ครั้งนั้นอำเภอเชียงคำแขวงน้ำลาว (รวมพื้นที่อำเภอเทิง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ในปัจจุบันด้วย) ขึ้นในเขตการปกครองของจังหวัดน่านโดยมีเจ้าสุริวงค์ ดำรงตำแหน่งข้าหลวง ที่ว่าการแขวงตั้งอยู่ ณ บ้านเวียงพระแก้ว ปัจจุบันเป็นบ้านเวียง หมู่ที่ ๖ ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ

เมื่อ ร.ศ.๑๒๑ พวกเงี้ยวก่อการจลาจลบุกปล้นสดมภ์แขวงน้ำลาว ทางราชการส่งพระยาดัสกรปลาศ มาปราบปรามจนสงบ พระยาดัสกรปลาศ ได้ย้ายที่ว่าการแขวงมาตั้ง ณ บ้านหย่วน ตำบลหย่วนอำเภอเชียงคำ ต่อมาทางราชการได้ปรับปรุงแขวงน้ำลาวโดยจัดเป็นบริเวณน่านเหนือ มีเขตการปกครองครอบคลุมพื้นที่อำเภอเชียงคำ อำเภอปง จังหวัดพะเยา อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงรายและเมืองคอบ (ปัจจุบันอยู่ในเขตสปป.ล.) เข้าด้วยกันพร้อมแต่งตั้งขุนพราญไพรรณ ดำรงตำแหน่งข้าหลวงบริเวณน่านเหนือ

การตั้งอำเภอเชียงคำ เมื่อ พ.ศ.๒๔๔๗ ทางราชการได้ยุบบริเวณน่านเหนือ แบ่งพื้นที่ออกเป็นอำเภอเชียงคำ อำเภอเทิง และอำเภอเชียงของ ขึ้นอยู่ในเขตการปกครองของจังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นชื่อมาจากบริเวณเชียงใหม่เหนือ พร้อมแต่งตั้งพระยาพิศาลคีรี ดำรงตำแหน่งนายอำเภอเชียงคำเป็นคนแรก

เมื่อ พ.ศ.๒๔๔๕ หลวงฤทธิ์ภิญโญ ดำรงตำแหน่งนายอำเภอเชียงคำ ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอเชียงคำ จากฝั่งตะวันออกมาตั้ง ณ ฝั่งตะวันตก ของแม่ลาว ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๔ พันตรีชอบ มงคลรัตน์ นายอำเภอเชียงคำ ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอเชียงคำ กลับมาตั้ง ณ ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำลาวอีกครั้งหนึ่ง

เมื่อวันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๒๐ ได้มีพระราชบัญญัติตั้งจังหวัดพะเยาขึ้น โดยโอนพื้นที่เขตการปกครองอำเภอเชียงคำ มาขึ้นเขตปกครอง จังหวัด พะเยา และเมื่อ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๓๙ กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศแบ่งพื้นที่อำเภอเชียงคำ เป็นกิ่งอำเภอภูซาง ขึ้นการปกครองกับอำเภอเชียงคำ ประกอบด้วย ๕ ตำบล ๔๘ หมู่บ้าน ๑ สุขาภิบาล คือตำบลภูซาง ตำบลเชียงแรง ตำบลสบง ตำบลป่าสัก โดยมีผลในวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๓๙

อำเภอเชียงคำเป็นอำเภอที่มีชาวไตลื้ออาศัยอยู่มากที่สุด จำนวน ๒๙ หมู่บ้าน ได้แก่

- ๑) ตำบลหย่วน ได้แก่ หมู่ ๑ บ้านธาตุสบแวน, หมู่ ๒ บ้านธาตุสบแวน, หมู่ ๓ บ้านหย่วน, หมู่ ๔ บ้านมาง, หมู่ ๕ บ้านดอนไชย, หมู่ ๖ บ้านแซ่แห้ง, หมู่ ๗ บ้านแดนเมือง และหมู่ ๘ บ้านใหม่

- ๒) ตำบลเชียงบาน ได้แก่ หมู่ ๑ บ้านปางวัว, หมู่ ๒ บ้านทุ่งมอก, หมู่ ๓ บ้านเชียงบาน, หมู่ ๔ บ้านเชียงบาน, หมู่ ๕ บ้านแนววัฒนา, หมู่ ๖ บ้านแพด และหมู่ ๗ บ้านเชียงคาน
- ๓) ตำบลน้ำแวน ได้แก่ หมู่ ๑ บ้านน้ำแวน, หมู่ ๒ บ้านน้ำแวน, หมู่ ๕ บ้านผาลาด และหมู่ ๖ บ้านกิวชมพู
- ๔) ตำบลฝายกวาง ได้แก่ หมู่ ๓ บ้านปัวศรีพรหม, หมู่ ๔ บ้านหนอง (เก่า), หมู่ ๑๒ บ้านปัวนาพัฒนา และหมู่ ๑๕ บ้านหนองใหม่
- ๕) ตำบลเวียง ได้แก่ หมู่ ๓ บ้านทราย และหมู่ ๔ บ้านลำ
- ๖) ตำบลเจดีย์คำ ได้แก่ หมู่ ๑ บ้านวังเค็มเก่า และหมู่ ๒ บ้านวังเค็มใหม่
- ๗) ตำบลแม่ลาว ได้แก่ หมู่ ๕ บ้านแฮะ
- ๘) ตำบลอ่างทอง ได้แก่ หมู่ ๘ บ้านสันปูเลย

๒) อำเภอกุซาง

อำเภอกุซางเดิมเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอเชียงคำ ทางราชการได้แบ่งพื้นที่การปกครองออกมาตั้งเป็น กิ่งอำเภอกุซาง ตามประกาศกระทรวงมหาดไทยเมื่อวันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๓๙ โดยมีผลบังคับตั้งแต่วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๓๙ และต่อมาได้มีพระราชกฤษฎีกายกฐานะขึ้นเป็น อำเภอกุซาง ในวันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๐ โดยมีผลบังคับตั้งแต่วันที่ ๘ กันยายน ๒๕๕๐

อำเภอกุซางตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือสุดของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	อำเภอเทิง (จังหวัดเชียงราย)
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	แขวงไชยบุรี (ประเทศลาว)
ทิศใต้	ติดต่อกับ	อำเภอเชียงคำ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	อำเภอเชียงคำ และอำเภอเทิง (จังหวัดเชียงราย)

อำเภอกุซางมีการกระจายประชากรของไตลื้อในอำเภอกุซาง ทั้งสิ้นจำนวน ๙ หมู่บ้าน ดังนี้

- ๑) ตำบลสบง ได้แก่ หมู่ ๒ บ้านสบง, หมู่ ๓ บ้านสบง และหมู่ ๑๐ บ้านสบง
- ๒) ตำบลเชียงแรง ได้แก่ หมู่ ๘ บ้านดอนมูล
- ๓) ตำบลกุซาง ได้แก่ หมู่ ๑ บ้านสถาน, หมู่ ๒ บ้านหนองเลา, หมู่ ๓ บ้านหย่วน, หมู่ ๔ บ้านมางและหมู่ ๕ บ้านสถาน

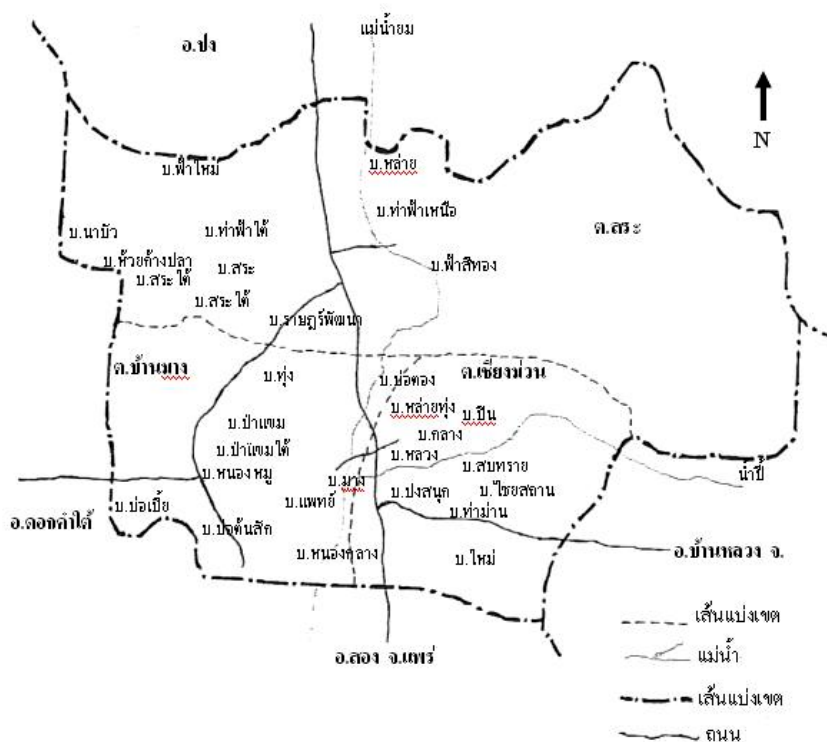
๓) อำเภอเชียงม่วน

อำเภอเชียงม่วน เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดพะเยา เดิมเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอบ้านม่วน จังหวัดน่าน (อำเภอปง จังหวัดพะเยา ในปัจจุบัน) ต่อมาได้มีการแบ่งพื้นที่ตำบลสระ ตำบลเชียงม่วน ออกจากอำเภอปง จังหวัดเชียงราย พร้อมทั้งประกาศจัดตั้งตำบลบ้านมาง อีกหนึ่งตำบล รวมเป็น กิ่งอำเภอเชียงม่วน จังหวัดเชียงราย ขึ้นตรงกับอำเภอปง ปี พ.ศ.๒๕๑๘ ได้มีพระราชกฤษฎีกายกฐานะเป็น อำเภอเชียงม่วน ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๐ จึงได้มีพระราชบัญญัติจัดตั้งจังหวัดพะเยา อำเภอเชียงม่วนจึงย้ายมาขึ้นกับจังหวัดนี้จนถึงปัจจุบัน

อำเภอเชียงม่วนตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของจังหวัดพะเยา ที่ว่าการอำเภอเชียงม่วน ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่บ้านป่าซางคำ หมู่ที่ ๑๐ ตำบลเชียงม่วน อยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดพะเยา ตามเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑๐๙๑ (พะเยา-น่าน) ระยะทาง ๑๒๕.๓ กิโลเมตร ใช้เวลาในการเดินทางโดยรถยนต์ประมาณ ๑ ชั่วโมง ๔๕ นาที

อำเภอเชียงม่วนตั้งอยู่ทางตอนใต้ของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอข้างเคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	อำเภอปง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	อำเภอเมืองน่านและอำเภอบ้านหลวง (จังหวัดน่าน)
ทิศใต้	ติดต่อกับ	อำเภอสอง (จังหวัดแพร่)
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	อำเภอดอกคำใต้

ภาพที่ ๖.๗ แผนที่แสดงที่ตั้งหมู่บ้าน ในอำเภอเชียงม่วน

ที่มา: นิศาธร กองมงคล

ชุมชนไตลื้อ เป็นชาวไตลื้อที่อพยพลงมาจากสิบสองปันนา ผ่านมาทางจังหวัดน่าน ส่วนหนึ่งผ่านมาทางอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยาส่วนหนึ่ง ชุมชนไตลื้อที่หนาแน่นและยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรมไตลื้ออย่างเหนียวแน่น การกระจายประชากรของไตลื้อในอำเภอเชียงม่วน มีจำนวน ๔ หมู่บ้าน ดังนี้

- ๑) ตำบลสระได้แก่ บ้านท่าฟ้าเหนือ และบ้านท่าฟ้าใต้
- ๒) ตำบลบ้านม่วง ได้แก่ บ้านทุ่งมอก และบ้านป่าแหม

จากการกระจายประชากรของไตลื้อในจังหวัดพะเยา เป็นที่น่าสังเกตว่าชาวไตลื้อนั้นเป็นกลุ่มชนที่มีความผูกพันและรักษากันเกิดเมืองเดิมเป็นอย่างมาก ไม่ลี้ภัยจากถิ่นกำเนิดของตนเองถึงแม้จะจากบ้านเมืองมาไกลแสนไกล พอมาตั้งบ้านสร้างเมืองขึ้นใหม่ก็ยังพากันใช้ชื่อบ้านเมืองที่อาศัยอยู่แต่เดิมเป็นชื่อหมู่บ้าน เช่น บ้านหยวน บ้านม่วง บ้านแพด บ้านแวน ดังที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันนี้

บทที่ ๗

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

การดำเนินงานในโครงจัดเก็บและรวบรวมมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม สาขาศิลปะและการแสดง เป็นโครงการที่ต้องอาศัยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานตั้งแต่เริ่มแรก เพื่อให้ได้ข้อมูลในเชิงลึก และเป็นข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน สามารถสะท้อนปัญหา ปัจจัยคุกคามที่เกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง อันจะส่งผลให้ผู้เกี่ยวข้อง รวมทั้งผู้ที่เป็นเจ้าของทุกฝ่ายได้ตระหนักถึงความสำคัญขององค์ความรู้ที่สั่งสมมาแต่อดีต และเกิดความห่วงแหน อนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนั้นๆ ให้เกิดความยั่งยืนนานสู่ลูกหลานในอนาคตสืบต่อไป

ในบทนี้จะนำเสนอกระบวนการดำเนินการของโครงการจัดเก็บและรวบรวมมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมครั้งนี้ที่มีการประสานงาน และทำงานร่วมกันทั้งในส่วนชุมชน และส่วนของผู้วิจัยเอง การเกิดจิตสำนึก ความเปลี่ยนแปลงในชุมชน และการปรับกระบวนการให้ได้ตามเป้าหมาย ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินต่างๆ ดังนี้

๗.๑ กระบวนการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล

การศึกษารวบรวมข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมการขับลื้อ นั้น เป็นการรวบรวมโดยชุมชนมีส่วนร่วมในการทำงาน เริ่มตั้งแต่การเตรียมทีมงานผู้ช่วยเก็บข้อมูลก่อนลงพื้นที่ การเข้าพื้นที่เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์การทำงาน การสร้างทีมงานในพื้นที่เพื่อประสานปราชญ์ชุมชน การเสวนากลุ่มย่อยในหมู่บ้าน และการตรวจสอบข้อมูลร่วมกันในชุมชน โดยมีขั้นตอนการทำงาน ดังนี้

๑) การเตรียมทีมงานผู้ช่วยเก็บข้อมูลเพื่อร่วมลงพื้นที่เก็บข้อมูลก่อนลงพื้นที่ แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มแรกคือกลุ่มอาจารย์ในมหาวิทยาลัยที่มีความสนใจในการลงพื้นที่ศึกษาด้านดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ และกระบวนการศึกษาวิจัยแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน กลุ่มที่สองได้แก่ กลุ่มนักศึกษาที่เข้าร่วมศึกษากระบวนการเก็บข้อมูลส่วนใหญ่จะเป็นนักศึกษาที่มีเชื้อสายไตลื้อ ทั้งนี้ทั้งสองกลุ่มจะมีการประชุมปรึกษาหารือเกี่ยวกับกระบวนการลงพื้นที่ การทำงานร่วมกันในชุมชน กระบวนการสร้างจิตสำนึกในชุมชน ตลอดจนการศึกษาแนวคิดเรื่องกรอนุรักษ์ทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นส่วนช่วยในการประสานงานระหว่างทีมงานเก็บข้อมูลและทีมงานในพื้นที่

ภาพที่ ๗.๑ ปราชญ์ชุมชนไต้ลื้อ กำลังอธิบายบริบทของคนไต้ลื้อให้กับคณะนักศึกษา ผู้ช่วยวิจัยที่สนใจใน
การศึกษาองค์ความรู้ด้านการขับลื้อได้ทราบเบื้องต้น
ที่มา: นางสาวจันจิรา บุตรมี

ภาพที่ ๗.๒ คณะนักศึกษา ผู้ช่วยวิจัยทดลองเครื่องดนตรีเบื้องต้น
ที่มา: นางสาวจันจิรา บุตรมี

๒) การเข้าพื้นที่เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์การทำงาน การเข้าไปในแต่ละหมู่บ้านต้องมีการชี้แจงงานให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ได้รับทราบข้อมูลเบื้องต้นร่วมกัน ทั้งนี้ทีมรวบรวมได้มีการประสานเบื้องต้นกับทีมงานในพื้นที่ก่อนเข้าหมู่บ้าน เพื่อช่วยชี้แจงให้ชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านส่วนใหญ่เข้าใจโดยทั่วกัน

ภาพที่ ๗.๓ คณะเข้าชี้แจงวัตถุประสงค์การทำงานกับผู้นำชุมชน และตัวแทนผู้อาวุโสในชุมชน
ที่มา: นายไพฑูรย์ ตุ่มพลอย

ภาพที่ ๗.๔ คณะเข้าชี้แจงวัตถุประสงค์การทำงานกับผู้นำชุมชน และสร้างคณะทำงานในพื้นที่
ที่มา: นางสาวกรรณิการ์ ยาวิเลิง

๓) การสร้างทีมงานในพื้นที่ เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันแล้ว คณะผู้รวบรวมจะดำเนินการจัดตั้งคณะทำงานในหมู่บ้านได้อีก โดยให้ทีมงานได้มีโอกาสเก็บข้อมูลร่วมกัน บันทึกข้อมูลร่วมกัน และร่วมกันสังเคราะห์ข้อมูล ทั้งนี้ทีมงานจะมีการประชุมทำความเข้าใจ เพื่อกำหนดบทบาทหน้าที่ และการศึกษาข้อมูลของแต่ละคน

ภาพที่ ๗.๕ ประชุม ปรีกษา และวางแผนงานร่วมกับทีมงานในพื้นที่
ที่มา: นางสาวกรรณิการ์ ยาวีเลิง

๔) การเสวนากลุ่มย่อยในหมู่บ้าน เป็นการจัดเสวนาอย่างไม่เป็นทางการในแต่ละหมู่บ้าน สถานที่ที่ใช้บ้านของทีมงานในพื้นที่ มีการเชิญปราชญ์ชุมชน ผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้สนใจในหมู่บ้าน เข้ามาร่วมเสวนากันถึงประเด็นด้านองค์ความรู้ วิถีการดำรงชีวิตของช่างขับลื้อ นักดนตรี และสภาพการขับลื้อในปัจจุบัน แนวทางการทำงานอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชน และการทำงานในครั้งต่อไป

ภาพที่ ๗.๖ เสวนากลุ่มย่อยกับเครือข่ายได้อ้อยจังหวัด และรับประทานอาหารเย็นร่วมกัน
ที่มา: นางสาวนิศาธร กองมงคล

๕) การตรวจสอบข้อมูลร่วมกันในชุมชน เป็นการยืนยันความถูกต้องของข้อมูล และยอมรับร่วมกันในการเผยแพร่ข้อมูลสู่สังคมในวงกว้าง

ภาพที่ ๗.๗ เก็บข้อมูล และตรวจสอบข้อมูล เพื่อความถูกต้องโดยปราชญ์ชุมชน
ที่มา: นายธงชัย วงศ์อารี

๖) การเสวนาใหญ่ เป็นการพบปะร่วมกันของแต่ละหมู่บ้าน เป็นการนำข้อมูลจากการเสวนาในกลุ่มย่อย และข้อมูลต่างๆ ที่ผ่านการตรวจสอบในชุมชนมาพิจารณาร่วมกัน โดยมีหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ตลอดจนผู้ที่สนใจทั่วไปเข้าร่วมเสวนา

ภาพที่ ๗.๘ การนำเสนอระดับจังหวัด ๑
ที่มา: นางศุภรัตน์ อินทนิเวศ

ภาพที่ ๗.๙ การนำเสนอระดับจังหวัด ๒
ที่มา: นางศุภรัตน์ อินทนิเวศ

ภาพที่ ๗.๑๐ การนำเสนอระดับจังหวัด ๓
ที่มา: นางศุภรัตน์ อินทนิเวศ

๗) การสร้างการทำงานกับเครือข่ายพื้นที่จังหวัดอื่นๆ นอกจากข้อมูลที่เก็บในพื้นที่ที่กำหนดแล้วอาจมีการเชื่อมโยงเครือข่ายไปกับชาวไตลื้อในพื้นที่จังหวัดอื่นได้เนื่องจากการประชุมเสวนาและการประชาสัมพันธ์กันในกลุ่มชาวไตลื้อ

ภาพที่ ๗.๑๑ ร่วมงานในงานไตลื้อโลก ประจำปี พ.ศ.๒๕๕๗ ณ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา
ที่มา: นายองอาจ อินทนิเวศ

ภาพที่ ๗.๑๒ งานในงานสืบสานไตลื้อ ประจำปี พ.ศ.๒๕๕๗ ณ จังหวัดเชียงใหม่
ที่มา: นายองอาจ อินทนิเวศ

๗.๒ การเกิดจิตสำนึก และเปลี่ยนแปลงในชุมชน

การดำเนินการเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมชั้นลือ ในชุมชนไต้ลือในพื้นที่ศึกษา พบความเปลี่ยนแปลงของสังคมในชุมชน รวมทั้งความตื่นตัวของชุมชน สามารถอธิบายเป็นประเด็นได้ ดังนี้

๑) ชุมชนเกิดความหวงแหนวัฒนธรรมการขับลือ

จากการทำงานเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ โดยมีทีมงานในชุมชนเป็นส่วนช่วยเสริมการขับเคลื่อนการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้คณะทำงานได้เรียนรู้ และรับทราบผลการทำงานอย่างลุ่มลึก และเกิดความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ในการทำงานเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรม รวมทั้งได้รับทราบถึงความสำคัญของมรดกภูมิปัญญาของตนเองที่เกิดขึ้น และการมีพัฒนาการที่สืบทอดกันมาจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้คณะทำงานยังได้ทราบถึงปัจจัยที่เข้ามามีผลกระทบต่อการคงอยู่ของวัฒนธรรม รวมทั้งได้ทราบถึงภาวะวิกฤตที่เกิดขึ้นในสภาพการณ์ปัจจุบัน

จากกลุ่มคณะทำงานขยายผลต่อเข้าไปในชุมชน ผ่านการบอกเล่าโดยคณะทำงานในชุมชน ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้โดยพื้นฐานเป็นกลุ่มคนที่มีความสนใจ และเป็นกลุ่มผู้นำด้านการทำกิจกรรมภายในชุมชนอยู่แล้ว เมื่อได้รับการบอกกล่าวผ่านจากคนเหล่านี้สู่คนอื่นๆ ในชุมชน จึงทำให้เกิดความน่าเชื่อถือ และสามารถสื่อสารความหมายทางวัฒนธรรมได้อย่างรวดเร็ว และเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน ซึ่งทำให้คนในชุมชนเกิดความเข้าใจ และเล็งเห็นถึงความสำคัญของภูมิปัญญาที่มีการสืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ทำให้เกิดความหวงแหนในมรดกภูมิปัญญาที่สืบทอดผ่านกันมาจากรุ่นของบรรพบุรุษของตน ทั้งยังเป็นวัฒนธรรมที่กำลังได้รับความสนใจจากหน่วยงานภาครัฐ ยิ่งทำให้คนในชุมชนตื่นตัวเป็นอย่างมาก และพร้อมในการร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์ รักษาภูมิปัญญานี้ให้สืบทอดต่อกันไปสู่เยาวชนในอนาคต

๒) ชุมชนมีความเข้าใจ และมีความรู้ด้านภูมิปัญญาการขับลือเพิ่มขึ้น

ความเข้าใจ และการตกผลึกทางความคิดด้านภูมิปัญญาการขับลือ ในการศึกษารวบรวมมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในครั้งนี้ เกิดจากการได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างทั้งผู้วิจัย ประชาชนในชุมชน ช่างขับ ช่างปี รวมทั้งผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ร่วมกันเสวนาแลกเปลี่ยนกันในชุมชน (อย่างไม่เป็นทางการ) กระบวนการเหล่านี้ทำให้เกิดการถกเถียงความถูกต้อง และการแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมซึ่งกันและกันของคนในชุมชน จนเกิดเป็นองค์ความรู้ที่เข้าใจและเป็นที่ยอมรับกันในสังคมนั้นๆ และเมื่อนำมานำเสนอในชุมชนอื่นๆ รวมทั้งการนำเสนอในเวทีระดับจังหวัด จึงทำให้เกิดการยอมรับ และเข้าใจร่วมกันในเรื่ององค์ความรู้ด้านการขับลือ และบริบทที่เกี่ยวข้อง การเปิดโอกาสให้คนอื่นๆ (หมายถึงคนในชุมชนที่ไม่ใช่ช่างขับลือ หรือช่างปี) ได้แสดงความคิดเห็น จึงเปรียบเสมือนการได้ตรวจสอบความคิดเห็นจากมุมมองที่

ต่างกันจึงทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้น ทั้งฝ่ายคณะช่างขับเอง และฝ่ายผู้รับชมซึ่งถือเป็นกลุ่มคนที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

๓) เกิดความตื่นตัวในการรักษาวัฒนธรรมด้านอื่นๆ

จากการทำงานด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมการขับลือในครั้งนี้ ทำให้ชุมชนกลับมาสนใจ และคิดถึงมรดกทางวัฒนธรรมของเองมากยิ่งขึ้น หลายฝ่ายเริ่มมีการสืบค้นภูมิปัญญาของตนเอง เยาะชนที่เข้ามาร่วมกิจกรรม และได้รับรู้เรื่องราวการทำงานเกิดคำถามในครอบครัวถึงการมีมรดกภูมิปัญญาของตนเองหรือไม่ ทั้งหมดนี้เป็นกระบวนการทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นเอง ซึ่งคนในชุมชนเมื่อทราบว่าตนเองมีสิ่งดีที่น่าภูมิใจอย่างหนึ่งแล้ว ก็เกิดความคิดเชื่อมโยงถึงสิ่งอื่นๆ รอบตัว ถือเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนอกเหนือแผนงานที่วางไว้

นอกจากนี้การนำเสนอมรดกภูมิปัญญาด้านอื่นๆ เพื่อเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน เป็นกระบวนการที่ชุมชนจะได้ดำเนินการต่อเนื่องไป เนื่องจากกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการเล็งเห็นคุณค่าของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจากสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ผ่านการลองถูกลองผิด และชุมชนเห็นว่าดีจึงมีการสืบสานมาจวบจนปัจจุบัน ทำให้สิ่งเหล่านี้จะฝังในความคิดของผู้คนในชุมชน รวมทั้งสร้างความภูมิใจในมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของตนเองอย่างแท้จริง

๗.๓ การปรับกระบวนการให้ได้ตามเป้าหมาย

การปรับกระบวนการทำงานเพื่อให้บรรลุผลการทำงานตามเป้าหมายที่วางไว้ ถือเป็นกระบวนการที่คณะผู้วิจัย และทีมวิจัยในชุมชนต้องปรึกษาหารือกันเสมอ เนื่องจากบางครั้งสถานการณ์การทำงานอาจเกิดการเปลี่ยนแปลงได้ เช่น การเลื่อนนัดอย่างกะทันหันของนักแสดง หรือการไม่มาตามนัด ทั้งนี้คณะผู้วิจัยอาจต้องเลื่อนแผนกำหนดการ หรือสลับเปลี่ยนแผนงานกับพื้นที่อื่นๆ แทน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพการทำงานมากที่สุด ประเด็นต่อมาคือเรื่องของข้อมูลที่บางครั้งมีความคลาดเคลื่อนในระยะแรกทางคณะทำงานใช้กระบวนการเสวนากลุ่มย่อยในชุมชน เพื่อหาข้อสรุปที่สามารถยอมรับกันได้ในชุมชน และสังคมได้ลือทั่วไป

ทั้งนี้ในการทำงานผู้วิจัยครั้งต่อไป อาจต้องเผื่อเวลาทำงานในภาคสนามมากขึ้น เนื่องจากในสถานการณ์จริงอาจเกิดปัญหาทั่วไปที่ไม่อาจคาดคิดได้ เช่น การหลงเส้นทาง น้ำมันเชื้อเพลิงที่เพียงพอซึ่งบางเส้นทางไม่มีน้ำมัน หรือปัญหาที่เกิดจากความขัดข้องของอุปกรณ์เก็บข้อมูล ดังนั้นคณะผู้วิจัยควรเตรียมเวลา หรือเตรียมรับมือการปรับกระบวนการทำงานให้สามารถยืดหยุ่นได้ตลอดเวลา